

Bijeenkomst van 31 Maart 1921 te Breda.

Voorzitter: Z. Exc. Luitenant-Generaal b. d. H. KEMPER

De Voorzitter: Mijne Heeren! Ik open de bijeenkomst en heet U allen welkom, in het bijzonder onze gasten. Het bestuur verheugt er zich in, dat de omstandigheden toelaten weder eens een vergadering buiten Den Haag te houden. Toen daartoe eenmaal besloten was, lag het voor de hand, dat in de eerste plaats gedacht werd aan Breda, de stad, waar nu reeds bijna een eeuw met zooveel succes de grondslagen voor de beoefening van de krijgswetenschap worden gelegd. Het is de bedoeling van het bestuur om, evenals vóór de mobilisatiejaren geschiedde, jaarlijks ten minste één vergadering buiten de residentie te houden.

De kapitein LAMBOOY heeft het bestuur verzocht te doen pauzeeren, nadat hij het grootste deel van zijn voordracht zal hebben gehouden; daarna zal hij zijn voordracht voltooien en vervolgens zal er gelegenheid zijn tot discussie. Ik hoop dat er nu reeds heeren bereid zullen zijn aan de gedachtenwisseling deel te nemen, en verzoek hun zich in de pauze bij mij aan te melden, opdat ik de volgorde zal kunnen vaststellen en den spreektijd regelen.

Ik geef nu het woord aan den kapitein LAMBOOY, voor zijne voordracht over:

**„DE VERDEDIGING VAN BELGIË IN HET TIJDVAK
VAN 1 AUGUSTUS—10 OCTOBER 1914 EN DE
LESSEN DIE DAARUIT VOOR ONS
LAND ZIJN TE TREKKEN”, 1)**

opdat hij op tijd kan beginnen, want ik heb gehoord, dat zijn voordracht nogal eenigen tijd in beslag zal nemen.

De heer LAMBOOY: Mijnheer de Voorzitter! Mijne Heeren. Indien ik er in mocht slagen, mij op bevredigende wijze te

1) De conclusies, waartoe inleider kwam, zijn als Bijlage II achterin dit geschrift opgenomen.

kwijten van de taak, U een duidelijk beeld te geven van de verdediging van het naburige kleine Belgenland (*), toen het plotseling in zijn vreedzaam leven werd opgeschrikt en met verbijsterende snelheid en verpletterende overmacht werd aangegrepen door een leger, dat terecht als een der best geoefende en best geoutilleerde strijdmachten gold, die ooit in den krijg werden geworpen, dan geloof ik dat het een goed denkbeeld was van ons Bestuur om deze voordracht op het werkprogramma te brengen. Immers hebben wij niet dezelfde zorgvolle uren doorgemaakt als onze zuidelijke naburen, toen onze vreedzame regeering noodgedrongen haar zonen moest te wapen roepen, niet wetende of de oorlogsramp buiten ons gebied zou blijven en met het schrikbeeld voor oogen, dat ook ons legertje zich zou moeten meten met den Oostelijken reus? Waar beide landen dus in een gelijksoortig gevaar verkeerden, kan het voor ons niet anders dan leerzaam zijn, het gebeurde bij het Belgische leger te bestudeeren, en na te gaan welke lessen daaruit voor onze landsverdediging kunnen worden geput.

Ik besef ten volle, dat de bespreking van dit onderwerp onder de tegenwoordige omstandigheden eigenaardige bezwaren met zich brengt, vooral omdat mijne woorden wellicht door een deel der ons onwelwillend gezinde pers zorgvuldig zullen worden nageplozen om te trachten daaruit politieke munt te slaan. Daarom wil ik vooropstellen, dat niets mij meer spijt dan de verkoeling, die in sommige Belgische kringen te onzen opzichte is ontstaan, en dat ik van harte hoop, dat door tactvol optreden der beiderlandsche regeering weerspoedig dezelfde hartelijke verhouding als voor den oorlog moge terugkeeren. Uiteraard zou echter mijn voordracht weinig vrucht dragend zijn, indien ik mij zou beperken tot een schets van de gebeurtenissen, zonder die nader critisch te bespreken. Men zie hierin echter vooral geen uiting van: „Wat zouden wij dat beter hebben gedaan”, doch uitsluitend het streven, leering daaruit te trekken. Ik ben

1) Afkortingen: B = België of Belgisch; D = Duitsland of Duitsch; Fr. = Frankrijk of Fransch; E = Engeland of Engelsch; R = Rusland of Russisch.

mij volkomen bewust, dat het veel gemakkelijker is ten aanzien van het gebeurde achter de schrijftafel critische beschouwingen te houden, dan onder zeer moeilijke omstandigheden in de werkelijkheid het vraagstuk op te lossen. In de jarenreeks, die aan den oorlog voorafging, had België in een periode van groote welvaart zijn weerbaarheid verwaarloosd. Het nationaal bewustzijn trad op den achtergrond. De neutraliteit van het land gewaarborgd door alle groote omringende mogendheden, handel en nijverheid in ongekenen bloei, een lage oorlogsbegroting! Wat kon men meer verlangen! Het leger veel te zwak, slecht uitgerust vooral aan „grof geschut” en aan mitrailleurs. In velerlei opzicht dus dezelfde lijdensgeschiedenis als bij ons. Intusschen nam in Europa de spanning zoodanig toe, dat evenals bij ons de wetten COLIJN, in België de wet DE BROQUEVILLE aan de orde kwam. Om deze aangenomen te krijgen deed de regeering op 14 Februari 1912 in geheime zitting aan de Kamer hoogst alarmeerende mededeelingen, zoodat de perickelen duidelijk voor oogen stonden en een uitmuntende militiewet werd gevoteerd. Van verschillende mogendheden was namelijk bericht gekomen dat de 300.000 man, die Duitschland door de nieuwe legerwet meer zou mobiliseeren dan Frankrijk, bestemd waren om door België te trekken.

Het gevaar voor overvalling. De Belgische regeering had bepaalde plannen vernomen en DE BROQUEVILLE las berichten voor betreffende de mogelijkheid dat Duitschland in één nacht 50.000 man voor Luik zou werpen. Verschillende mogendheden hadden hun meening kenbaar gemaakt, dat België niet in staat zou zijn, den plicht van zelfverdediging te vervullen.

In Juli 1912 had de koning van Rumenië den raad gegeven, de verdediging voor te bereiden, omdat het wonder van 1870 zich voor België niet meer zou herhalen.

Ook na aanneming der militiewet bleven de berichten onheilspellend. De Belgische regeering kreeg in Maart 1913 een *officieel* geheim Duitsch rapport in handen, waaruit bleek, dat Duitschland, onder den druk der steeds toenemende bewapening, in den oorlog een bevrijding zou zien, en

waarbij werd betoogd, dat de kleine staten Duitschland moesten volgen of onderworpen worden en waarbij speciaal België en Nederland genoemd werden. In het slot schreef dat document voor, een ultimatum op korten termijn, gevolgd door een inval. 2 April 1914 meldde de Belgische gezant te Berlijn, dat naar het oordeel van v. JAGOW de tijd van de onafhankelijke kleine staten voorbij is: „Ils étaient destinés à disparaître.”

Het is een bekende, in alle handleidingen betreffende strategie gestelde eisch voor een goede oorlogvoering, dat politiek en strategie hand aan hand gaan, en dat onderlinge inlichting en gezamenlijk overleg tusschen de regeering en den generalen staf dringend noodzakelijk is. En toch werd de Belgische generale staf met *geen dezer zeer gewichtige berichten in kennis gesteld*. Een dergelijke toestand is in den grond verkeerd. Reeds *in vredetijd* moeten de generale staf en het departement van buitenlandsche zaken op oordeelkundige wijze met elkaar in contact worden gebracht. Of en in hoeverre bij ons vóór het uitbreken van den oorlog aan dezen eisch is voldaan, is mij niet bekend.

Doch ook *zonder* inzage van die diplomatieke stukken, had de generale staf met de waarschijnlijkheid van een strategische overvaling van Luik, rekening moeten houden. Immers, in de Duitsche militaire litteratuur van voor den oorlog werd die overvaling van verschillende zijden met zooveel warmte aanbevolen, dat ik in December 1909 in deze Vereeniging die aangelegenheid uitvoerig besprak, om tot de conclusie te komen, dat wij zoowel bij onze mobilisatie als bij de concentratie met een ernstige overvaling rekening moesten houden. Ik zal van die publicaties hier niet opnieuw een overzicht geven, maar kan mij toch niet weerhouden een korte aanhaling daaruit te doen.

„Bijzonder zorgvuldig en zaakrijk is de „Strategischer Ueberfall” in VON VERDY'S „Studiën über den Krieg” behandeld 1). Daarom zal ik de meening van dien opperofficier nader uiteenzetten; dat zij voor den kleinen Staat opbeurend of geruststellend is, en dat in deze plaats is voor optimisme, kan zeker niet worden geconstateerd. De schrijver

1) Zie Dritter Theil, Heft 6 (1907) en 7 (1908).

zou het bedenkelijk achten, om *een geheel leger* ongemobiliseerd in het veld te doen rukken, omdat zulks grooto nadeelen voor zijne operatievaardigheid zou medebrengen; deze bezwaren zijn echter niet aanwezig voor *onderdeelen van dat leger*.

Is er sprake van het optreden van een machtigen Staat tegen een kleineren, dan is het volgens VON VENDY mogelijk, dat de grooto door eene strategische overvalling den oorlog snel kan ten einde brengen. Het doel van de overvalling kan dan bijv. zijn: de overweldiging van blootgestelde afdeelingen des vijands, het bezetten van te zwak beschut gebied of van punten, als bruggen e. d., het uitoefenen van druk opdat de kleine Staat zich snel als bondgenoot uitspreke, of om hem te onderwerpen vóórdat zijn sterke medestander hem kan te hulp snellen.

Als eischen om de overvalling te doen gelukken, voert hij aan:

- 1e. grondige kennis van den toestand bij den vijand;
- 2e. geheimhouding van het oogmerk;
- 3e. snelheid in de uitvoering.

Ten einde de *geheimhouding* te bevorderen, mag niemand vroeger dan noodig is bevelen ontvangen en moeten deze zich tot het strikt noodzakelijke bepalen; ook moet men pers en telegraaf volkomen beheerschen en e. q. elders demonstratief optreden, terwijl alles in het werk moet worden gesteld om met behulp van de diplomatie, door het verspreiden van valsche berichten, door militaire maatregelen enz. de diplomaten, agenten en kondschappers der tegenpartij het spoor bijster te doen raken, of hen te doen gelooven, dat de maatregelen tegen eene andere mogendheid zijn gericht.

De *snelheid* kan bevorderd worden door zoo veel mogelijk despoorwegen te benutten, door veel bereden troepen in te deelen en de infanterie op voertuigen te vervoeren. Ook acht de generaal het een voordeel, voor de onderneming troepen aan te trekken, die op grooten afstand in garnizoen liggen, om op deze wijze minder gevaar te loopen, dat de transportplannen worden verraden, dan bij grenstroepen. Deze rukken eerst op het laatste moment op, om de uitlaadplaatsen te bezetten, enz.

Nu spreekt het van zelf, dat door eene gelukte overvalling alléén geene beslissende resultaten kunnen worden behaald, en dat het voorwaarts dringen, bij eenige snelheid onzerzijds, om en bij de grooto rivieren zal worden gestuit, doch de eerste knak in moreelen en in materieelen zin heeft ons dan reeds getroffen. Bravourestukjes zelfs van kleine afdeelingen zullen wij bijna met zekerheid moeten verwachten, en al behoeven wij er ons geene overdreven vrees door te laten aanjagen, toch moeten wij er op bedacht zijn, omdat vooral het begin van den oorlog voor ons rijk kan zijn aan moeilijke oogenblikken. Geheel voorkomen kunnen wij een dergelijk optreden des vijands niet, doch wel de gevolgen zoo veel mogelijk verkleinen.””

Als ik U nu nog mag in herinnering brengen dat 37 uur na aanbieding van het Duitsche ultimatum, op 4 Aug.

± 8 uur voorm., 3 cavaleriedivisiën en 6 gemengde brigades op versterkten *vredeervoet* afkomstig van Brandenburg (11e) Halberstadt (14e), Keulen (27e), Schwerin (34e), Hannover (38e) en Kassel (43e) en het te Aken garnizoen houdende regiment (25e), de Belgische grens overschreden, dat de groote aanval op Luik in den nacht van 5/6 Augustus plaats had, en dat in de eerste morgenuren na dien nacht het hoofdkwartier van generaal LEMAN in de Rue S^o Foi door een zwak troepje jagers te voet werd overvallen en ruiterspatrouilles door de straten joegen, dan kunnen wij toch zeker constateeren, dat de handeling zich *geheel volgens te voren bekend gemaakt program heeft afgespeeld.*

Het was dan ook een wijze voorzorg van ons legerbestuur toen het kort voor 1914 maatregelen nam om, door groote snelheid te eischen bij de mobilisatie en bij het innemen der afwachtingsopstelling, de nadeelige gevolgen van een eventueele overvalling tot een minimum te beperken.

Uit de in den laatsten tijd in België gepubliceerde werken krijg ik in sterke mate den indruk, dat zoowel de legerautoriteiten als de officieren van den generelen staf aldaar zoodanig werden in beslag genomen met werkzaamheden betreffende het „gaande houden van den dienst”, dat voor de eigenlijke bestemming, de oorlogsvoorbereiding in haar vollen omvang, het bestudeeren van de landsverdediging in verband ook met de strategische en taktische stroomingen in het buitenland daaronder begrepen, geen voldoende tijd beschikbaar bleef. Dit is een gewoon verschijnsel, indien de organisatie der staven op te bekrompen voet plaats heeft. Het is zeker noodig, dat de „afdeeling operatiën” van het algemeen hoofdkwartier reeds in vreedestijd een studie-bureau is, gevormd door een opper- of hoofdofficier en de noodige subalterne officieren, die, onder de leiding van den chef van het dienstvak, alle bovenbedoelde vraagstukken rustig kunnen bestudeeren en uitwerken zonder dagelijks te zitten zuchten voor een stapel „ingekomen stukken”, die „afgedaan” moeten worden en een aanzienlijk deel van hun arbeidstijd in beslag nemen.

Organisatie. (Zie Bijlage I.) België verkeerde in 1914 in

dit opzicht in moeilijke omstandigheden, doordat de nieuwe militiewet nog niet voldoende doorgewerkt had, terwijl men reeds de organisatie had aangenomen, die met die wet verband hield.

Het *veldleger* telde 6 *divisies* en een *cavalerie-divisie*. Elke divisie telde 3 gemengde brigades, 1 afdeling (3e divisie 2 afdelingen) vlakbaan veldartillerie (3 batterijen van 4 stukken), 1 regiment cavalerie (4 eskadrons), 1 pionier bataljon (2 compagnieën, pioniers-pontonnières.)

De *gemengde brigade* telde 2 regimenten infanterie (3 bats.), 1 afdeling vlakbaan veldartillerie (3 batterijen van 4 stukken), 1 peleton gendarmerie.

De 3e en 4e divisie telden elk 4 gemengde brigades, waarvan ééne voor de mobiele verdediging van resp. Luik en Namen waren bestemd en dus feitelijk bezettingstroepen waren.

De divisie telde 14000 (3e en 4e 18500) man infanterie, 500 man cavalerie, 48 (3e en 4e divisie 60) stukken, 18 à 24 mitrailleurs.

De *cavalerie divisie* telde 2 brigades van 2 regimenten van 4 eskadrons, 1 afdeling rijdende artillerie (3 batterijen van 4 stukken), 1 bataljon karabiniers-wielrijders, 1 compagnie wielrijders-pioniers-pontonnières.

Het *geheele veldleger* 120 bataljons met 93000 geweren, 6000 sabels, 348 (of 312) veldkanonnen en 112 mitrailleurs, 16 militaire en 4 gevorderde vliegtuigen, 2 ballons captifs, 2 bestuurbare ballons, 4 radio stations, 0 auto's, totaal 117000 man.

In de vestingen waren de vesting regimenten (9e—15e lichter), die echter niet op sterkte waren, Zoo telde Antwerpen met een omtrek van 108 K.M. en een enceinte de sûreté van 35 K.M. ongeveer 40000 man inplaats van 150000, die noodig waren geoordeeld en die men in 1927 zou hebben. Luik en Namen beide spervestingen met een kring van pantserforten (1890) op een omtrek van 50 resp. 40 K.M. waarvan de verdediging van het tusschen-terrein niet was voorbereid, niettegenstaande deels zeer bedekt terrein, telden aan bezettingstroepen zonder de 3e

en 4e divisie resp. 20000 en 20000 man. Het fort Huy, op de Maas, tusschen beide in gelegen, was een sperfort.

Het heele leger telde ongeveer 190.000 man. Van de 30000 à 40000 vrijwilligers die zich aanmeldden waren slechts 18500 geschikt voor den velddienst. In 1918 zou het leger 350000 hebben geteld. De 40000 man garde civique active hadden weinig militaire waarde; de inactive: 100.000 bonnes volontés, mais dépourvus d'armes, d'uniformes et de chefs.

Over de invoering van de *beste* mitrailleurs en de *beste* artillerie had men tien jaar gediscussieerd; in 1914 had men geen enkele van de 144 benooodigde veldhouwitsers. De patroonvoorraad was 3 jaar voor den oorlog 30 in plaats van 100 millioen, en 250 schoten per veldvuurmond.

Mijne Heeren, in hoe veel opzichten roept dit droevige beeld niet herinneringen van 1914 bij ons wakker. Dezelfde kleine getalsterkte, dat groot gebrek aan reserves, voorts absoluut onvoldoende encadreering als gevolg van plotselinge legeruitbreiding vooral van de infanterie. Ook bij ons bij de mobilisatie 1200 officieren te kort, vooral zeer bedenkelijk bij de landweer.

Is het wonder dat dergelijke toestanden in hooge mate verderfelijk werken vooral in de eerste mobilisatie-periode?

De hooge bevelhebbers, die onder deze omstandigheden aan den Duitschen inval het hoofd moesten bieden, wijzen op de gevolgen van die slechte oorlogsvoorbereiding.

Luister slechts wat de chef van den staf generaal DE SELLIERS DE MORANVILLE in „Pourquoi pas?” te berichten heeft: „Dat gebrek aan officieren (bij de infanterie) alleen zou voldoende zijn om haar te paralyseeren. Hoe zou men zich dan moeten verwonderen over het droevige schouwspel van onze wegen achter de marschcolonnas. De doorloopen weg was dikwijls bezaaid met ransels en uitrustingsstukken... het aantal achterblijvers overschreed alle grenzen van af de eerste etappe. Eindelijk liet de discipline van den troep en vooral de marschdiscipline te wenschen over. Onze infanterie liep als een kudde, alle gelederen dooreen... De dapperheid van de soldaten en de goede wil van hun aanvoerders, de tact en welwillendheid van onze officieren kwamen gelukkig

de bedenkelijke gevolgen verminderen van dat te kort aan tucht. Daarom was dat leger ongeschikt voor den bewegingsoorlog tegen Duitschland."

De tegenwoordige chef van den staf, generaal MAGLINSE in de „Flambeau" spreekt van „l'infériorité matérielle et morale" van het leger.

De generaal COLLIJNS klaagt luide over het gehalte der oudere lichten (troupes de forteresses) te Luik, die hij bij hun ongemotiveerden terugtocht met krasse maatregelen tot hun plicht had willen brengen.

Ook een der begaafde jongeren, luitenant-kolonel NUYTEN, noemt het Belgische leger van 1914 „un outil plus qu'imparfait".

En toch Mijne Heeren, meen ik dat hier *de troep* veel te veel als zondebok is gekozen om de passiviteit van de hooge leiding goed te praten. Als men dan ook leest hoe de troep zich *in het gevecht*, zoowel te Luik als bij Haelen en Thienen heeft gehouden, dan geloof ik, zonder het oog te sluiten voor de tekortkomingen, dat hij van de zijde der generaals een veel milder oordeel had verdiend. Laat ons echter toch uit hun verklaringen een groote les trekken en wel deze, dat ons leger, hetwelk geroepen kan worden, reeds zeer kort na de mobielmaking, hetzij aan het kustfront, hetzij in Brabant en Limburg, hetzij in Gelderland zeer actieve operaties te *moeten* uitvoeren, opgedrongen door den strategischen toestand, daartoe in staat moet zijn door een groote getalsterkte die dadelijk gereed is, doeltreffende organisatie en bewapening; maar tevens dat wij door grondige oefening en oordeelkundige handhaving der tucht in het algemeen en van de marsch- en gevechtstucht in het bijzonder de geschetste ongewenschte toestanden moeten voorkomen. Vooral ook bij herhalingsoefeningen en in de eerste mobilisatiedagen mag hiermede niet de hand worden gelicht, in het bijzonder niet bij de infanterie, waarbij het uiteraard heel moeilijk is, alle mannetjes in goede orde over den eindstreep van den marsch en in de vijandelijke linies te brengen. Treden wij in deze niet dadelijk met tactvollen nadruk op, dan zal het later zeer moeilijk blijken, den troep te blijven beheerschen.

Juist België heeft in 1914 de zwakke getalsterkte van het onmiddellijk bruikbare deel van het leger aan den lijve gevoeld, niet alleen omdat dit de vrijheid van opereeren belemmerde, maar ook omdat naar mijn vaste overtuiging *door die zwakke België in den oorlog is betrokken.*

Reeds bij herhaling en van verschillende zijden is terecht betoogd, dat de hoofdtak van ons leger evenals van het Belgische van 1914 behoort te zijn, den *oorlog te voorkomen* door de groote *preventieve werking*, die ervan uitgaat. Maar ik wil er nog een tweede stelling aan toevoegen, n.l. dat de zwaarste taak voor het Belgische leger en voor ons *ligt in de allereerste oorlogsperiode, zoolang wij blootstaan aan overmachtige aanvallen, voordat een eventueele bondgenoot ter plaatse kan (of wil) zijn om ons te helpen.* En hieruit volgt weer onverbiddeijk de consequentie, dat onze mobiele macht in de eerste oorlogsdagen niet sterk genoeg kan zijn en voor onmiddellijk gebruik geschikt, en dat het dus absoluut verkeerd is te achten, slechts een deel der lichtening voor volledige oefening in aanmerking te brengen en de rest half of nog minder te oefenen in de hoop deze oefening bij mobilisatie eerst te voltooien. Mijne Heeren, troepen als *reserve opleiden*, hen bewust half geoefend laten is daarom zoo onjuist gezien, omdat wij van zelf reeds bij mobilisatie tot over de ooren zullen zitten met troepen die *niet dadelijk, geheel* voor den mobiele dienst bruikbaar zijn, n.l. de oude lichteningen, die veel van het eenmaal geleerde vergeten zijn. Laat ons dus tenminste alle in te lijven jongeren wél volledig oefenen.

Kondschapsdienst. In mijne voordracht van 1909 was een mijner stellingen, dat voor ons land de kondschapsdienst zoowel in het *buitenland* als in het *eigen grensgebied in vrede* *tijd in details moet zijn geregeld* en dat de kondschappers positieve detailopdrachten moeten hebben. In het buitenland moeten in alle grensgarnizoenen en bij *belangrijke* stations tot op b.v. 50 K.M. van de grens vaste personen zijn, die ons tijdig waarschuwen indien een versluierde mobilisatie plaats heeft, of voorbereidingen worden getroffen voor een overvalling. Aan alle in aanmerking komende marschwegen

in ons grensgebied wenschte ik voorts een drietal kondschappers, liefst oud-onderofficieren, die zeer gewichtige berichten kunnen doen toekomen, ook *nadat* de vijand het land reeds is binnengedrongen.

België had dien dienst *niet* georganiseerd en heeft daarvan zeer ernstige bezwaren ondervonden. Toen toch op 4 en 5 Aug. de overvalling van Luik met 6 brigades op vredesvoet plaats greep, dacht het opperbevel dat de *grootte opmarsch* der Duitschers was aangevangen, wier hoofdmacht in werkelijkheid eerst op 13 Augustus door Aken marcheerde.

Die overvalling was volgens DE RYCKEL zoowel voor het opperbevel als voor den gouverneur van Luik „une action totalément imprévue, au moins dans la forme où elle se produisit”. Toen den 5den Aug. te 5 nam. het opperbevel vernam, dat reeds ruitery over de Maas was gegaan, gevolgd door infanterie, en vervolgens dat de aanvalstroepen voor Luik behoorden tot het 9e, 7e, 4e en 10e L.K., verbeeldde men zich de invasie in marsch. Men dacht dat de Duitschers hadden gemobiliseerd in den loop der periode van oorlogsgevaar. . . . „Nul ne crut à un coup de main contre la place”. Toen men in den vroegen morgen van den 6den den terugtocht van de 3e divisie vernam. die „complètement usée” werd gemeld, dacht men dat zij had moeten uitwijken voor uiterst sterke troepen. „De vijand vervolgde haar wellicht. Misschien kwam hij gelijktijdig met haar op onze hoofdmacht. . . . Wij dachten niet aan een verrassing van Luik door ongemobiliseerde troepen. Wij dachten aan een invasie van 5 of 6 legerkorpsen, 3e, 4e, 7e, 9e, 10e, 11e, voorafgegaan door een cavaleriemassa. . . . een meening zonder twijfel geïeeld door generaal LEMAN (te Luik) en die het bevel voor den terugtocht motiveerde, dat hij in den morgen van den 6den aan zijn divisie gaf”.

Welke verschrikkelijke gevolgen van dien strategischen nevel!

Men vreesde volgens NUYTEN aan de Maas „une bataille hasardée” te leveren op 100 K.M. van Antwerpen, en een terugtocht als begin der operatiën te moeten uitvoeren. Bij goeden kondschapsdienst had men kunnen vernemen, dat

men voorloopig aan de Maas verre de overhand kon hebben en als inleiding van den veldtocht den vijand een partieele nederlaag bezorgen. Hoe verheffend zou dat op het moreel gewerkt hebben!

Er bestonden voor België nog meer aanleidingen voor een uitgebreiden deugdelijken kondschapdienst, namelijk in die streken, welker waarneming voor hen van groot gewicht was, terwijl daar voor hun verkenningsorganen, ook na het uitbreken van den oorlog „verboden toegang” was. Ik bedoel Nederlandsch Limburg en Brabant. Generaal DE SELLERS heeft het doen voorkomen alsof een van de redenen van de onbeweeglijkheid van het Belgische leger gelegen was in het feit dat hij een plotselingen doormarsch der Duitschers door Limburg vreesde en dat hij Nederland niet vertrouwde. Omtrent het eerste punt had een goed voorbereide kondschapdienst langs de Z. en O.-grens van Limburg en in het aanliggende Duitse gebied zekerheid kunnen verschaffen. Omtrent den geest van de Nederlandsche Regeering en troepen had hij zich kunnen vergewissen door te Maastricht, Roermond, Venlo en in het oosten van Noordbrabant de onzerzijds getroffen maatregelen te doen verspieden. Ook in het verdere verloop der operatiën was Zuid-Limburg het aangewezen centrum voor inlichtingen betreffende hetgeen achter het voorste scherm der Duitse troepen plaats greep.

Voor ons moge hieruit de leering worden getrokken, dat ook een klein land een post van voldoende grootte mocht uittrekken voor „geheime fondsen”, ten behoeve van den inlichtingendienst van den generalen staf. Daardoor krijgt onze legerleiding inzicht in de oorlogsvoorbereidingen van naburstaten en hoogst belangrijke gegevens, voor het in werking stellen van haar strategische verkenningsorganen.

Hooge bevelvoering. Bij de mobilisatie werd het opperbevel over het leger gevoerd door den KONING.

Als chef van den staf van het algemeen hoofdkwartier trad op de chef van den generalen staf; diens toegevoegd personeel vormde de afdeeling generale staf van het algemeen hoofdkwartier. Er was geen afzonderlijke veldleger-

commandant. De Koning trad zelf als zoodanig op en had tevens de stellingcommandanten en de territoriale commandanten onder zijn rechtstreeksch bevel. Een geheel andere regeling dus als bij ons, waar onder den opperbevelhebber van land- en zeemacht de C.V. stond, en de eerste dus niet rechtstreeks het veldleger commandeerde.

Aan de Belgische regeling zou ik de voorkeur willen toekennen, omdat aan onze oplossing *zeer* groote bezwaren kleven, die, doordat wij niet in den oorlog werden betrokken, minder duidelijk gesproken hebben. Wat toch was bij ons de gang van zaken? Bij de mobilisatie moest een Opp. v. L. en Z. benoemd worden. De chef van de generalen staf werd in dit concrete geval daartoe aangewezen, wat tot gelukkig gevolg had, dat tenminste alle voorbereidingen welke op de stafbureaux waren getroffen ten behoeve van eventueele concentratievervoeren in verband met de operatieplannen voor de verschillende oorlogsgevallen, door hem waren vastgesteld en dus zijn instemming hadden. Toch had ook deze oplossing het bezwaar, dat op dat critieke moment de functie van chef van den staf van het hoofdkwartier onbezet kwam en door den souschef moest worden vervuld en men het verder zonder souschef heeft gedaan, wat uiteraard tot zeer nadeelig gevolg had dat, behalve de vele hoofden van afdelingen van het Alg. H.Kw., ook nog de vele onderafdeelingen van de afd. G.S. rechtstreeks leiding ontvingen van en besprekingen hielden met den chef v.d. staf van het alg. hoofdkwartier. Ware echter in een bepaald geval de C.V. uit ancienniteits-overwegingen tot O. L. en Z. benoemd, dan zou het zeer wel mogelijk zijn, dat deze andere inzichten had inzake de landsverdediging en dat hij de getroffen voorbereidingen niet voor zijn verantwoording zou wenschen te nemen. Bovendien zou dan op dat critieke moment een nieuwe C.V., een nieuwe divisie Ct., enz. moeten worden benoemd.

Onverschillig wie O. L. en Z. zou worden blijft nog het groote bezwaar bestaan, dat hij het uiterst gewichtige bevel over de mobiele troepen, die voor de hoofdactie worden bestemd, aan den C.V. moet overdragen. Hiervan is het gevolg dat hij of den C.V. zoodanig bindt of zijne bevelen

zoo met tegenbevelen doorkruist, dat de C.V. niet meer de verantwoording kan dragen, of wel, dat de C.V. in de wijze van uitvoering eener *zeer ruim* gestelde taak geheel vrij wordt gelaten. Theoretisch moet de laatste oplossing worden gevolgd, maar dan beperkt zich de opperbevelhebber tot de bescheiden rol van het verdeelen der beschikbare troepen. Naar mijne meening zal echter de praktijk zijn, dat vooral in het moeilijke begin of bij een minder gunstig verloop, de grootste wrijving ontstaat, vooral indien beide autoriteiten krachtige figuren zijn.

Daarom behoort de opperbevelhebber van land- en zeemacht reeds in vredetijd als legercommandant te zijn aangewezen; hij commandeert persoonlijk het veldleger; de chef van den generalen staf, de commandanten van stellingen en van bezettingstroepen staan dan reeds onder zijn bevel, evenals de inspecteurs van wapens en dienstvakken voor aangelegenheden die onmiddellijk de oorlogsvoorbereiding raken. Met het administratief beheer van leger en stellingen heeft hij geen bemoeienis.

De mobilisatie heeft duidelijk aangetoond, dat de samenstelling van het algemeen hoofdkwartier bij ons *in den grond verkeerd* was. In plaats van te zijn een vlot strategisch bureau is het geworden een buitengewoon groot organiserend administratief lichaam, dat een zeer groot deel van den arbeid verrichtte, die feitelijk thuis behoort onder het Departement van Oorlog. Zoo behoorden bij het algemeen hoofdkwartier ten onrechte: alle inspecties van de wapens en dienstvakken, de bureaux interneering, ontwikkeling en ontspanning, geestelijke verzorging, beheer landmacht, enz. enz. Als gevolg hiervan werden de opperbevelhebber van land- en zeemacht en de chef van den staf veel te veel en noodeloos in beslag genomen door tal van hoogst gewichtige zaken, die echter evenals in vredetijd, door den M. v. O. konden worden behandeld. In den modernen oorlog heeft de opperbevelhebber al zijn aandacht nodig voor de operationele leiding en moet hij *zooveel mogelijk* van andere bemoeienissen worden ontlast.

Als gevolg van een hofcamarilla namen de aide de camp, generaal HANOTEAU, en de ordonnans officier van den KONING kapitein GALET aan de beraadslagingen over de operatiën deel. De laatste heeft volgens DE SELLIERS gedurende den heelen oorlog, een grooten invloed op alle operatiën gekregen. Een reeds vóór de mobilisatie bestaande zeer gespannen verhouding tusschen den chef DE SELLIERS, die gehandhaafd werd door den machtigen minister-president, doch niet 's Konings vertrouwen had, en den souschef DE RYCKEL, die feitelijk de operatieve raadsman van den vorst was, legde een flinke rem aan het opgewekte dienen in het hoofdkwartier.

Generaal DE RYCKEL bewerkte namelijk reeds onder den vorigen chef van den staf op last van de regeering, buiten bemoeienis en tegen den zin van zijn chef, operatieplannen, en had daarvoor de beschikking over tal van staf-officieren al of niet tot de verschillende secties van het hoofdbureau van het dienstvak behoorende.

Juiste verhoudingen, onderling vertrouwen en wederzijdsche waardeering in het hoofdkwartier kunnen alleen tot groote arbeidsprestaties voeren.

MOBILISATIE EN VERDEDIGINGSPLANNEN.

In zijn rijk gedocumenteerde en met vaardige pen geschreven „Mémoires” heeft generaal DE RYCKEL een hoogst belangwekkend overzicht gegeven van de Belgische mobilisatie, waaraan het volgende is ontleend.

Mobilisatie en Afwachtingsopstelling. Vóór 1912 moesten bij mobilisatie de verlofgangers niet opkomen bij de korpsen maar bij de depots in het hart des lands, waar zij hun kleeding, uitrusting en wapens zouden ontvangen. Deze opkomst moest geschieden op den 2den mobilisatiedag; den 3den dag zouden zij in veldtenue naar hun korpsen reizen in den driehoek Brussel, Leuven Mechelen. Hierheen zouden de vredesstammen der korpsen reeds den eersten of tweeden dag vertrekken. De batterijen en treinen moesten mobiliseeren in de mobilisatie-centra, die in het hart des lands lagen en waar ook de gevorderde paarden vereenigd

zouden worden. Den 4den dag zouden de bespannen onderdeelen in dien driehoek aankomen.

De cavalerie kon steeds dadelijk op oorlogsvoet uitrukken naar aangewezen concentratiepunten.

De regeering wilde nu die depots verleggen naar de groote garnizoenen, dus evenals bij ons de mobilisatie ter plaatse invoeren. De chef van den gen. staf Gl. DE CEUNINCK opperde bezwaar tegen deze zeer ingrijpende wijziging.

Voor ons, bij wie reeds den 3den mobilisatiedag de afwachtingsopstelling door de gemobiliseerde troepen was ingenomen, lijkt het vreemd, als wij lezen, dat generaal DE CEUNINCK 13-1-13 schrijft: „Daar slechts één lichting onder de wapens is, is de mobilisatie onmogelijk, indien zij niet is voorafgegaan door een periode van minstens 2 dagen, waarin een of twee lichtingen vooraf worden opgeroepen”.

De minister houdt voet bij stuk, de dienstplichtigen zullen hun kleeding met verlof medenemen; de treinen mobiliseeren echter in de mobilisatiecentra. De G. S. strijdt tegen, vreest dat wapens verloren gaan of troepen gevangen raken en zou slechts één lichting willen doen opkomen ter plaatse. Men kreeg toen een zonderlinge oplossing doordat de wapens, enz. moesten worden opgelegd:

1°. bij de infanterie: voor de 3 jongste lichtingen verlofgangers bij den staf van het korps;

2°. bij de cavalerie en rijdende artillerie: ter plaatse voor zoover noodig om de oorlogsterkte te bereiken + 10 %;

3°. bij de veldartillerie: ter plaatse voor zoover noodig om per batterij 4 stukken en 8 caissons te mobiliseeren + 10 %. Dus deels mobilisatie ter plaatse, deels in de depots. De regeering hield de mogelijkheid open om allen tegelijk of wel eerst 3 lichtingen en daarna de rest te mobiliseeren. Door overhaaste invoering van het nieuwe stelsel werd het spoorwegvervoer op losse schroeven gezet.

27 Febr. '13 schrijft de M. v. O. dat noodzakelijk is „*de mobiliser sur la frontière pour défendre les marches du pays*”. Daarom moet de mobilisatie *in de garnizoenen geschieden*. Iedere divisie moet een concentratiezone hebben

zoo, dat de troepen bijna ter plaatse kunnen optreden. In elke richting waar invasie kan plaats hebben, moet een divisie de concentratie der overigen dekken en de ontwikkeling waarborgen van de veldtroepen, alsmede van de vestingtroepen welke door het opperbevel mochten worden aangewezen om aan de operaties deel te nemen. Hij wenscht te breken met het stelsel om aan het leger een concentratieopstelling in den bekenden driehoek te geven, doch men moet verschillende operatieplannen voorzien, uitgaande van de mobilisatie-kantonnementen. Men zal dus evenveel transportplannen moeten hebben als er bedreigde grenzen zijn. De regeering huldigt dus de leer, dat b.v. *bij een inval over de Maas, die rivier moet worden verdedigd door het veldleger en door de bezetting van Luik.*

De chef van den gen. staf heeft bezwaren tegen dit rationeële stelsel blijven maken. Hij acht de vredescontingenten daartoe te klein, de garnizoenen ongunstig gelegen, enz. en stelt voor, in ieder geval de zaak op te schorten tot 15 December '13 om de remonteering te regelen, de concentratie-vervoeren te bestudeeren, de transportplannen gereed te maken, enz. De M. v. O. bepaalt 8 December '13, dat de infanterie-regimenten door mobilisatie ter plaatse van 3 of 4 lichten op oorlogssterkte moeten worden gebracht en dat onverwijld daarna (den 3en mobilisatiedag) de divisien moeten vereenigd worden als volgt: 3e div. Luik, 4e div. Namen, 5e div. Ath, 1e div. Assche, 10 K.M. ten N.W. van Brussel, 2e div. Leuven, 6e div. Brussel, Cav. div. Ottignies. Hierbij waren de 1e, 2e en 6e div., rondom Brussel gelegen, bedoeld als een algemeene reserve, bestemd om in een willekeurige richting te worden verplaatst. Ik kan dat niet anders noemen dan een uitstekende regeling, n.l. snel maar toch voldoende veilig, gedekt achter hindernissen mobiliseeren en strategische voorhoeden onmiddellijk aanwezig achter gunstige terreinafscheidingen, om te waarborgen dat de reserves daarheen kunnen snellen, om onder gunstige omstandigheden een overmachtigen stoot te kunnen opvangen.

Generaal DE SELLIERS noemt de bij ons te recht veroor-

deelde mobilisatie in 2 tempo's een zeer gelukkige inspiratie. Het gevolg daarvan is geweest, dat de mobilisatie duurde van 29 Juli, toen drie lichtingen, die met beperkt verlof waren, werden opgeroepen om het leger op versterkten vredesvoet te brengen, tot den avond van 5 Augustus, toen het leger in zijn concentratiestelling gereed stond voor de operatiën.

Dat men deze regeling, door DE SELLIERS een gecamoufleerde eerste phase genoemd, heeft aanvaard, is wel opmerkelijk, vooral omdat men daardoor, vroeger dan bij mobilisatie in één tempo, *de aandacht van het buitenland op die handeling vestigt*. Toch had er het departement van buit. zaken de aandacht op gevestigd: „een leger mobiliseeren is een daad van groote internationale beteekenis. Wij zouden ons blootstellen, misnoegen op te wekken bij onze bureu of bij één hunner . . . wij zouden hun het recht geven, ons uitleg te vragen en wij zouden in een delicate verontrustende diplomatieke positie kunnen worden gebracht en tegen ons gerichte voornemens dienen.” Den 29sten Juli 1914 waarschuwt de Belgische gezant te Berlijn: „het terugroepen van 3 lichtingen op dit oogenblik, waarop wanhopige pogingen worden aangewend om den vrede te bewaren, zou hier prematuur schijnen en het gevaar inhouden hier een slechten indruk te maken.” Juist! Daarom moeten kleine blootgestelde landen de mobilisatie niet eerder gelasten dan strikt noodzakelijk is, maar als eenmaal tot mobiëlmaking is besloten, deze *plotseling voor het geheel afkondigen en ten snelste doen verloop*en. Wel verdient het aanbeveling de 3 jongste lichtingen met *beperkt verlof* te zenden, om deze zonder verdere formaliteit bij *rustverstoring* snel te kunnen beschikbaar hebben.

De mobilisatie overviel de Belgen in den overgangstoestand van de oude organisatie van 4 divisies en 2 cavaleriedivisies tot die van 6 divisies en 1 cavaleriedivisie, dus onder hoogst moeilijke omstandigheden; tal van troepen hadden nog niet hunne nieuwe garnizoenen betrokken. Het gevolg is geweest, dat de bovengenoemde onverwijld samentrekking van elke divisie op één punt alleen geschiedde voor

de 2e, 3e, 4e en 6e divisies, en dat van de overige de troepen in hun garnizoenen bleven, totdat zij werden vervoerd naar eene eerst op het allerlaatste oogenblik vastgestelde concentratiestelling aan de Gette. Die vredeslegeringsgebieden waren voor:

Onderdeelen.	Stafkwartier.	Garnizoenen.
1e div.	Gent.	Gent, Brugge, Ostende Yperen.
2e div.	Antwerpen.	Antwerpen.
3e div.	Luik.	Luik, Hasselt Verviers.
4e div.	Namen.	Namen, Charleroi.
5e div.	Bergen.	Bergen, Doornik, Ath.
6e div.	Brussel.	Brussel.
Cav. div.	Brussel.	Verdeeld over tal van garnizoenen.

„Die samentrekkingsstellingen”, zegt het opperbevel, „waren zóó gekozen, dat de verdediging van het grondgebied verzekerd was, maar tevens werden de verplichtingen, die België opgedragen waren door zijne door verdragen van 1839 bepaalde onzijdigheid, stipt nageleefd”. Van zelf stonden dus strategische voorhoeden naar alle zijden; de divisie *Luik* tegen Duitschland, de divisies *Namen* en *Bergen* tegen Frankrijk, de divisie *Gent* tegen Engeland en de divisie *Antwerpen* tegen Nederland. „Elk dier voorhoedeafdeelingen had tot opdracht den eersten weerstand te bieden en die weerstand zelf moest den voor het vervoeren van de vijf overige divisies naar het bedreigde gedeelte van het grondgebied vereischten tijd verschaffen”.

Indien dit alles werkelijk in vredestijd goed ware voorbereid geweest, en bij mobilisatie ware uitgevoerd zou men deze goed doordachte activiteit hebben te roemen. Generaal DE WITTE (Ct, Cav. div.) betwijfelt ten zeerste, dat men werkelijk voorbereidingen zou hebben getroffen met het oog op een conflict met Engeland en Nederland.

Of wel alle divisies te voren instructies hebben gehad om-

trent hetgeen van hen werd verlangd bij een inval, is onwaarschijnlijk.

Grensbewaking in den geest van onze landweer-grenswacht kende België niet. In 1896 is een regeling getroffen waarbij werd bepaald, dat het *waarnemend* deel van de grensbewaking zou bestaan uit gendarmes, douaniers en houtvesters, dat uitkijkposten op belangrijke punten zouden staan en cavaleriepatrouilles in de meest bedreigde zônes zouden verkennen. Het *weerstandbiedend* deel bestond vóór 1914 uit de actieve schutterij van de grenssteden, de cavaleriedivisies, waarvan de 1e te St. Truyen, de 2e te Enghien zou opgesteld worden, terwijl de karabiniers spoorwegknooppunten van beteekenis in het hart des lands zouden bezetten. Door het stelsel van de strategische voorhoeden verloor deze regeling haar beteekenis behalve voor de schutterij.

Spoorwegen. Het rollend materieel bestond in 1906 uit 80.000 wagens, dus buitengewoon veel. De wegvoering daarvan uit het grensgebied was voorbereid. Het opperbevel zou de opvolgende evacuatiezônes aangeven. Reeds sedert 1899 was de vernieling voorbereid van: de Maasbrug te Maeseyck, enkele knooppunten en tunnels van spoorwegen, voorts vluchtige vernielingen op 120 stations. Met de voorbereiding van spoedvervoeren was het droevig gesteld. In het algemeen schijnt in België de samenwerking met de spoorwegen, niettegenstaande de staatsexploitatie, allesbehalve coulant te zijn geweest, althans vóór den oorlog. Zeer gewichtige vragen bleven jaren lang onbeantwoord, terwijl men bij ons, niettegenstaande hier met *particuliere* maatschappijen moest gewerkt worden, den hoogsten lof heeft voor de groote toewijding en zakelijke snelheid waarmede het militaire vervoer door haar behandeld wordt. Dankbaar mag voorts worden verklaard, dat ons Bureau Buitengewoon Militair Vervoer onder bekwame leiding van Kap. NOOTHOVEN VAN GOOR vóór en gedurende de mobilisatie zoowel bij het voorbereiden der vervoeren als bij geïmproviseerde spoedvervoeren uitmuntend werk heeft geleverd en dat deze gewichtige aangelegenheid ook thans nog steeds meer wordt geperfectionneerd.

Verdedigingsplannen. Een zeer belangwekkend overzicht geeft generaal DE RYCKEL betreffende de verdedigingsplannen, welke achtereenvolgens hebben gegolden en waaruit de zich in den loop der tijden wijzigende gedachtengang naar voren treedt, vooral ten opzichte van de Maasverdediging.

Plan 1851. Het 60000 man sterke leger zou *roet voor roet* het land verdedigen, daarbij *zoo noodig* de Maaslinie met haar vestingen tot steun gebruiken. Versterkingen zouden *de défilés van Aerschot en Mechelen* dekken, de *talrijke vestingen aan Maas, Sambre, Schelde en elders* zouden steunen.

Plan 1859 (DE SPAZAL). Het „geconcentreerd vestingstelsel” werd *aanvaard*. Antwerpen, dat een groote enceinte behoefde, zou het leger tot *basis en toevluchtsoord* dienen. De *vestingen Diest en Termonde* zouden de linie van de Rupel, Dyle, Demer en Nethe dekken, terwijl *andere vestingen den vrijen overtocht en de verdediging van de groote stroomen* moesten verzekeren. Dus ook in dit plan spreekt de wil, niet zonder meer het heele land prijs te geven.

Plan 1868 (RENARD). *Antwerpen is operatiebasis en manoeuvrespil* (Let well!) van het leger. Termonde verzekert den overtocht over de Schelde gedurende de belegering van Antwerpen. *Namen, Luik en Diest zijn slechts places du moment*, die in het begin van den oorlog het spoorwegnet beheerschen. Het veldleger zal als observatieleger de grens bewaken. Als bondgenoot van anderen kan het aan het offensief met deze deelnemen en zich *in dat geval* van Antwerpen verwijderend, zonder het lot van het reduit in de waagschaal te stellen. Staat België alleen, dan moet het leger op Antwerpen gebaseerd opereeren.

Dus m.a.w. het grootste deel van het gebied wordt prijs gegeven. In 1870 moest men, reeds dadelijk van het plan afwijkende, troepen naar Luxemburg zenden.

Plan 1887 (PONTUS). De *accessen tegen doortocht te verdedigen*, daarom bruggehoofden op de Maas te Luik en Namen en een werk te Huy. Hieraan is preventieve werking toe te kennen en is men in de gelegenheid, op beide oevers op te treden. *Luik en Namen* zijn dan: 1o. *Spervestingen* (places d'arrêt), 2o. *bruggehoofden*. 3o. *steunpunten en manoeuvrespillen voor het leger*. Dus terugkeer tot het stelsel om het land niet prijs te geven. *Termonde* en *Diest* blijven versterkte vleugels van het centraal reduit.

In 1892 bericht de chef v.d. gen. staf dat de mobilisatie en concentratie een voortgezette handeling moeten vormen, omdat dit tijdwinst geeft van een paar dagen. Hij beveelt voor mobilisatie-opstelling Leuven, Brussel, Mechelen aan, vanwaar men in twee dagen 22 verkende posities van Enghien, Saintes, Assche, Baerdeghem, Nivelles, de Lasne, de Méhaigne, de Gotte, de Velpe, Tombe, St. Gilles, Tourinne la Grosse, Wareme, Onreys, Tongeren, Hauptertingen, Avernas, Blanden, Leuven, Nieuwrhode, Aerschot, Herenthals en Elewijt bereikt. Wil men verder

opereren dan kunnen de spoorwegen het leger binnen 12 uur op een willekeurig punt van Maas en Sambre en in 18 à 24 uur over die rivieren of in Condroz brengen. (Aan dezen eisch konden de spoorwegen echter niet voldoen).

In 1894 bestudeert men den aanval op Luik en komt tot de conclusie, dat dan het leger moest vereenigd worden bij Landen-Hannut in een afwachtingsopstelling om van daar in één dag Luik te kunnen bereiken.

Men had dus 4 verdedigingslijnen (Maas, Geer, Gette en Velpe) onderkend, die ingenomen zouden worden, nadat te voren het leger in Δ Brussel, Leuven, Mechelen zou geconcentreerd zijn en per spoor naar de gekozen linie vervoerd.

In 1896 wil men van uit die ééne opstelling de vestingen Luik en Namen te hulp snellen, of zich aansluiten bij den bondgenoot, die uit een dier plaatsen deboucheert en, na vereeniging met den bondgenoot, die plaats als spil voor de operaties bezigen. Is geen vereeniging met den bondgenoot mogelijk, dan vormt het leger, vereenigd in een der opstellingen bij Diest, Thienen, Leuven, Waver of Nivelles een voortdurende bedreiging op de flank der doortrekkende vijandelijke troepen. Voorzien was voorts de opstelling van de cavalerie te St. Truyen en Enghien. Verplaatsing van het leger werd voorzien, bij aldien de vijand Z. van de Maas voorbij zou trekken, naar Marche en Rochefort, om vandaar naar omstandigheden te handelen, waarbij de operaties zouden veranderen naar gelang de richting waarin zich de N. vleugel van het opmarsch-front zou bewegen.

Plan 1905. Antwerpen moet vergroot worden. Het veldleger telt 100.000 man, de vestingtroepen 80.000 man. Antwerpen is wijkplaats voor de Regeering, roduit waarvan de val onze nederlaag zou bevestigen en het verlies van onze onafhankelijkheid Maar: „Het is niet te Antwerpen alleen dat wij ons moeten verdedigen, maar ook aan de Maas. Het land kan niet zijn leger immobiliseren en zich tevreden stellen met een passieve verdediging die in zeker opzicht een lafheid zou zijn! Neen het leger moet het land kunnen beschermen en beletten, dat men ons gebied doortrekt". Het plan voorziet een terugtocht op Antwerpen na gestreden te hebben aan de grens.

In 1906 werden Tormonde en Diest gedeclasseerd.

In 1907 werd bepaald, dat de strategische cavalerie in ieder geval den eersten mobilisatiedag zou verzamelen bij Gembloux, terwijl de karabiniers zouden komen te Ramillies, Andenne, Taminis en Fleurus.

In 1908 wenschte de chef van den G. S. dat uit de concentratieopstelling Brussel, Leuven, Mechelen, het vervoer van 4 divisies naar Marche-Luxemburg of Namen in 16 uur zou plaats hebben. Hij vroeg hieromtrent een verklaring aan de spoorwegmaatschappijen, die op 1 Aug. 1914 nog niet was ingekomen.

In 1909 werd gecorrespondeerd met den M. v. O. over een concentratie in de kusttrek, op de lijn Lijs-Schipdonck-kanaal om van daar op te rukken richting Brugge-Dixmuiden hetgeen zelfs te voet binnen 2 dagen (1 divisie 3 dagen) kon geschieden.

Plan de Ryckel (Ontworpen in 1911, bijgewerkt in 1914, in verband met de nieuwe organisatie en op 15 April 1914 aan den M. v. O., hoofd der regeering overhandigd).

Antwerp
 Het algemeen verdedigingsplan zou moeten worden: Het land voet voor voet te verdedigen met Antwerpen als operatiebasis en aanvullingsbasis; vernietiging door overmacht te voorkomen; doch laat de sterkte het toe, dan moet een „action générale” worden aanvaard, c.q. een positie zoodanig ingenomen, dat de terugtocht naar Antwerpen verzekerd blijft. Zooveel mogelijk den opmarsch van den vijand te vertragen. Die terugtocht zal rechtstreeks geschieden indien de nood dwingt. Vier bruggehoofden in het vak Lier-Termonde moeten den overgang over de Schelde, Rupel en Nethe verzekeren. Een zijdelingsche terugtocht heeft plaats indien men in staat is de insluiting te belemmeren, in welk geval men zal trachten de wateren te verdedigen, die bij Rupelmonde samenkomen.

De operatieplannen. Om dat algemeen plan van verdediging te kunnen uitvoeren, moeten verschillende operatieplannen worden uitgewerkt.

1. Tegen Engeland. Concentratie achter de Lijs en het Schipdonck-kanaal bij de accessen naar Gent, Deynze en Vive St. Eloy. De dekking zou geschieden door de 1e div., die daartoe 1 bat. te Nieuwpoort, 2 bats. te Ostende, 1 regt. te Zeebrugge plaatst en de rest bij den wegenknoop te Thourout; 2 regtn. cavalerie (3 en 4 R. L.) zijn beschikbaar bij de divisie, spoedig versterkt met 3 van andere divisies (1 R. J. t. p. 11 R. Guides, 1 R. L.).

2. Tegen Nederland. Dit land kan alleen uit het O. worden aangevallen, vanwege de drie groote rivieren. Men zal door een inval in Noord-Brabant het deboucheren van Nederlandsche troepen over de rivieren moeten voorkomen. Hij wil dus, en hiervoor vraag ik de bijzondere aandacht in verband met verdere beschouwingen, een zeer snellen inval in Noord-

Brabant en acht door het bezetten der Maas voorloopig het oorlogsdoel bereikt. Daarom moet het Belgische leger geconcentreerd worden op de wegen Herenthals-Aerschot, Gheel-Diest en Moll-Bourg-Leopold. Ten O. van den weg Poppel-Turnhout is het terrein moerassig tot aan de Maas. Alleen de wegen Turnhout-Eindhoven en Hechtel-Eindhoven zijn hier beschikbaar. In het O. zullen derhalve de operaties beperkt zijn tot het kanaal Turnhout-Hasselt. Ofschoon het kanaal van Turnhout de eerste hindernis is, is de streek waardoor dit loopt te arm om er te concentreren.

Voor dekking te bestemmen de 2e divisie, met het gros te Turnhout, waarbij de beide regtn. guides; het 1 R. J. t.p., 1, 3 R. L. versterken spoedig.

3. *Tegen Duitschland*. De Maas-ourthe is de eerste hindernis. Nederland zal bij een D. inval in B. niet noodwendig worden betrokken. Zoolang zijn nationaal bestaan niet bedreigd wordt, zal het zich van Europeesche conflicten afzijdig houden. Maar Nederland zou elke vreemde agressie tegen een zijner provincies moeten beschouwen als een oorlogsverklaring. Indien ooit een Duitsch leger in Limburg zou doordringen, zou Nederland door dat feit zelf de bondgenoot zijn van B., en zou D. 3 à 4 legerkorpsen tegen Nederland moeten afzonderen. Hij wijst op de nadeelen voor D. om de Limburgsche grens te schenden, n.l. de moerassen van de Peel, tusschen Maeseyck en Maastricht de grintstreek en meer westelijk onafzienbare heidevelden. Daarom verwacht hij eerbiediging van de Nederlandsche neutraliteit. Aken, Eupen, Malmédy, en zuidelijk zijn aangewezen D. verzamelpunten. De D. kunnen N. of Z. van het Hohe Venn concentreren, het eerste is voor B. het gevaarlijkst. De B. concentratie-opstelling moet op den L. Maasoever zijn om rustig te kunnen opmarcheeren, en zóó dat de Maas kan verdedigd worden. Dekking zal de 3e divisie bieden, met hoofdkwartier Battice (o. v. Luik) en 1 en 2 R. L. Het 10 R. I. te Stavelot en Francorchamps. Spoedig kunnen helpen: 1 R. Guides 1 R. J. t.p. en 3 R. L. Hij denkt zich dan het leger vereenigd, W. v. d. Maas in Hesbaye en op het plateau van Herve. Valt D. aan dan verdedigt B. zich. Negeert D. het B. leger, dan rukt dit naar Aken.

4. *Tegen Frankrijk.* Hij verwacht de Franschen tusschen Scarpe en Sambre. De 4e divisie (de 5de divisie bestaat in 1911 nog niet) moet van Mons uit dekken: 1 R. J. t. v. te Binche, 2 R. J. t. v. La Bouverie, 3 R. J. t. v. Peruwelz; 1 en 3 R. L. zijn beschikbaar en spoedig komen ook andere regimenten cavalerie.

5. *Ten behoeve der neutraliteitshandhaving.* Het B. leger stelt zich op bij Fosses, Namen, Andenne en Huy gereed om Z.O. te marcheeren resp. in de richtingen Fosses, Pali-seul, Bertrix, Namen, Libin, Andenne, Libramont en Huy, Neufchateau.

Hij wijst op de dringende noodzakelijkheid dat de constitutioneel verantwoordelijke ministerraad het algemeen verdedigingsplan in groote lijnen reeds in vreedstijd moet kennen en officieel goedkeuren. Hij moet de instructie voor den opperbevelhebber vaststellen en moet reeds vóór den oorlog weten wat hij wil. Bij wisseling van regeering moet hieromtrent onverwijld eenheid van inzicht worden verkregen. De chef van den generalen staf moet met dat plan, aan welks totstandkoming hij of zijn voorgangers een groot aandeel moeten hebben gehad, akkoord gaan.

„De regeering heeft niet het recht tegen een generaal te zeggen: Ik belast U met de verdediging van het land, doe wat ge wilt. De regeering heeft den plicht te zeggen: Aldus wensch ik dat het grondgebied zal worden verdedigd; gij zult dienovereenkomstig handelen. Is eenmaal de keuze gedaan, dan moet den chef van den G. S. ook het grootste initiatief worden gelaten in de aanwending der middelen”. Alle inlichtingen van politieken aard moeten hem worden verstrekt.

Over E. hulp meldde hij vóór den oorlog aan de Belgische regeering, dat die waarschijnlijk eerst zou komen nadat het B. leger noodgedrongen op Antwerpen zou zijn teruggetrokken en dat de E. transportvloot nimmer moet de Schelde opvaren tot Antwerpen, omdat een hulpleger moet opereeren van buiten af tegen de insluitingslinies. Ingesloten in een vesting die het wil te hulp komen, verhoogt men slechts

het aantal monden en verhaast daardoor den val. Daarom zou aan E. moeten worden verzocht, het leger te Ostende en Zeebrugge te debarkeeren of anders van hulp af te zien.

DE RYCKEL deelt nog twee merkwaardige zinsneden mede, de ééne uit een nota van den chef van den G. S. van 1911, behandelende een inval langs beide Maasoeveren, luidende: „De mobiele bezettingen van Luik en Namen zouden kunnen ingrijpen tegen de flanken der marcheerende colonnes en het veldleger kan *opereeren tegen de buitenflank der Duitschers*” (ik curs.). Dit is dus hetzelfde beginsel dat bij ons meer-malen werd verdedigd en waartegen de Belgische annexionisten, die ons veldleger in Z. Limburg wenschen, zoo te keer gaan. De tweede door mij bedoelde zinsnede, eveneens van 1911, doch uit een schrijven van den min. van Buit. Z., schetst in duidelijke bewoordingen de gemoedsstemming, die bij een vaderlandlievend volk wordt gewekt, indien men zijn soevereine rechten schendt; zij luidt: Als de belligerenten België ontzien, dan vormt dit een flankdekking voor beide. Wordt het geschonden, dan zal een diep gevoel van wrok ontstaan, dat bij verschillende geslachten zal aanhouden, en waarvan het onmiddellijke gevolg zal zijn, dat België zich bij de vijanden van den schender aansluit.”

Dit zijn woorden, die ook wij Nederlanders van harte onderschrijven ten aanzien van ons land, en wij eischen ook voor ons de erkenning van de fiere woorden van de Belgische regeering van 3 Aug. 1914 gericht aan Duitschland: „Geen enkel strategisch belang rechtvaardigt de schending van het recht.”

Daar men in België niet over een behoorlijk uitgewerkt verdedigingsplan beschikte werd DE RYCKEL 27 Nov. 1913 bij den M. v. O., tevens hoofd van de regeering, DE BROQUEVILLE geroepen, teneinde daarin te voorzien. Hij ontwikkelde de noodzakelijkheid, dat 5 operatieplannen geheel moesten uitgewerkt worden en wel tegen de vier omringende mogendheden, en één voor de neutraliteitshandhaving. Bij deugdelijke uitwerking zou men één plan per jaar kunnen leveren, beginnende met dat tegen Duitschland, hetwelk bij grooten spoed half April 1914 zou klaar zijn en waarbij de 3e divisie

ten O. van de Maas op de vlakte van Herve de rest aan den linker Maasoever zou opmarcheeren. De „Memorie voor de verdediging van België” met uitgewerkte documenten voor het vervoer, ingeval tegen Duitschland wordt opgetreden, waaraan tal van officieren van den G. S. van het hoofdbureau, en daarbuiten, medewerkten, werd 15 April 1914 ingediend aan den M. v. O.

In de ingediende stukken was de opstelling en legering van het geheele veldleger uitgewerkt, en wel ten O. van de lijn Huy-Hasselt, dus aan het Maasvak Andenne-Huy-Luik-Visé.

Die „Memorie” van 1911, die in haar geheel in het boek van DE RYCKEL is opgenomen, is (ofschoon wellicht wat uitvoerig in den opzet) voor wat de strategische denkbeelden betreft, en afgezien van zijn offensief naar Aken, een uitmuntend stuk werk.

De regeering heeft ongelijk gehad, van de daarin gehuldigde beginselen af te wijken. Zeer ten onrechte m.i. heeft generaal DE CEUNINGCK, die tot 27 April 1914 chef van den G.S. was, een hoogst ongunstig oordeel uitgesproken over de memorie. Zeker had zijn opvolger, generaal DE SELLIERS, die 25 Mei 1914 werd benoemd, en sedert 1904 door zijn functie van Ct. der gendarmerie geen bemoeienis meer had met strategische voorbereidingen, er zijn voordeel mee kunnen doen.

Plan DE SELLIERS. Generaal DE SELLIERS zegt dat de studie van DE RYCKEL een groote deceptie was, voor de regeering, en dat de M. v. O. den KONING ging wijzen op het *niet bestaan van militaire operatieplannen, die goed en in overeenstemming met de regeering zijn vastgesteld*, waardoor het land is blootgesteld bij een oorlog. Hij wees op de verantwoordelijkheid, die het hoofd der regeering in deze draagt. Generaal DE SELLIERS kreeg nu opdracht, zelf concentratieplannen te ontwerpen. Hij verklaart er op 15 Juli 1914 drie *aan den M. v. O.* te hebben aangeboden. Volgens die plannen zou het leger concentreeren als volgt:

1. Bij schending door Duitschland in de streek O. van Thienen tot St. Truyen, Hautain-l'Évêque, Hannut. Wat verder gebeuren zou, vermeldt hij niet.

2. Bij schending door Frankrijk, in de streek N. v. Mons, bij Ellezelles, Lessines, Nivelles Roeux, Mons, Ath (Cav. div.) Men zou trachten het front Leuze, Lens, Roeux te bereiken of als dit gevaarlijk was de lijn Senne (Z.O. Saintes)-Enghien-Grammont-Nederbrackel.

3. In geval van onzekerheid zou geconcentreerd worden in den driehoek Charleroi, Wavre, Luik (bij Ottignies, Gembloux, Eghezée, Hannut, Avesnes, Charleroi, Jemeppe, Perwez).

Deze concentraties waren gebaseerd op het algemeen verdedigingsplan der regeering, waarbij het beginsel was aanvaard, dat de bezettingstroepen alléén (de mobiele reserves inbegrepen) de stellingen zouden verdedigen en dat de 6 divisies en de cavalerie divisie het veld zouden houden en van de vestingen zouden profiteeren, indien daartoe aanleiding bestond. De duur van de verdediging van Luik en Namen *werd op een maand begroot*, die tijd werd voldoende geacht om de voordeelen van de schending te niet te doen gaan.

Het vervoer uit de legeringsgebieden naar de concentratiegebieden was bij het uitbreken der mobilisatie niet geregeld. Ongelooflijk! Maar waar!

Generaal DE SELLIERS beroemt er zich op de concentratieplannen te hebben aangeboden, maar als dat niet gepaard is gegaan met een voorafgaande bestudeering en vaststelling van de verder te verrichten operaties en met de geheele voorbereiding van het vervoer, dan hebben die plannen al zeer weinig beteekenis. Later, toen men DE SELLIERS verweten heeft werkeloos in de Gettestelling te zijn blijven staan, heeft hij daarvoor twee redenen aangegeven, in de eerste plaats dat *het gehalte van het leger daarvoor niet geschikt was* en in de tweede plaats, dat hij *Nederland niet vertrouwde*. De eerste reden houdt geen steek; het Belgische leger kon toch zeker gemakkelijker een stelling betrekken achter een groote rivier als de Maas en aangeleund aan neutraal gebied dan achter een onbetekenend watertje met beide vleugels blootgesteld.

Omtrent Nederland zegt hij: „De Nederlanders waren niet

voornemens in Limburg weerstand te bieden, zoodat in een nachtmarsch Maastricht kon bereikt worden. (Over de voorbereide vernieling onzer bruggen, gedekt door sterke dekkingsdetachementen, spreekt hij niet. Woordelijk schrijft hij: „Men zal zeggen, de Duitschers hebben de Nederlandsche onzijdigheid niet geschonden. Zou de bezetting van de Maas door ons leger die schending niet hebben uitgelokt? En indien zij zou zijn geschied, zouden dan de Nederlanders niet geantwoord hebben met een oorlogsverklaring aan Duitschland en aldus aan de entente den steun hebben gebracht van hun leger, evenals de vrije invaart op de Schelde voor de vloten van Engeland?”

Op deze kernlogische vragen gaat hij zich verdedigen met de volgende verdachtmakingen aan ons adres: „Men kan er aan twijfelen. Heeft men de tweeslachtige houding van Nederland vergeten in den aanvang van den oorlog en de Duitschgezindheid van de leidende klassen? Verklaarden de Nederlanders niet overal, dat schending van hun Limburg geen voldoende grond was om hen te doen besluiten, zich in de groote bagarre te werpen? Heeft de houding van Duitschland tegenover Nederland geen gemis aan duidelijkheid tot 7 Augustus, datum waarop het de zekerheid verkreeg om onverwijd den spoorweg Keulen—Luik te kunnen bezigen, doordat de brug van Val Benoit (bij Luik) niet vernield werd als gevolg van een onbegrijpelijk verzuim.”

Hij vergeet echter te vermelden, dat wèl de lijn langs de Vesdre tot Luik zóó was vernield, dat zij eerst den 17en Augustus kon geëxploiteerd worden en dat men eerst den 25en Augustus per spoor tot Landen kwam. Ook vermeldt hij niet, dat o. a. in alle Limburgsche spoorbruggen wèl de springlading, zichtbaar voor iederen reiziger, was aangebracht. Trouwens den 7en stond nog *volstrekt niet vast*, dat D. de spoorbrug zou kunnen gebruiken. Immers, men wist toen nog volstrekt niet, dat DE SELLIERS geadviseerd had om *niet* met het leger naar de Maas te gaan.

Tegen de onridderlijke aantijgingen betreffende onze oprechtheid zal ik niet veel aanvoeren, ze zijn het niet waard en beoogen in de eerste plaats schoonwasschen van

het eigen stoepje, hetgeen zelfs in het oog van zijn naaste omgeving niet is gelukt. Er moest een bliksemafleider worden gezocht voor eigen werkeloosheid. Alleen de vraag: Tegen wie heeft Nederland dan wèl zijn geheele weermacht gemobiliseerd, en gereed gehad nog vóór de B. klaar waren, als het niet was om de neutraliteit tegenover D. te handhaven? Nederland heeft in de reeds op 4 Augustus gepubliceerde neutraliteitsverklaring op ondubbelzinnige wijze verklaard strikt neutraal te blijven. Volgens NEUTEN en DE RIJCKEL wist men in België 3 Augustus, dat Duitschland die neutraliteit zou eerbiedigen! *Indien* D. ons land had *willen* schenden, zou het dan niet zijn omzwenkende N. vleugel het *eerst* in marsch hebben gezet, en dus zeker den 2en Augustus *ook aan ons het ultimatum hebben gesteld?*

Trouwens B. had onverwijld tal van diplomatieke- en kondschaps-maatregelen kunnen nemen om nopens onze gezindheid en omtrent den opmarsch van Duitse troepen zekerheid te krijgen.

De mobilisatie en concentratie van 1914.

29 Juli. De op 28 Juli bevolen terugkeer van troepen uit kampen, enz. naar de garnizoenen heeft plaats. Na het dagelijksch rapport bij den KONING riep generaal DE SELLIERS den generaal DE RIJCKEL en de afdeelingsschefs van den G. S. bijeen en deelde het besluit mede van den oproep van 3 lichteningen, die met *beperkt verlof* waren, in verband met het groote gevaar voor oorlog. Hij zou volgens DE RIJCKEL toen gevraagd hebben (hij was reeds 2 maanden chef van het dienstvak): „'s il existait à l'état major de l'armée des projets d'opérations?” Toen men zeide, dat behalve de studie van DE RIJCKEL, die „*horse de cause*” werd verklaard, *alleen verkenningsrapporten bestonden*, droeg hij aan majoor MAGLINSE, chef v. d. afd. operatiën, op, hem een plan voor te leggen. Hij zou dus zelf *geen* vaststaand plan hebben gehad. (Vergelijk hiermede zijn vroeger vermelde mededeeling.)

30 Juli. Opkomst van 3 lichteningen en van de reserve-officieren voor het veldleger. Blootgestelde grensgarnizoenen

worden ontruimd. Gereedstelling van het spoorwegmaterieel voor mobilisatievervoer wordt bevolen. De SELLIERS stelt, nog vóór dat MAGLINSE aan de opdracht voldaan had, aan den KONING voor, bij schending door D. de Gette-stelling te bezetten (dus veel meer westelijk dan hij 15 Juli aan den M. v. O. zou voorgesteld hebben). De KONING hield het nog in beraad.

31 Juli schrijft de B. gezant te Berlijn dat v. BETHMANN HOLLWEG, desgevraagd, hem heeft verzekerd, dat D. *niet voornemens was B. te schenden, maar dat door een openlijke verklaring hieromtrent af te leggen, D. zijn militaire positie zou verzwakken*, doordat Fr., gerustgesteld voor zijn N. flank, al zijn krachten naar het O. zou kunnen brengen. (Men voelt de bijbedoeling; de verklaring zal aan Fr. bekend worden, dit land zal wellicht *dán toch denken* beveiligd te zijn naar het N.) Ook de Fr. gezant had hem verzekerd, dat de Fr. autoriteiten order hadden, tegen België niet de eerste vijandelijke daad te doen.

De algemeene mobilisatie wordt te 7 uur nam. afgekondigd, de dag van opkomst is 2 Augustus, dus zeer laat na afkondiging.

Toen maj. MAGLINSE ook den 31sten nog geen plan kon aanbieden, zou men wel, zeide generaal DE SELLIERS, zijn toevlucht moeten nemen tot de plannen DE RIJCKEL, doch hier stuitte men al dadelijk er op, dat men zich moest hoeden, een verkeerde richting in te slaan, daar men nog niet wist tegen wien het zou gaan. Toch moest er iets gebeuren. Daarom moest het dan maar zóó geregeld worden, dat men 2 veronderstellingen voorzag, namelijk *één concentratie om en bij Landen als centrum en ééne om en bij Thienen*, beide zóó, dat men desnoods ook nog naar het Z.W. zou kunnen gaan. *Er was geen transportplan gered.* En nu vroeg men er in eens twee tegelijk, waarbij nog met variantes rekening moest gehouden worden. Ook de niet ingewijde zal moeten inzien, dat hier een onmogelijke eisch aan de spoorwegen werd gesteld.

1 Augustus. De grensbewaking en de inlichtingendienst (!) worden in werking gesteld. B. vraagt aan Fr. en D. de

eerbiediging van zijn grenzen. De KONING neemt het opperbevel op zich en wenscht, dat ook generaal DE RIJCKEL op het dagelijksch rapport komt.

Generaal DE SELLIERS legt zijn plannen Landen en Thienen voor.

De KONING besluit, daar men nog niet naar de Maas kon gaan, op te marcheeren in de beide richtingen die op Luik convergeeren en wel:

a. Leuven, Thienen, St. Truyen, Luik;

b. Wavre, Perwez, Hannut, Luik.

Men zou zich opstellen achter het front St. Truyen—Hannut of achter het front Thienen—Perwez. (S. 11)

Daarbij zouden, zooals de KONING (conform minister DE BROQUEVILLE) aan DE SELLIERS mededeelde (!), de 3e en 4e divisie te Luik en Namen blijven.

Van de verdediging der „marches du pays”, zooals die minister vóór den oorlog wenschte, werd dus afgezien.

Te 9 nam. komt de minister van spoorwegen persoonlijk bij den generalen staf mededeelen, dat het te laat was om het vervoer van het heele leger naar de streek Landen of Thienen mogelijk te maken. Vooral om en bij Landen waren de ontladingen bezwaarlijk. Men moest genoeg nemen met Thienen en zelfs dan moesten nog de vervoeren aanzienlijk verminderd worden.

Men besloot toen, de 1e en 5e div. per spoor respect. naar Thienen en Perwez (als Oostgrens) te vervoeren; de 2e en 6e zouden per voetmarsch gaan.

Zeker moet uit het beschrevene de noodzakelijkheid blijken, dat *in vrede* verschillende uitgewerkte concentratiegevallen gereedliggen, opdat die kunnen worden uitgevoerd, onmiddellijk aansluitende aan de opkomst en het marschvaardig maken der troepen.

Die regeling zal bij ons aldus moeten *zijn voorbereid*:

1e. voor het geval in den vroegen morgen van den tweeden mobilisatiedag nog *geen voldoende zekerheid is verkregen wie onze vijand zal zijn of bij neutraliteitshandhaving*: het innemen van een *afwachtingsopstelling* zóó, dat strategische

beveiliging in de verschillende richtingen dadelijk plaats heeft en het vervoer van het leger naar de bedreigde streek snel kan geschieden.

2e. Voor het geval de *vijand bekend* is in den vroegen morgen van den tweeden mobilisatiedag, concentratie vervoeren naar de streek, waar het leger zal moeten saamgetrokken worden bij een conflict met Duitschland, Engeland en (of) België, *rechtstreeks uit de garnizoenen*.

3e. Ook uit de afwachtingsopstelling moeten die concentratievervoeren zijn voorbereid.

De sub 2 genoemde vervoeren zijn noodig omdat, blijkens het gebeurde in 1914, de mogelijkheid niet is buitengesloten, dat de nood zóó dringt, dat inneming der afwachtingsopstelling en *daarna* concentreeren te veel oponthoud zou bezorgen.

De oplegging der korpstreinen van blootgestelde garnizoenen zou moeten geschieden *in de afwachtingsopstelling*; in de omgeving van deze de paarden te vorderen, om overvallingskansen te verkleinen. Indien de tijd weer is aangebroken om de verlofgangers gewapend huiswaarts te zenden, zou er alles voor te zeggen zijn, de *opkomst van de verlofgangers rechtstreeks in de afwachtingsopstelling* te doen geschieden, waar de vredesstammen dan mede reeds den eersten mobilisatiedag zouden moeten aankomen. In verband met de gewijzigde politieke constellatie zal *opnieuw moeten worden overwogen voor elk in de Noordelijke-, Oostelijke en Zuidelijke grensprovinciën gelegen garnizoen, of het mobiliseeren in die plaats wel voldoende veilig is te achten*, zulks met het oog op mogelijke strategische overvallingen.

Fr. verklaart den 1sten de onzijdigheid van B. te zullen ontzien, doch D. zegt, geën antwoord op de betreffende vraag te kunnen geven.

Vanaf dit oogenblik waren toch zeker, vooral gelet op hetgeen men reeds van vóór den oorlog ten aanzien van de D. overvallingsplannen had vernomen, alle maatregelen voor verdediging geoorloofd, zoodat zelfs dadelijk (en zeker onmiddellijk bij ontvangst van het ultimatum op 2 Aug.

7 nam.) na de opkomst van de lichtingen en het op oorlogsvoet brengen van troepen en treinen, het *reeds in vreedestijd voor te bereiden* vervoer naar de Maas had kunnen aanvangen.

Aannemende dat men werkelijk nog een doormarsch door Limburg zou hebben gevreesd kon dit aldus geschieden:

6de div. van Brussel over Thienen naar Luik ter versterking van de 3de div. bij de verdediging der stelling ten O. v. d. Maas;

2de div. van Antwerpen over Hasselt naar Tongeren e. o. ter verdediging van Maasvak Visé-Maastricht;

1ste div. van Gent over Hasselt naar Tongeren e. o. in reserve met een detachement naar Maeseyck;

5de div. van Mons over Namur naar Huy-Engis ter verdediging van het Maasvak aldaar;

4de div. (1 brig. voor Namen) marcheeren van Namen naar de streck N.O. van Huy in reserve;

C. D. Maasbewaking tusschen Maastricht en Maeseyck een groot deel van de div. cav. der 2de, 3de, 5e en 4de div. O. van de Maas vooruit.

Men had dan een toestand gekregen, waarbij het leger voldoende vrijheid van beweging hield en voor een taak was gesteld die niet te zwaar was, n.l. weerstand bieden achter een belangrijke terreinhindernis, gesteund door een vesting. Benoorden Luik was zelfs een dubbele hindernis (Maas en kanaal) met zeer gunstige artillerie opstellingen op de hoogten bewesten de Maas. Het moreel van het B. leger had, in de eerste mobilisatiedagen, tegenover een leger als het D. moettende optreden, een steun noodig. Nagenoeg zeker zou het den eersten aanloop des vijands aan de Maas afgewezen hebben en zou, door dat feit alleen, veel aan innerlijke waarde hebben gewonnen. In de gevaarlijkste richting zou men den vijand dan hebben kunnen tegenhouden en hem in de verleiding hebben gebracht, onder zijn bekende leuze: „Not kennt kein Gebot”, door Limburg te trekken, met het daaraan verbonden gevolg, dat wij met onze geheele weermacht tegen D. zouden optreden, en dus een niet te versmaden flankbeveiliging zouden vormen. Ons vrijheidlievend volk zou, evenals België, een ultimatum om vrijen doorgang met fierheid hebben afgewezen. Onze snelle mobilisatie was daar een waarborg voor.

Zeer juist zag het B. opp. in, dat *het Belgische leger bij een Duitschen inval de taak van strategische voorhoede voor de entente te vervullen had*. Deze taak bestaat in: het *verschaffen van inzicht in den vijandelijken opmarsch, den vijand tot ontwikkeling brengen, hem vasthouden, zijn marsch vertragen zonder een beslissenden slag te aanvaarden, slechts een minimum terrein prijsgeven, opdat het hoofdleger gelegenheid heeft, tijdig zijn maatregelen te treffen, tijd en ruimte verschaffen om die uit te voeren.*

Deze rol kan aan de Maas met veel meer succes worden toegepast dan ergens anders in B., te meer als men bedenkt, dat de D. strategie *bij voorkeur de omvatting toepast, en dat het tegenhouden van dat breede opmarschfront ten W. van de Maas buitengewoon moeilijk wordt*, vooral indien het verdedigende leger nog niet geheel geschikt wordt geacht voor snelle en uiterst krachtige, actieve operaties. Ik wijs er op, dat wij bij een rechtstreekschen aanval op ons land voor een soortgelijk vraagstuk staan. Indien wij meenen een opmarsch in breed front te kunnen ophouden door een stelling te bezetten op de Veluwe, al voldoet die ook aan hooge tactische eischen, dan komen wij bedrogen uit. Bij de gunstige beoordeeling onzer Veluwe-stellingen wordt te weinig rekening gehouden met mogelijke omtrekking, en met haar zwakte bij nacht. Daarom moet er met ernst naar worden gestreefd, aan den IJsel krachtigen weerstand te bieden. Vooral in de eerste weken van den oorlog kan de zwakkere zonder bedenking energiek optreden, omdat, indien de vijand *dan reeds* ons land binnendringt, dit niet anders kan zijn dan met mobiele troepen en met *betrekkelijk* zwakke vredescontingen, of met de *voorste troepen* der opmarcheerende gemobiliseerde korpsen. De geheele opmarsch der actieve korpsen, *ongerekend de groote treinen* duurde bij de D. legers tot 12 à 15 Augustus. Een mooie kans dus voor den verdediger om zijn slag te slaan.

Ook de niet aangeleunde Brabantsche stellingen zullen teleurstellen.

De stellingoorlog kan uiteraard slechts in aangeleunde stellingen worden gevoerd.

2 Aug. Opkomst der nog niet onder de wapenen zijnde verlofgangers in de dépôts divisionnaires, in de centres de mobilisation of in de parcs divisionnaires. In den avond van dien dag zijn de troepen te voet gereed om den 3den naar hun korpsen te gaan.

„Om geen aanstoot te geven” worden nog geen troepenbewegingen bevolen, alleen voor de C. D. wordt bepaald, dat zij op 3 Aug. te Gembloux moet concentreeren, zijnde een centraal punt ten opzichte van de Fr. en D. grens.

Een heldhaftig besluit.

2 Aug. te 7 nam. wordt het D. ultimatum ontvangen. Te 9.30 nam. heeft in het paleis te Brussel een spoedbijeenkomst plaats, waaraan, onder voorzitterschap van den KONING, de te Brussel aanwezige ministers en ministers van staat, de generaals DE SELLIERS, HANOTEAU en DE RIJCKEL en de secretaris van buitenl. zaken deelnemen.

Onder doodsche stilte wordt de nota voorgelezen, die reeds zeer in het geheim eenige dagen vóór de mobilisatie n.l. tusschen 26 en 28 Juli door den Duitschen G.S. en de regeering was opgesteld en 29 Juli naar den D. gezant te Brussel was gezonden, met opdracht haar eerst op nader bevel aan de Belgische regeering te overhandigen en dan te doen alsof zij zoo juist was ontvangen. In de nota werd betoogd, dat de D. regeering *zekere* berichten heeft ontvangen, volgens welke de Fr. voornemens zouden zijn, tegen de Maas op te rukken over Givet en Namen ten einde tegen D. op te rukken; dat B. niet in staat zou zijn dit te beletten, dat zelfbehoud aan D. voorschreef, B. te betreden om den vijand te voorkomen. Indien B. welwillende neutraliteit ten opzichte van D. wilde in acht nemen, zou het bij het sluiten van den vrede zijn onafhankelijkheid gewaarborgd zien en dadelijk door D. ontruimd worden. Punt 4 luidde in aanhef:

„4. Indien B. zich vijandig tegen de D. troepen gedraagt, en in het bijzonder hun voorwaartsche beweging bemoeilijkt door weerstand *in de Maasversterkingen* (ik curs.) of door vernielingen van wegen, spoorwegen, tunnels of andere kunstwerken, zal D. velplicht zijn België als vijand te

beschouwen. In dat geval neemt D. geen enkele verplichting op zich, maar zal het de latere regeling van de betrekkingen tusschen beide staten aan de wapenbeslissing overlaten. Als B. toestaat worden daarentegen de betrekkingen met D. hechter”.

Mijne Heeren! Hier stond de B. regeering voor een der moeilijkste, zwaarste besluiten, waarvoor een kleine, slecht tot den oorlog voorbereide staat, kan worden gesteld. En wanneer men dan ook het eenvoudige zinnetje leest, dat alle ministers *eenstemmig* verklaren, dat de verlokkende eisch der nota *niet* kan worden aanvaard, dan moet men den *grootsten eerbied* hebben voor die mannen, die onder den zwaren druk van de op hen rustende verantwoordelijkheid, dat geweldige besluit hebben durven nemen tegenover een met zekerheid te verwachten inval van de geweldigste legerscharen, die ooit op de been werden gebracht. Niet-tegenstaande absolute zekerheid bestond, dat hun land zou worden verwoest, luidde hun heldhaftig antwoord: Neen!! Het onafhankelijk voortbestaan van hun vaderland was hun boven alles dierbaar.

Maar al dadelijk doemden schaduwen op door de onvolgende voorbereiding van de defensie. Immers, het volk had toch zeker aan zijn regeerders den eisch mogen stellen, dat nu onmiddellijk een *geheel voorbereid, gereedliggend* concentratievervoer, een goed doordacht operatieplan zouden worden uitgevoerd. Maar in stede daarvan beginnen de aanwezige generaals te kibbelen over het beste concentratieplan. Mag men generaal DE RYCKEL gelooven, dan kwam generaal DE SELLIERS het eerst aan het woord, met het voorstel de Velpoositie (W. Thienen) te bezetten, en vond bijval van generaal HANOTEAU. Generaal DE RYCKEL ijverde op de reeds bekende gronden voor de Maasverdediging, zij het ook dat hij, gelet op de omstandigheid, dat het vervoer naar de Maas niet voorbereid was en de spoorwegdirectie de „concentratie Thienen” zat uit te werken, adviseerde na ontlading te Thienen naar de „ware verdedigingslinie” de Maas te marcheeren. De KONING zou het Maasplan „si savamment étudié” hebben goedgekeurd.

Dus de gang van zaken was, dat generaal DE SELLIERS op 30 Juli voorstelt 6 divisies achter de Gette te concentreren, 31 Juli zou hij de voorkeur hebben gegeven, die troepen te St. Truyen-Hautain l'Evêque te concentreren; 1 Aug. zal de concentratie van 4 divisies, de 1e, 2e, 5e en 6e plaats hebben te Thienen, Leuven, Perwez, Wavre, terwijl de 3e en 4e Div. te Luik en Namen blijven; 2 Aug. is het de Velpstelling voor die 4 divisies, gelegen ten W. van die der Gette.

Volgens generaal DE SELLIERS zou het de KONING zijn geweest, die bevolen heeft, dat de concentratie naar Thienen verlegd werd om geen aanstoot te geven.

De Belgische regering kreeg op 2 Aug. bericht dat Luxemburg door de Duitschers werd bezet en meldde het niet aan den G.S.

3 Aug. Te 2 $\frac{1}{2}$ voorm. antwoordt DE RYCKEL bevestigend op telefonische vragen van de gouverneurs van Luik en Namen of zij *zoo noodig* ook kunstwerken, die *buiten de 10 K.M.-strook* van de stelling gelegen zijn, mogen vernielen. Alleen maakt hij een uitzondering voor de brug bij Maeseyck, omdat hij *geen doormarsch door Nederland verwacht*. Hij stelt vroegtijdig den KONING, DE BROQUEVILLE en DE SELLIERS met dat onderhoud in kennis. Ook de laatste ziet dus blijkbaar geen gevaar in de richting Maeseyck! Te 7 voorm. wordt het weigerend antwoord op het ultimatum gegeven. Zeer te recht geschiedde dit *niet vroeger dan tegen het eind van den gestelden termijn*. Had men het medegedeeld zoodra de beslissing was gevallen, dan had de vijand weer kostbare uren gewonnen voor zijn overvalling. B. verklaarde zich vast besloten, met alle middelen in zijn macht, elken aanslag op zijn rechten af te slaan. Een hulpaanbod van F., gedaan door den gezant, die daarbij niet namens zijn regering sprak, werd afgewezen. Men had dus nog hoop!

In den namiddag meldde Londen dat, bij schending van B., op hulp van E. kon gerekend worden.

Vanuit den Haag werd gemeld, *dat Nederland neutraal zou blijven in het conflict*. Ook deze hoogstgewichtige mededeeling werd niet gemeld aan den generalen staf.

In den avond van 3 Augustus zijn de bespannen diensten in de mobilisatie centra gereed voor vervoer op den 4den. Eerst 3 Aug. te 11 uur voormiddag wordt bevel uitgevaardigd om, ingaande 4 Augustus, de 1e div. te Thienen, de 2e div. te Leuven, de 5e div. te Perwez en de 6e div. te Wavre te verzamelen en wél: den 4den de brigades op versterkten vredesvoet, den 5den de „compléments de guerre” dier brigades en de „troupes divisionnaires”. De 2e en 6e div. zouden marcheeren.

Wel een zeer groot verschil in snelheid vergeleken bij ons, waar in den avond van 2 Aug., dus van den 2den mobilisatiedag, de troepen geheel op oorlogsvoet, de korps-treinen bespannen waren en een afdeeling veldartillerie volledig bespannen een nachtmarsch maakte van Breda naar 's Hertogenbosch (43 K.M.)

De B. concentratie had dus plaats met de voorste divisies op 55 K.M. bewesten Luik.

De 3de divisie had een veel te uitvoerige taak, n.l.: de verdediging van Luik voeren, de concentratie van het leger beneden de stad dekken, in het bijzonder de brug bij Visé houden. De 4e div., die m. i. voor mobiele operaties had moeten gebezigd worden, moest Namen verdedigen, de concentratie dekken en de Maasbruggen tusschen Namen en Engis houden.

De 3e div. plaatste de 12e brig. te Tongeren, waarvan 1 bat. (II/12) te Visé. Doch de troepen te Tongeren werden reeds in den avond van 4 Aug. teruggeroepen naar Luik.

De 4e div. plaatste de 15e brig. te Huy.
- Het Hkw. ging naar Leuven.

Volgens DE SELLIERS was aan de bevelen toegevoegd: „De opstellingen moeten rekening houden met een eventueelen marsch naar het Oosten en naar het Zuidoosten”.

Zou hij deze order wel gegeven hebben als hij werkelijk gevaar dachtte uit de richting Limburg?

De C. D. die naar Waremmé ging, zou het vervoer dekken en gereed zijn, desgewenscht te marcheeren in de richtingen Maastricht en Maeseyck of wel naar de Ourthe en verkennen tegen Maeseyck, Gemmenich, Malmedy, Beho en Limerlé.

Met het bijeenhouden der C. D. ten W. van Luik kan niet worden ingestemd; dat was dan toch zeker, zoolang de forten niet bezweken waren, de *minst* gevaarlijke richting. Zooals later zal blijken is de cav. div. daar passief blijven staan, heeft de gevechtshandelingen van Luik aan haar beloop gelaten en niets gedaan om het doordringen van den vijand bij Lixhe te beletten.

4 Aug. vangen de bevolen bewegingen aan.

4 Aug. te 6 uur voorm. verklaart D. den oorlog aan B., te 8.02 voorm. wordt te Gemmenich de grens overschreden. De Duitsche gezant krijgt zijn paspoort en België breekt de diplomatieke betrekkingen af op het bericht, dat troepen bij Gemmenich de grens overschreden. Ook komen berichten van grensoverschrijdingen bij Eupen, Malmédy en Stavelot.

E. verwacht dat B. met alle middelen zal weerstand bieden; *in dat geval* (ik curs.) is E. bereid zich aan te sluiten bij Fr. en R. indien B. het wenscht, om dan aan de B. regeering onverwijld aan te bieden „een *gezamenlijke actie*, die tot doel zou hebben weerstand te bieden tegen de geweldmaatregelen, door D. tegen B. gebezigd en gelijktijdig een waarborg te vormen om in de toekomst de onafhankelijkheid van B. te verzekeren en de integriteit van zijn gebied”. De B. regeering belooft krachtig weerstand te zullen bieden en verzoekt E., Fr. en R. mede te werken aan de verdediging van het grondgebied.

Het schrijven vervolgt: Er zou zijn een „action concertée et commune”, dus een gemeenschappelijk overlegde en gezamenlijke actie. Let wel dat de B. min. v. buit. zaken het woord „concertée” heeft ingevoegd: . . . „B. acht zich gelukkig te kunnen verklaren, dat het de verdediging der vestingen zal verzekeren”. Wat het veldleger zou doen werd niet vermeld.

E. belooft zooveel mogelijk te helpen. Fr. en R. verklaren op het verzoek van B. in te gaan en met E. aan de verdediging van B. mede te zullen werken.

Zeer terecht wijst de RYCKEL er op, dat iedere gedachte aan een onderling overlegde actie is buitengesloten in die

verklaringen. Dat kon ook niet anders, omdat zulk een actie onmogelijk in het begin van den oorlog is te improviseeren, doch een voorafgaande afspraak eischt. Immers nu eenmaal de mobilisatie en de concentratie der legers in gang was gebracht, kon hierin geen verandering van beteekenis gebracht worden.

Het was dus zeker te voorzien dat België in de eerste oorlogsperiode op eigen beenen zou moeten staan.

Volgens CROKAERT werd te Brussel op 3 Aug. besloten, dat, indien men niet geholpen werd, hetgeen ook volgens hem onmogelijk was, Luik *geen pivot de manoeuvre, geen bruggehoofd voor het leger* zou zijn, doch eenvoudig een *place d'arrêt*, waartoe een versterking der bezettingstroepen door de 3e div. voldoende zou zijn.

De bezetting van Luik was echter onvoldoende, vooral als men bedenkt, dat de zeer bedekte tusschenliniën niet versterkt waren en niet werden beheerscht door de forten. De graad van voorbereiding van Luik, zóó dicht bij de grens gelegen, had veel grooter moeten zijn. Zeker had men althans moeten zorgen, dat de bezetting gedekt werd tegen een omtrekking, die uiteraard de verdediging zeer veel moeilijker zou maken, vooral omdat de 3e div. niet permanent bestemd zou blijven voor Luik.

Van Fr. was het, strategisch bekeken, alleszins begrijpelijk, dat het, zoolang de toestand nog niet was te doorzien, zijn troepen bijeen wil houden, ten einde die zoo economisch mogelijk te gebruiken. Versnippering van krachten was trouwens onvereinigbaar met het Fr. op offensief gebaseerde operatieplan. Van die zijde zou de hulp dus uitblijven. Men mag niet onvermeld laten, dat op den onvoldoenden staat van voorbereiding van Luik reeds vroeger was gewezen. LANDRECIES schreef in 1912: „Er zouden niet minder dan 20.000 werklieden 30 dagen moeten werken om, wat BRIALMONT het bruggehoofd van Luik noemde, te transformeeren in een verschanste legerplaats, die in staat is een beleg te doorstaan.”

Hoe, Mijne Heeren, zou het oordeel hebben geluid, indien wij in begin Augustus 1914 door overmacht op de N.H.W. waren teruggeworpen en die hadden moeten verdedigen?

Wij weten het niet, maar zeker is haar verdediging zoodanig voor te bereiden, dat zij, na een viertal dagen werken, kan verdedigd worden.

Volkomen begrijpelijk en strategisch juist gezien acht ik het, dat B. in 1914 *niet* aan zichzelf den eisch heeft gesteld, overal aan de geheele grens den vijand tegen te houden en daartoe zijn leger langs de heele oostgrens te versnipperen. Het strategisch gevaar voor België lag N. van de Maas. Terecht bracht het *niet dadelijk* troepen naar Luxemburg. Toch was dit niet aangenaam voor Fr. Dit land heeft daarin echter geen aanleiding gezien, om, op grond van het gevaar dat dit gebied opleverde, uit strategische overwegingen tot annexatie over te gaan, zooals de Belgische annexionisten zouden willen ten aanzien van Zuid Limburg. Ware de Duitsche stoot zuidelijk van de Maas gebleven, dan had België hiertegen een krachtigen flankaanval moeten uitvoeren. Ware de opmarsch door Z. Limburg gegaan, dan hadden wij zeer zeker hetzelfde gedaan.

FONTAINE wijst er in „La grande Guerre” op dat Visé op 6300 M. van fort Pontisse is gelegen, buiten het bereik van de „shrapnels” van het fort en dat onze grens op 8 K.M. van het fort verwijderd is. „Cet étroit couloir libre, de tous temps étudié par ceux qui avaient charge de la défense de Liège, va devenir un des accès essentiels de l’attaque allemande”. In 1908 bij manoeuvres om Luik, had de aanvaller een fotografisch vereeuwigde brug geslagen bij Lixhe, op dezelfde plaats waar die zou worden geslagen in 1914. Men zegt dat de D. militaire attaché in 1908 belangstellend toeschouwer was van *dien* brugslag en . . . van dien op 5 Aug. 1914. Men kan dus blijkbaar de gastvrijheid ook te ver drijven! In ieder geval had men kunnen verwachten dat dit bekend gevaarlijke punt krachtig zou worden bezet. In werkelijkheid werd één bataljon van 400 man bestemd voor de bruggen te Argenteau en Visé, en voor Lixhe. De gevolgen laten zich denken!

5 Aug. Van Londen komt bericht, dat E. den 4den te 11 nam. den oorlog aan D. heeft verklaard.

Het B. Hkw. vernam „l'investissement serré" van Luik en den opmarsch van colonnes van alle wapens meer zuidelijk, die het front Marche—Houffalize (prov. Luxemburg) bereiken en dat voorts een groote cavaleriemacht (lees enkele eskadrons) de Maas had overschreden en met 300 ruiters te Tongeren was aangekomen. In werkelijkheid ging de hoofdmacht der cavalerie eerst 8 Augustus over de Maas. De B. cavalerie verplaatste zich meer naar het W., naar Hannut, waar zij gesteund werd door detachementen infie. Men ziet hier de gevolgen van onvoldoenden kondschaps- en strategischen verkenningsdienst. Indien deze toch goed waren georganiseerd, dan had zeer zeker de C. D. aan de Maas gestaan om op te helderen en te vertragen. In den staf van de C. D. werd dit rationeele voorstel gedaan, doch de div.-ct. kon zich daar niet mee vereenigen. Zij bleef nu de dekkingstaak, waarvoor zij in dat overal begaanbare terrein bij Hannut veel te zwak was, vervullen om later, zonder eenig oponthoud aan de sterkere vijandelijke cavalerie te hebben geboden, terug te gaan. Aan de Maas had zij groot nut kunnen stichten!

In den avond van 5 Aug. staan: C. D. Hannut, 1e div. Thienen, 2e div. Leuven, 5e div. Perwez, 6e div. Wavre, 3e div. (+ 15e brig. van de 4e div.) Luik, 4e div. (waarvan 15e brig. te Luik) Namen.

Generaal LEMAN had uit Luik om hulp gevraagd en had (zelfs nog tegen den zin van generaal DE SELLIERS) slechts de 15e brig. op last van den KONING gekregen.

Het Hkw. wordt te Leuven gevestigd. Volgens generaal DE RIJCKEL verzocht de chef van den staf aan de generaals HANOTEAU en DE RIJCKEL om tot overeenstemming te komen, vóórdat men naar het dagelijksch rapport bij den KONING ging; HANOTEAU stemde toe onder voorwaarde, dat kapitein GALET, ordonnans-officier van den KONING, bij het vóórrapport zou tegenwoordig zijn!

Toen het bericht van overschrijding van de Maas be-noorden Luik, na 5 uur nam. te Leuven kwam, meende men „l'invasion en marche" en nu zegt DE RIJCKEL zelf: „Maar zonder nadere gegevens kon men den 6den niet den marsch

naar de Maas aanvangen". Dit is zeker een zwak moment; de hooge leiding is hier wel heel gauw bij de pakken gaan neerzitten. Immers ook zonder *Belgischen* spionnendienst zou men toch zeker hebben vernomen, hetzij van Fr.- of van E. zijde, indien de D. reeds in de periode van „Kriegsgefahr” hadden gemobiliseerd. Het is onbestaanbaar, dat D. gecamoufleerd gemobiliseerd zou hebben, zonder dat dit ruchtbaar zou zijn geworden. Ik heb hier in het bijzonder den nadruk op gelegd, om vooral te waarschuwen tegen *de in de eerste mobilisatieperiode, stellig komende overdreven en valsche berichten, die vooral de actieve verdediging van een klein land zouden kunnen lam leggen*. Ware het B. leger den 6den onverwijld naar de Maas gerukt, dan had het nog ruim bij tijds kunnen komen, aangezien de hoofden der gemobiliseerde D. actieve korpsen eerst 13 Augustus door Aken trokken.

In deze periode van 6—15 Aug. zou meerdere durf van de legerleiding groote voordeelen hebben geboden zonder het leger aan al te groote gevaren bloot te stellen. Ook bij ons zij men in deze op zijn hoede! Alarmeerende berichten zullen zeker gelijktijdig komen zoowel uit den Achterhoek van Gelderland als uit heel Limburg. Zeer krachtige opheldering uit de lucht en van af den grond, uitgaande van de reeds door den inlichtingendienst verstrekte gegevens, zal moeten beletten, dat de nevel tot duisternis wordt.

Mijne Heeren! Het bestek van deze voordracht laat niet toe, in details te bespreken, op welke wijze het voor ons zoo hoogst belangrijke en veel omvattende vraagstuk van de strategische beveiliging zou moeten worden opgelost, en de samenstelling der daarmede te belasten organen na te gaan. Dit vraagstuk is echter van zeer urgenten aard. Naar mijne overtuiging moet de oplossing in ieder geval brengen een zeer groote verhooging der sterkte en van de vuurkracht der mobiele organen. Twijfelt men hieraan, dan werke men eens de operatiën van ons veldleger uit, indien b.v. in 1914 de vijandelijke rechtervleugel bij Roermond ware overgegaan. Men zal dan ontwaren, dat noch de cav. brig. van 1914 noch de ontwerp-organisatie der Regeering daartegen zou zijn opgewassen.

LUIK. (Zie schetsen 2a en b.) Voor de verdediging waren bestemd: 4 regn. vest.-inf. (9 F, 11 F, 12 F à 3 bats. van 4 cieën, 14 F à 4 bats. v. 3 cieën, 4 bats. vg.-art., 1 bat. van 4 cieën genie, en eenige schutterij (2 cieën inf., eenige art. en 60 man cav.); als mobiele reserve de 14e brig. Het opperbevel beval, zooals wij zagen, dat de geheele 3e div. er zou blijven en zond er den 5den Aug. ook de 15e brig. (v. d. 4e div.) heen, die eerst te Huy stond.

De energieke Gl. LEMAN (63 jaar) vorderde nog vóór 2 Aug. 20000 werklieden om met grootte activiteit het verzuim van vreedestijd, waardoor die grensversterking niet gereed was, in te halen en de tusschenlinies te versterken, zonder daartoe nog bevoegd te zijn: „Le droit?... La loi?... Il faut bien que je m'en passe. Mon seul objectif est la défense de Liège. Si la guerre n'éclate pas, on pourra m'enlever mes galons. Mais si la guerre éclate on me remerciera à genoux”.

In elke tusschenlinie werd een vesting bataljon infanterie geplaatst, maar ook de 14e brig. (ge vulde blokjes) werd bestemd om die beoosten de Maas en Ourthe te versterken, 3 bataljons der 9e brig. (recht gestreepte blokjes) die tusschen Ourthe en Maas (Z. v. Luik). De overige brigades stonden den 4den in reserve: de 9e bij Queue du Bois, de 11e te Bellaire (N. v. d. 9e), de 12e te Grivegnée. De 15e brigade ontladde eerst den 5den. In het voorterrein lansierpatrouilles, door infanterie gedekt, en observatieposten ten behoeve der forten.

4 Aug. Reeds des nam. werden schoten gewisseld, slechts een enkele compagnie trok terug. Het bewakingsbataljon II/12 (COLLIJNS) dat bij de te 6 voorm. vernielde bruggen van Visé en Argenteau stond (zonder artillerie en mitrailleurs), trok, te 4.15 nam. nagenoeg zonder verliezen, naar het schijnt op bevel, terug langs fort Liers en werd reserve bij Herstal.

Het van ouds bekende gevaarlijke overgangspunt lag dus geheel onbeschermd; de 11e brigade (behalve I/11) werd daarom snel naar den W. oever naar Vottem verplaatst, en zond II/11 en III/11 om de tusschenlinies mede te be-

zetten, zoodat te Vottem waren : 31 R. I. en de 2 afdelingen artillerie van de 11e en 14e brigade.

5 Aug. (Zie de bewegingen op de schets). In den voorm. worden op den O. oever de voorposten teruggedreven. Reeds te 9.15 voorm. wordt detachement Vottem (31 R. I.) naar de brug bij Jupille teruggeroepen en te 12.15 nam. naar la Xhavée (Z. Barchon) en drijft troepen terug, die fort Barchon bedreigen. Ook troepen der 12e brigade (32 R. I. en I, III/12) worden nabij Evegnée ingezet, die den vijand terugdrijven. Ten Z.O. van de stelling, bij Plainevaux, waren 2 pelotons cavalerie en 25 wielrijders teruggedreven door 500 ruiters.

Te 9.15 voorm. waren een Duitsche jager-compagnie en eenige cavaleristen door een waadbare plaats bij Lixhe getrokken, te 5 nam. waren 3 eskadrons ten N. v. Visé in booten overgezet, die tot Tongeren gaan. Te 2.30 nam. komt de 34e I. B. bij Lixhe en zet haar troepen over; 4.55 nam. komen twee bruggetreinen te hulp. De rest der cavalerie blijft tot den morgen van den 8sten op den O. oever. De 9e C. D. gaat niet verder dan de Ourthe doch verkenningsonderdeelen komen tot Havelange, 33 K. M. Z. W. Sprimont.

Nachtaanval 5/6 Aug.

Vak Liers-Maas. Hevige aanval omstreeks middernacht door de 34e D. brig, 7 en 9 J. B. tusschen Liers en de Maas; IV en VI/12 F wijken, II/11 wordt in bivak overvallen en teruggedreven. De vijand herstelt zich te Rhées. Het niet aangevallen linker nevenvak zendt later 4 compagnieën in de rechterflank van den vijand, doch toen deze front daartegen maakte weken deze compagnieën terug. Een ander deel des vijands, O. van Pontisse doorgedrongen, stuit te Herstal op zóó energieke weerstand van II/12, dat zijn commandant voor keuzebevordering in aanmerking kwam; dit was het bataljon dat eerst te Visé had gestaan. Dergelijke troepen zouden ook daar zeker even goed werk hebben verricht, indien zij behoorlijke instructies hadden gehad en voldoende sterk waren geweest.

Bij het aanbreken van den dag, na een B. tegenaanval op Rhées, *week de vijand terug* over de Maas, onder vuur van fort Pontisse.

Vak Maas-Evegnée. De tusschen 12 en 1 uur door de 27e D. brigade ten W. van Barchon ondernomen nachtaanval, dreef een deel van IV/9F en later I/14 terug, maar de voortvarende generaal BERTRAND (11e brig), weet den aanval te stuiten; eveneens wordt een aanval op fort Evegnée door een bat. v. 31 R. I. en een van 32 R. I. afgewezen.

De vijand wijkt terug; generaal BERTRAND komt te 11.45 voorm. op zijn Co. post La Xhavée terug en vindt.... het terugtochtsbevel van 7.32 voorm. luidende: „Onze troepen zullen zich herstellen op de lijn Lantin.... fort Hollogne front naar Luik. Stelling Hkw. fort Loncin.

Vak Evegnée-Fléron. De aanval van de 14e D. brigade vangt 12.30 voorm. aan; een deel der bezettingstroepen wordt teruggedreven. LUDENDORFF neemt na sneuvelen van den brig.-ct. en een regts.-ct. het bevel op zich, helpt den gestuiten aanvaller over een bedenkelijke aarzeling heen, dringt door over Liéry, valt de verdedigende troepen (8 compagnieën van 9 F, III/12 en I/12) omvattend aan en rukt in hevig straatgevecht door Queue du Bois en Bellaire tot het gehucht Aux Vignes (Z. Jupille), waar de overblijfselen van 11, 12, 14 en 34 R. I. zich verzamelden; II/32. van Jupille komende, doet een flankaanval doch kan den terugtocht der B. op Jupille niet verhoeden. Hier vond men het algemeen terugtochtsbevel.

Vak Fléron-Chaufontaine. De 11e D. brig. valt hier 2 voorm. aan. Bij Romsée en Chantraine ontstaan hevige gevechten. De vijand wordt met groote energie tegengehouden, doch toen het échec van Queue du Bois vernomen werd, gingen hier de B. te 6.20 voorm. terug over Beyne Heusay naar Luik. De vijand *trok ook zijnerzijds terug* in een ravijn bij Magnée.

Vak Chauffontaine-Embourg. Geen actie van beteekenis. De troepen, I/34 en IV/8 F, ontvingen *den 7den* bericht van het vertrek der 3e div. Zij vertrokken, bij nacht marcheerende, *eerst den 13den* over Ougrée naar Awans en vervolgens, in een zeer vermoeienden avontuurlijken tocht, naar Huy waar zij uitgeput en met $\pm \frac{1}{4}$ achterblijvers den 15den te 3 nam. aankwamen en per spoor over Namen naar Lier en Antwerpen reisden.

Vak Ourthe-Boncelles. De 38e D. brig. drijft te middernacht de bezetting I/9 terug, vermeestert het Bosch St. Jean en kon vandaar Sart-Tilman in de flank nemen, waartegen de 43e D. brig. te 2 voorm. optornde. De bezetting (II/14 F en 1 compagnie v. II/9) week N.waarts terug tot Ougrée. Op het critieke moment komt versterking van de 15e brig. die te Luik te 11 nam. bevel daartoe had ontvangen en 1 R. J. naar Sart-Tilman, 4 R. J. naar vak Boncelles-Maas zendt.

Het ging in pikdonkeren nacht en stroomenden regen voorwaarts in het boschterrein; groote „verwarring en mysterie” aan beide zijden. Vooral 1 R. J. lijdt zware verliezen (volgens Bull. Belge 50 0/0), doch slaagt er in na heen-en-weergaand gevecht, de verlaten werken te bezetten, doch een nieuwe aanval doet deze winst weer verloren gaan. Toen later 3 bats. van de 9e brig., van Bois de Breux ter versterking gezonden, te 4.20 voorm. ingrepen, waarbij vooral een batt^{ij}. der 15e brig. met groote bravour optrad, werden de werken weer hernomen. *De vijand wachtte den stoot der 9e brig. niet af en keerde terug naar zijn oude kwartieren.* Ook het I/12 is nog naar Sart Tilman gezonden en heeft aan de verovering der werken deelgenomen. I/12 bleef tot 11 voorm. de redoutes bezetten en ontving toen bevel, bij zijn brigade aan te sluiten. De 3 bats. van de 9e brig. werden naar den Z.punt van Luik teruggevoerd.

Vak Boncelles Maas. In den avond was reeds een aanval op het fort Boncelles afgewezen door het vuur van dat fort en van Flemalle. De 38e D. brig. werd door het ingrijpen van 4 R. J. uit het Bosch St. Jean tot buiten de tusschenlinie geworpen.

Dus ook hier was de aanval afgeslagen, alleen de 14e D. brig. had het veld behouden.

In den avond van den 5den legeren de D. brigs.: 34e O. v. Lixhe, 27e Z. Berneau, 11e Magnée, 14e Jupille, 38e Esneux, 43e Poulseur.

De Belgische troepen hebben bij deze eerste ontmoeting over het geheel dapper gevochten, zij het ook dat de *oude lichtingen*, de vestingtroepen, niet ten volle aan de eischen

hebben voldaan. Zij hebben Luik verlaten op bevel van het stellingcommando.

Intusschen kan niet worden ontkend dat de leiding, die hier zeker niet door fortuna begunstigd werd, onder den indruk van de overvalling van het hoofdkwartier, onder het gemis vooral van gegevens omtrent de sterkte des vijands, *ontijdig het teruglochtsbevel heeft gegeven*, n.l. slechts 7 uur nadat een niet overmachtige aanval werd aangezet en in het algemeen was afgeslagen. In den avond van den 6den stonden de 3e div., de 15e brig. en de mobiele bezetting reeds op 35 K.M. van het oostfront der vesting verwijderd, zonder dat die beweging door de D. cavalerie werd gemeld of noemenswaard werd gestoord.

Indien de B. leiding het hoofd koel had gehouden, zou de geheele overvalling met een ernstig echec voor de Duitschers zijn geëindigd. Men zag hier een in den nevel van den oorlog zoo dikwijls voorkomend verschijnsel, doch waarvoor men zich niet genoeg kan hoeden: de toestand bij den vijand wordt veel rooskleuriger gedacht dan hij werkelijk is. Nu de troepen echter onmiddellijk uit de stelling vertrokken om den terugtocht te aanvaarden, kregen zij het gevoel verslagen te zijn, en maakte dit op hen een zeer ongunstigen indruk.

Tal van Belgische schrijvers (CROKAERT, DE RIJCKEL) gispden vooral de legerleiding, dat men niet tijdig de hoofdmacht naar de Maas heeft overgebracht, die er zeer zeker in geslaagd zou zijn de overvalling te doen omslaan in een bloedigen terugslag der Duitschers, en aan de bondgenooten tijd had verschaft om te komen helpen.

CROKAERT gaat, na een dwaze insinuatie aan ons adres, over de duistere zaak der „*lange losplaatsen*” te Lummel, Bunde en Beek (die alleen bestaan in het verhitte brein van eenige onruststokers) zelfs zoover, dat men ook met dit „mysterie” voor oogen nog met 5 divisies naar de Maas kon gaan en er dan 1 of 2 tegenover Visé-Maastricht plaatsen.

„*Quel est le Belge (aldus DE RIJCKEL) qui en présence de ces faits, n'aura pas un serrement de cœur en songeant que notre armée toute entière qui pouvait être là, n'était pas là?*”

De fortbezettingen hebben in het algemeen tegen de onevenredig krachtige aanvalswapenen zeer kranig stand gehouden, de bezettingen hebben zich veelal onder de puinhoopen doen begraven. FONTAINE laakt de op 8 Aug. plaats hebbende capitulatie van Barchon, dat van uitnemend gewicht was door zijn ligging.

Den 9den worden Fléron en 's avonds ook Pontisse aangevallen. De D. hadden toen nog slechts 8 mortieren van 21 c.M. Evegnée viel 11 Aug. Sedert den 10den 's avonds hadden de D. zware en zeer zware artillerie (o.a. van 42 c.M. ¹⁾) beschikbaar.

De overige forten vallen: 13 Aug. Pontisse, Chaudfontaine, Embourg; 14 Aug. Fléron; 15 Aug. Bonnelles, Lantin, Loncin (waarbij Gl. LEMAN onder de puinhoopen wordt te voorschijn gehaald) Liers; 16 Aug. Hollogne en Flémalle.

Intusschen bleek het mogelijk reeds 5 Aug. over de pontonbrug te Lixhe troepen ten N. van Luik te doen overgaan (38e brig.), den 8sten vroegtijdig trokken de 2e en 4e cav. div. er over. Daardoor was bewezen, dat na den uittocht der mobiele troepen uit Luik het vrije gebruik van de brug bij Lixhe verzekerd was. Onbegrijpelijk is het, waarom v. KLUCK niet onverwijld door zijn eerstaankomende troepen de cav. divn. heeft doen volgen om een groot bruggehoofd voor de hoofdmacht in te richten. Immers ware het B. leger nog den 6den Aug. naar de Maas gesneld, dan zou hij, toen den 14den de spitsen zijner 3 marschcolonnes die rivier bereikten, een zeer ernstig gevecht hebben moeten leveren om den vijand te verdrijven, en zou daardoor de beweging van den marcheerenden vleugel van het D. opmarschfront aanzienlijk zijn vertraagd.

¹⁾ In een boekwerk „l'Usine Krupp” werd reeds in 1898 de constructie der 42 c.M. mortieren vermeld, de „Revue du Genie” van Febr. 1909 berichtte de aanneming daarvan. Gl. DEGUISE had in 1912 de indeeling bij de belegeringsartillerie aan den M. v. O. gemeld. LÖBELL beschreef proeven daarmede. Ook de Oostenrijksche motor houwa. van 30 c.M. waren bekend. Zeker had men de Brialmontsche artillerieforten aan deze uitvindingen moeten toetsen en tijdig de tusschenlinies moeten inrichten.

HET VELDLEGER VAN 6—20 AUGUSTUS.

CROKAERT vermeldt dat de Fransche M. v. O. uit eigen beweging zou hebben aangeboden 5 legerkorpsen naar België te zenden. Maar dan zou hij geheel onkundig zijn geweest van het Fransche concentratieplan. Men hoorde 5 Aug. van den B. gezant te Londen dat JOFFRE er niet over dacht, zijn strategischen opzet te wijzigen; dat alleen als E. niet zou meedoen, de Fr. vleugel naar het N. zou worden verlengd, en dat men thans bezig was E. tot spoed aan te zetten. Er zouden echter 12 à 15 dagen noodig zijn, voordat het E. expeditiekorps aan de operaties zou kunnen deelnemen. Het zou in *Fransche* havens landen en van daar naar de *Belgische grens* worden gedirigeerd. Maar de B. zouden snel moeten handelen om te verhoeden, dat de E. te laat zouden komen. De taak der strategische voorhoede dus!

6 Aug. kwam van den B. gezant te Parijs bericht, dat hij op spoedige militaire actie aandrong: „On me répond qu'une importante troupe est partie, plusieurs detachements sont déjà en Belgique”.

Dit vage geruststellende bericht klopte niet met de werkelijkheid. Alleen het Fr. cav.-korps Sordet rukte van Sedan over Paliseul in de richting van de Luxemburgsche grens vooruit, doch deze operatie was van weinig waarde voor het B. leger. Zeker zou een *militaire attaché*, nauwkeuriger opgaven over *sterkte, plaats, tijd* en opdracht van die versterkingen hebben moeten eischen.

JOFFRE vroeg een officier van den Belgischen staf om te overleggen. De KONING zond.... den chef van den G. S. Hij ging eerst naar Vitry le Français bij JOFFRE en daarna verband opnemen met de E., die er nog niet waren, en bleef 3 à 4 dagen weg!

Te 6.45 voorm. komt bij het opp. bericht, dat de 3e div. op den W. Maasoever teruggaat. De C. D. krijgt opdracht haar terugtocht te begunstigen, doch gaat niet verder dan Z.W. Waremmé, in plaats van vooruit te gaan om vooral de meest bedreigde N. flank der 3e div. te beveiligen. De 4e div. plaatst de 8e brig. te Huy, ter vervanging van de

15e, die den 5en Aug. te Luik werd ingezet. De 5e div. moet van Perwez naar Jodoigne, om dichter bij de eerste te zijn en een dichter front te hebben. Twee detachementen van de 1e en 5e div. worden vooruit gezonden om de cav. div. te steunen.

Te 4 nam. verneemt het opp., dat de 3e div. over Waremmen naar de Gette zal teruggaan. Op verschillende punten hebben schermutselingen met zwakke cav. afdn. plaats. De 3e div. sloeg bij haar terugtocht te Waremmen zoo'n ruitertroep uiteen. Te Hasselt, Budingen, St. Truyen en Z. Waremmen werden cav. grossen (overdreven) gemeld.

Het opp. rekent nu ten onrechte met den val van Luik als met een niet te verhelpen feit en zal de eerste natuurlijke linie ten W. van die plaats, n.l. de Gette bezetten, verlengd met den loop der Maas tusschen Namen en Givet. (Zie schets 3). Van die verdedigingslinie zegt het opp.:

1. dat zij links op den Demer steunt, het grootste deel van het grondgebied dekt en den weg aan de D. verspert;
2. dat zij te groot is om geheel door het B. leger te worden bezet, doch het zal de Gette en Namen houden;
3. dat Brussel gedekt blijft en weinig gevaar bestaat voor afsnijding van het reduit Antwerpen.

Daarom zal het leger in observatie blijven op de Gette, zich daar versterken en op deze lijn wachten, of de vereeniging met de Fr. en E. troepen eventueel verwezenlijkt wordt. De linkervleugel van het leger zal zich ten N.O. van Thienen, de rechtere vleugel bij Jodoigne bevinden, zoodat de breedte van het geheel 12 K.M. bedraagt.

Hieromtrent zij opgemerkt:

1. het opp. acht de invasie in gang, zoodat zeker niet op goeden grond E. hulp tijdig te verwachten was, terwijl die ook zeer onzeker was van Fr., waarvan men zich zelf kon overtuigen;
2. aanleuning aan den 25 K.M. verwijderden Demer was een fictie;
3. het zeer smalle front werkte den geliefkoosden D. aanvalsvorm, de omvatting, zeer in de hand. Indien men werkelijk beoogde eenige vertraging in den D. opmarsch

te veroorzaken, had men reeds den 6en met groote energie en met behulp van de burgerbevolking breede verdedigingsstellingen moeten inrichten, ruim voorzien van hindernissen in drie zônes, n.l. aan de Gette, aan de Velpe en aan de Dyle, om aldus voet voor voet het terrein te verdedigen, waarbij nog mobiel geschut uit Antwerpen ware aan te trekken;

4. de linkervleugel van het infanterie-front zou minstens bij Haelen, de rechtervleugel bij Hougaerde behooren te zijn, terwijl de cav., over de beide vleugels verdeeld, had te waken tegen omvatting. Daartoe de regtⁿ divisie cavalerie mede voor $\frac{3}{4}$ deel aan te wijzen. Daarbij hadden zooveel mogelijk wegvernielingen moeten plaats grijpen, vooral op den linkervleugel, om op dezen gevaarlijken vleugel de omvatting te vertragen.

Een rechte lijn die Visé met Antwerpen verbindt, loopt ongeveer over Diest, dus 20 K.M. benoorden Thienen.

Een opstelling der hoofdmacht met den linkervleugel nabij deze plaats lokte dus omvatting uit. Men heeft hier op twee gedachten gehinkt, n.l. verbinding met Antwerpen niet verloren laten gaan en aansluiting met de uit het Z. mogelijk komende versterkingen. Dit heeft de verdediging lam gelegd. Men had beter dadelijk een vaste keuze gedaan en meer noordelijk gaan staan. Brussel dekken mocht slechts in aanmerking komen, voor zoover verenigbaar met de overige strategische eischen;

5. voor de bezetting der eerste linie 3 divisies te bestemmen in breed front, achter elken vleugel een div. in reserve, resp. Z. W. Hougaerde en te Diest.

Volgens Bull. Belge uitte de Fr. verbindingsofficier reeds 5 Aug. zijn twijfel of het B. opp wel krachtig zal toetasten. „Le commandement belge à les jeux plutôt tournés du côté d'Anvers que du côté de la frontière allemande.

7 Aug. komt de 3e div., die zeer geleden had in het nachtgevecht en bij den daarop volgenden terugtocht bij Hannut; zij werd volgens DE RIJCKEL vóór de eigen linies tegengehouden, om eerst te worden geordend alvorens verder te gaan. De C. D. blijft in de buurt van Hannut, de ver-

kenning van de ruitery der 1e en 5e div. strekt zich naar het O. uit tot de lijn Wasseiges (Z. W. Hannut)—Hannut—St. Truyen—Herck la Ville. De 5e div. marcheert van Perwez naar Jodoigne, de 6e van Wavre naar Hamme Mille.

8 Aug. gaat de 3e div. naar Hougaerde zich opstellen tusschen de 1e en 5e div. De C. D. gaat naar St. Truyen, dus reeds op den dag dat het gros van de D. cavalerie bij Lixhe overgaat trekt zij terug.

Van Londen komt bericht, dat *legen den 15en Aug.* 100000 man E. op de Fr. kust zullen gebracht worden, vervolgens gedebarreerd op 4 verschillende punten, waarna de verzameling plaats heeft. Op hun tijdige komst was dus *niet* te rekenen.

9 Aug. bericht de B. gezant te Parijs, dat binnen 4 dagen het Fr. leger naast het B. zal staan en dat dan ook de E. in de linie zullen zijn. Controleeren van dergelijke berichten is zeker zeer noodig. De B. cav. div. komt te Cortenaeken met opdracht den N. vleugel van het leger te dekken. Van een *krachtige* opheldering en vertragen van den rechter D. vleugel wordt dus geheel afgezien. De div. Ct. doet de bruggen bezetten bij Budingen (1 esk.), Geet Betz (1 esk.), Dries (2e C. W.), Haelen (3e C. W.) en Diest (1e C. W.) met patrouilles *langs* de rivier. De 2e en 4e D. cav. div. worden bij Tongeren gemeld, in Hesbaye zijn weinig vijanden gesignaleerd.

10 Aug. hebben op de voorpostenlijn schermutselingen met cav. plaats bij Orsmael, O. v. Thienen, en bij Jauche. Men kreeg den indruk, dat de cavalerie zich voor het front verdichtte en gesteund werd door sterke infanterie; daarom moesten de 1e, 3e en 5e div. hun troepen op den W. Gette-oever terugbrengen, behalve de voorposten.

In deze dagen is volgens DE RIJCKEL de wrijving in het Hkw. zoo groot dat de KONING den generaal DE SELLIERS ter zijde zou hebben gesteld om met generaal DE RIJCKEL te werken, waarop DE BROQUEVILLE ingreep, den KONING aan diens constitutioneel niet verantwoordelijk zijn herinnert, met het gevolg dat generaal DE SELLIERS wel stukken teekent maar feitelijk strooman wordt.

11 Aug. werd bevolen dat de Dyleovergangen worden bewaakt om te voorkomen, dat cav. patr. zouden doordringen in het hart van het land. Volgens CROKAERT zou VAN DER VELDE naar Parijs zijn gezonden om 3 of 4 divisies Fr. troepen te vragen, waarmede dan een verlengde weerstand op de Gette beproefd kon worden. Men deed hem „généreuses promesses” zoodat men te Brussel opgetogen was en vol vertrouwen. In werkelijkheid kwamen zij . . . in October!

Cav. verkenningen worden afgewezen te Geet Betz, Haelen en Diest. De berichten wezen op een versterking van den vijand, wiens cav. thans ook gemeld werd op verschillende punten tusschen Jodoigne en Namen.

Te 1 nam., *dus 5 dagen te laat*, worden aan de 5e, 3e en 1e div. bevelen gegeven voor het inrichten eener stelling op de hoogten ten W. van de Gette met den rechter vleugel bij Pietrebais, den linker vleugel bij Hauthem St. Marguerite.

Een groote massa cavalerie werd te Hasselt gemeld. Daar bij vergissing op geallieerde vliegtuigen zou zijn geschoten, schijnt, volgens CROKAERT, tijdelijk het verbod te zijn uitgevaardigd om op vliegtuigen te schieten waardoor de D. vliegers daalden tot 200 M. boven de B. bivaks en loopgraven.

Haelen 12 Aug. (Schetsen 4 en 5).

In den avond van den 11den was bij de C. D. bericht ingekomen betreffende den opmarsch van zeer sterke cavalerie, artillerie en wielrijders via Hasselt naar Herck la Ville en Lummen (resp. 6 K.M. oost en 9 K.M. noordoost Haelen) en van infanterie op 20 K.M. Z.O. van Haelen. De div. Ct. haalt $\frac{2}{3}$ 2e C. W. van Dries weg om daarmede $\frac{4}{4}$ L. te Zelck te versterken. De mitr^s der karabiniers versterken 3 C. W. te Haelen. Diest wordt door de wielrijders-genie vluchtig versterkt, de vernieling der brug bij Haelen werd voorbereid. In de bosschen en in de agglomeratie van Loxbergen waren 12 eskadrons (na aftrek van verkenningspatrouilles) en de van Diest teruggeroepen 1e C. W., alsmede 2 secties versleten cav. mitr^s. Het opp. had met het oog op den te Haelen of Diest te verwachten aanval te 8.15 v. m. aan de te Hauthem St. Marguërite bivakkeerende 4e brig. (16 comp.) bevel gegeven, de C. D. te gaan ver-

sterken. (Waarom niet een deel der alg. res. uit Leuven per spoor of te voet daarheen gezonden?)

Te 7.45 voorm. wilde de div. Ct. generaal DE WITTE de 1e cav. brig. (1 en 2 R. Guides) bestemmen om te paard op te treden tegen de z. flank van den gemelden vijand; van de 2e cav. brig. (4 en 5 R. lancers) stond 1 esk. (4/4 L.) te Zelck, 1 esk. (1/5 L.) als art. dekking, de 6 overige esks. zouden de randen O. en Z. O. van Loxbergen te voet verdedigen; de rijdende art. en wielrijders stonden als op de schets. De 1e cav. brig. moest bij nader inzien te voet optreden tusschen de Velpen en den kunstweg Loxbergen—Haelen. De wielrijders weerstaan gedurende 2 uren zeer energiek de aanvallen van zeer overmachtige D. ruitery, die deels te paard, deels te voet optreedt, daarna wijken zij naar den spoorweg, de brug wordt onvolledig vernield.

Te 11.45 voorm. rukt een D. cav. col. in galop door het dorp, doch lijdt bij den uitgang zeer zware verliezen van vuur der wielrijders en der 1e batt. rijdende art. Bij Zelck heeft een soortgelijk optreden evenmin resultaat. Bij Haelen volhardt de vijand; hij laat 8 esks. opnieuw chargeeren zonder succes. Daarna gaan de wielrijders bedreigd met omvatting langs den spoorweg zeer langzaam terug op de hoeve IJzerebeek. Een voorstel om hen te gaan steunen met cav. wees generaal DE WITTE te recht af. Eerst te 1 uur bezet de aanvaller den spoorweg. Te 2 uur ontwikkelt hij sterke tirailleurlinies gesteund door artillerie. Te 3 nam. moeten de lancers wijken en wordt de verdediging van de hoeve opgegeven. Te Velpen dringt de vijand zonder strijd binnen, omdat 2 esks. v. 2 R. Guides, die zich daar genesteld hadden, kort daarop (1.40 nam.) door hun korps Ct. werden teruggeroepen om „zich te herstellen” achter het bosch te Loxbergen, waar ook spoedig de 3 esks. van 1 R. guides aankwamen. Daardoor wordt tegen 3 $\frac{1}{2}$ nam. de toestand zeer critiek. Haelen, Velpen, de hoeve en Liebroeck zijn genomen, doch toen de nood het hoogst werd, kwamen de troepen van de 4e brig. aan, die haar artillerie op verzoek van DE WITTE in snellen gang vooruit had gezonden, zoodat deze 2.30 nam. te Loxbergen aankwam en stelling nam met

2 batt. bij den molen en met 1 batt. bij den O. rand van het bosch. Ofschoon generaal DE WITTE die infanterie, die bij groote hitte een marsch van 6 uur achter den rug had een „lamentable troupeau” gelieft te noemen, gaat zij toch tot den aanval over. De 2 voorste bats. rukken over Blekkom, gesteund door een bat. dat de flankdekking vormde aan weerszijden van de Velpe. Een ander bat. (I/24) moest de lancers steunen, terwijl het vijfde (II/24) de reserve zou vormen.

I/24 (5 pels) veroverde te 6 uur nam. de hoeve; II/24 moest I/24 steunen, doch wordt zoo versnipperd dat het nergens kan steunen.

I/4, de Mi. Cie. 1/2 III/4 en III/24 waren er te 7.30 nam. nog niet ingeslaagd Velpen te nemen, toen de vijand terugtrok.

De nog beschikbare reserve te paard (3 1/2 esks. guides) was niet beschikbaar om hier dadelijk in te grijpen, daar zij te 4 uur nam. naar Bockenbergh waren gegaan met opdracht, een uur na aankomst (!) te voet of te paard aan te vallen. Toen zij te 6 uur nam. voor den aanval oprukten was daar het gevechtveld ontruimd. Men had geen voeling gehouden!

De 4e brig. legert te Loxbergen, de cav. div. te Cortenaeken.

De 2e en 4e D. cav. divisies gesteund door een rijdende afdeeling en de wielrijders van 7 en 9 J. B. waren gestuit op den taaien weerstand der verdedigers. In den nacht 12/13 wordt een bat. van 7 R. I. (2e Div.) en een van 2 R. I. (1e Div.) ter versterking naar Haelen gezonden om den vijand op den O. oever terug te werpen, doch hij had den W. oever reeds ontruimd. Te Haelen waren dus onderdeelen van 3 verschillende brigades aanwezig! Een der divisies van de 1e linie was verzwakt met 20 compagnieën!

13 Aug. (Zie schets 5).

In verband met het dreigend gevaar werd te 9.30 voorm. de 2e div. naar St. Joris Winghe gestuurd om het debouché van Diest naar Leuven vast te houden en 1 brig. te Aerschot op te stellen (6e brig.). Een eigenaardige oplossing zeker, daar men hier de dekking van den gevaarlijksten vleugel zoover westelijk legt en daardoor omvatting in de hand werkt. De 3e div. wordt uit het front gehaald en te Leuven als reserve

opgesteld. De 5e div. neemt de opstelling der 3e div. in; de 1e div. strekte haar bewakingsstrook naar het Noorden uit tot Oplinter.

14 Aug. wordt de 8e brig. van Huy dichter op Namen teruggeroepen in verband met gemelde sterke troepen ten Z. van de Maas.

De Ct. van het 5e Fr. leger generaal LANREZAC schrijft aan JOFFRE: „Nous sommes tombés d'accord sur le peu de fond qu'il y avait à faire sur la coopération belge”, en den 17en: „Il est urgent que le corps de cavalerie remplisse la mission que lui a été assignée hier. (Secourir les belges qui ont crié au secours et qui parlent de ramener leur armée sur Anvers)... Le gouvernement belge se retire sur Anvers, il faut éviter à tout prix que l'armée belge suive ce mouvement ¹⁾ et par suite il est indispensable qu'on prenne liaison avec elle”.

Hier ziet men dus de B. en de Fr. zienswijze, zooals zoo herhaaldelijk bij bondgenooten voorkomt, lijnrecht tegenover elkaar; de eerste wil de verbinding met Antwerpen onder geen voorwaarde verliezen; voor de Fr. heeft de Belgische *landsverdediging* geen beteekenis; het belang van Fr. eischt, dat de strat. voorhoede, gevormd door het B. leger, eventueel teruggaat op het Fr. leger. Zuiver strategisch redeneerende is voor de laatste zienswijze veel te zeggen, maar toch begrijp ik volkomen dat onder deze omstandigheden, nu het B. leger nog zoo bitter weinig van samenwerking der bondgenooten had gemerkt, nu die samenwerking niet te voren was geregeld en alle aanvullingen voor het B. leger nog te Antwerpen lagen, men geen sprong in het duister heeft gewaagd. Vooral hierbij niet te vergeten dat bij alle studies over *landsverdediging* de verbinding met het reduit steeds zeer sterk op den voorgrond trad.

Indien wij in 1914 tegen Duitschland in het geding waren betrokken geweest, hadden wij *zeker in de eerste oorlogsperiode* ons door dezelfde gedachte moeten laten leiden als onze Zuiderburen. Trouwens het laat zich aanzien, dat eventueele *bondgenooten, uit eigen belang* niet van ons zouden hebben

¹⁾ Ook JOFFRE telefoneert in denzelfden zin aan LANZERAC den 17den 8 nam.

verlangd, dat wij de verbinding met het hart van ons land zouden prijs geven, omdat dan de monden der groote rivieren van zelf in D. handen waren gevallen, hetgeen vooral E. zeker niet zou hebben gewild. Men zou echter van ons vermoedelijk wel hebben geëischt: 1e. zeer actief gevoerde flankactie, eerst tegen de noordelijke korpsen van het D. marschfront en daarna tegen de verbindingen om zooveel mogelijk troepen te binden; 2e. voor groote overmacht zoo langzaam mogelijk, het terrein voet voor voet verdedigende, terugwijken, daarbij elke kans zorgvuldig zoeken en benutten om weer offensiefstooten te doen; 3e. hardnekkige en actieve verdediging der Vesting Holland. In ieder geval, Mijne Heeren, een program dat hooge eischen stelt aan sterkte en gehalte van onze troepen, die hiertoe zoowel den grooten als den kleinen oorlog zullen moeten voeren.

Een feit is het dat van 10 tot 17 Aug. slechts betrekkelijk zwakke formaties mobiele troepen voor de B. stelling stonden en zich daar versterkten. Men heeft geen krachtige pogingen aangewend om die te verdrijven en zich daardoor tevens gegevens omtrent 's vijands vorderingen te verschaffen; men bleef passief, zoodat de aanvaller geheel vrij spel had.

15 Aug. werd sterke cav. gesteund door inf. gemeld bij Hannut met detachementen te Jodoigne en Eghezée. Aan den Ct. 4e div. werd opgedragen van Namur uit een detachement naar het N. te zenden terwijl van de 6e divisie een brig. te Wavre werd geplaatst om het doordringen van den vijand te beletten. Ook te Moll 30 K.M. noord van Diest werd een cav. macht gemeld; daarom moest de te Aerschot staande 6e brig. de toegangen N. v. Aerschot verdedigen, terwijl de gouverneur van Antwerpen bevel kreeg de linie van de Groote Nethe, verlengd door den spoorweg Lier—Aerschot te doen verdedigen. Van het Fr. cav. korps SORDET werd vernomen dat dit op den linker Maasoever zou overgaan en den 16den verkenningsdetachementen over de Sambre zou zenden in de richting Gembloux.

16 Aug. toont de D. cav. meer activiteit. Op den Z. vleugel werd zeer sterke cavalerie gemeld, die was doorgedrongen in 3 colonnes in een 10 K.M. breed front met den r. vleugel

over Huppaye en geschermutseld had met de voorposten van de 5e en 6e div. De streek O. van Lummen-Herck la Ville-St. Truyen was bezet door cav. Drie D. korpsen (7e, 9e en 10e) zouden gereed staan om tusschen Luik en Huy op den N. Maasoever over te gaan over de herstelde bruggen; vier D. korpsen (11e, 3e, 4e en 6e) werden in de provincie Luxemburg gesignaleerd, voorafgegaan door 2 cav. divisies, die de voelhorens tot Namen uitstrekten. Bij Gembloux had een ontmoeting plaats van zwakke Fr. en D. cav. Te 11.30 nam. ontvangt het opp. een cijferteleggram van den verbindings-officier bij het Fr. leger, meldende dat het Fr. cav. korps de verbinding moet verzekeren tusschen Namen en het B. leger, dat reeds 4 Fr. divisies bij Dinant zijn en dat morgen daar een geheel leger zal zijn met opdracht met het B. samen te werken om aan de D. het overschrijden van de Maas tusschen Givet en Luik te beletten. *Van deze toezeggingen kwam niets.* Men heeft den inlichtingsofficier maar iets wijs gemaakt. Zeker had men zich van de juistheid moeten overtuigen door verbinding te zoeken met dat oprukkende leger.

md ~~17~~
17 Aug. wordt het B. leger meer saamgetrokken. De brig. Wavre sluit bij haar div. aan bij Hamme Mille, alle troepen van de 1e en 2e divisie (de 4e brig. ingegrepen), die ter versterking van de cav. div. waren gezonden, worden teruggeroepen, terwijl ook de 6e brig. te Aerschot bevel ontvangt, onder achterlating van een bataljon, naar St. Joris Winghe terug te keeren. Dit alles geschiedde niettegenstaande de berichten wezen op een zeer aanstaande voorwaartsche beweging des vijands over een breed front. Het eigen O. front balde zich tot \pm 12 K.M. samen, de strategisch gevaarlijke linkervleugel werd nu slechts gedekt door een zwakke cav. div. terwijl tusschen deze en den l. vleugel van het leger bij Hauthem St. Marg. een 20 K.M. breede nagenoeg niet bezette strook was. Bij deze disposities was het van zelf sprekend, dat het B. leger *geen oponthoud van eenige betekenis aan de D. kon bieden*, het zou onmiddellijk uit vrees voor omvatting moeten wijken. In den avond kwam de Fr. missie voor de zooveelste maal beloven, dat het cav. korps SORDET *morgen* naar Gembloux zou oprukken. Dat

dit korps in vrij wel uitgeputten toestand verkeerde, werd er natuurlijk niet bij vermeld. Zeer te begrijpen is het, dat op deze wijze het vertrouwen op vreemde hulp bij de B. legerleiding niet meer kon voortbestaan. Wij zagen reeds, dat zij in deze van den aanvang af te optimist was.

18 Aug. (Schets 5). Het dreigend onweer barst los. De zeer zwakke bezetting (2 peletons wielrijders en 2/5 L.) van Haelen wordt te 7 voorm. aangegrepen en teruggeworpen na vernieling der brug. Te 9 voorm. is de vijand reeds in Haelen, en heeft hij ook tegen de één eskadron sterke bezetting van Budingen (1/1 Gui.) en Geet Betz (2/1 Gui.) den overgang geforceerd. De Ct. der cav. div. vreest voor omvatting, tracht zelfs niet op dezen gevaarlijken vleugel oponthoud te bezorgen, doch gaat terug naar Stryck (6 K.M. W. v. Haelen); maar als hij 10.40 voorm. verneemt dat de vijand op Cortenaeken oprukt, bericht hij 10.55 voorm. zijn terugtocht op Nieuwrhode-Hauwaert (6 K.M. Z. v. Aerschot). *Daardoor waren de wegen Diest-Aerschot en Diest-Leuven niet meer door haar gedekt.* In het Z. wordt door de 6e div. te vergeefs de 20e brig. naar het Z. uitgezonden om verbinding met generaal SORDET te krijgen.

Daar hebben twee cav. divs. contact met de B. voorposten. De 1e B. div. meldt 10.55 de nadering van den vijand bij Esemael (Z.O. Thienen). Het opp. wil den slag niet aanvaarden. Tegen den middag wordt de terugtocht bevolen op een wijze waaruit zeker niet den beslisten wil spreekt om bij Leuven opnieuw stand te houden:

3e div. over Leuven, Mechelen;

6e div. over Nethen, Neeryssche, Leefdael, Cortenberg, Steenockerzeel;

1e div. over Thienen, Leuven, Mechelen;

5e div. over Hamme Mille, Nethen.

De bewegingen zouden onverwijld beginnen, zij worden gedeckt door de te St. Joris Winghe opgestelde 2e div., terwijl van de 3e div. een brig. per spoor naar Aerschot zou gaan om daar den terugtocht te dekken. (Een zonderling chassez-croisez werd hier vertoond, waarom heeft men daar, niet de troepen der 2e div. laten blijven?) Nog vóór ontvangst

van de terugtochtsorder werden de voorposten van de 1e div. \pm 2 nam. krachtig aangevallen en wél het III/3 R. I. + 1 cie bij station Grimde en, nadat bij Neerlinter een voorposten-detachement is verdreven, 22 R. I. te Hauthem St. Marg. *Ook hier weer biedt de troep krachtigen weerstand* en houdt plaatselijk den overmachtigen aanval op tot \pm 4.20 nam. De Ct. der 2e brig. (2 en 22 R. I.) ontving 2.30 nam. het terugtochtsbevel, doch kon daaraan niet dadelijk uitvoering geven. Hij liet nog 2 R. I. ten N. W. van Thienen stelling nemen en toen de vijand te 5.45 nam. uit die plaats deboucheerde, werd hij tegengehouden. Te 7 nam. wordt de terugtocht *op bevel* aanvaard, terwijl de 3e brig. bij Cumpticheen opname-stelling had ingenomen, die te 8.15 nam. zonder ernstigen strijd verlaten werd. Het 22 R. I. had 50 pCt. verliezen en telde nog 570 man, 2 R. I. verloor 182 man. De troepen bij Grimde hadden 45 pCt. verloren. Niet vermeld is of en hoeveel vermisten zich hieronder bevinden, maar in ieder geval staat vast, dat de troepen zich onder dezen vuurdoop in het algemeen goed hebben gehouden. Bij de inrichting der Gette-stelling is men te kort geschoten, met het gevolg, dat waar men 12 dagen tijd van voorbereiding heeft gehad, den 18den slechts krachtig in actie zijn gekomen: $7\frac{1}{2}$ bat., een vijftal peletons wielrijders, een drietal eskadrons en een pionier comp., of \pm het *vijftiende deel* der sterkte, en was die weerstand meer een gevolg van het toeval dan wel van bevelen van het opperbevel. *Of die terugtocht zóó spoedig had moeten geschieden, indien men van af den 6den krachtig had gewerkt aan een stelling in de lijn Hougaerde-Haelen, met reserves achter de vleugels en in het N. aangeleund door mobiele troepen uit Antwerpen*, waag ik in twijfel te trekken. Dat een oponthoud van den vijand zij het gedurende een of twee dagen van groot belang zou zijn geweest voor de opmarcheerende Fr. en E. staat vast.

De groote opmarsch der D. begon den 18den met het 1e leger tegen het vak Diest-Thienen (2e, 3e, 4e en 9e korps in eerste linie en op den r. vleugel omhalende de 2e cav. div.); het 2e leger tegen vak Jodoigne-Namen (7e, 10e en G. korps in 1e linie). Daarachter 5 reserve korpsen. Den

17den was Dinant aangevallen door het 3e leger, dat op 4 korpsen werd geschat.

Men wist deze details wel niet, maar toch had men berichten die duiden op de aanwezigheid van zeer sterke troepen in nagenoeg alle dorpen van de streek waarvan de N.grens ongeveer bij Lummen was en de zuidgrens bij Huppaye, dus de zeer smalle B.opstelling aan beide zijden ver overvleugende. Voldoende inzicht dus om den toestand als zeer critiek te beschouwen. Van het Fr. hulpleger was bekend, dat slechts één korps de Maas bezuiden Namen bewaakte en de overigen eerst den 19den te Philippeville (op 75 K.M. ten Z. van den B. rechtervleugel) en omgeving zouden komen en dan nog uit O. richting werden bedreigd. De E. waren bij Maubeuge bezig te ontladen en konden eerst den 23sten gereed zijn voor de operatiën. België bleef dus alleen !!

Dat *onder de geschetste omstandigheden* het B. leger in de gekozen smalle slecht versterkte stelling den aanval niet afwacht acht ik *alleszins te billijken*. Maar ik moet toch wel nog eens de aandacht vestigen op het feit, dat door een stelling als zooeven besproken de vijand *in het geheel niet wordt opgehouden*. Dit zal U vooral duidelijk worden door de mededeeling van de lengte der dagmarschen van het 1e D. leger in die periode. (Schetsen 5—7.)

Datum	Hoofden der colonnes bereiken de lijn:	Afgelegde marsch	
		l.vleugel	r.vleugel
17 Aug.	Kermpt-St. Truyen	20 K.M.	20 K.M.
18 Aug.	Thienen-Montaigu-Hersselt waarbij ontmoeting met het B. leger.	18 "	30 "
19 Aug.	Werchter-W. Brussel-Loonbeek	22 "	22 "
20 Aug.	Vilvoorde-W. Brussel	20 "	20 "

De opmarsch van de actieve troepenkorpsen (zonder de treinen) van het 1e D. leger was evenals, die in Frankrijk den 12den Aug. 's avonds voltooid, op den 13den begon voor

dat leger de opmarsch uit een lijn 7 K.M. ten N. van Aken, het bereikte den 23sten het kanaal W. van Mons, na in 11 dagen 220 K.M. te hebben afgelegd, waarbij nog kwam het ontwikkelen der korpsen ten W. van de Maas. Men moet dus wel tot de conclusie komen, dat door het niet verdedigen van de Maas aan weerszijden van Luik, het D. leger zeer weinig oponthoud in België heeft ondervonden. *Zoo zal het ook ons gaan, indien wij niet zorgvuldig nagaan waar en wanneer wij met goed gevolg den overmachtigen vijand kunnen aanvallen of tegenhouden en de voorbereidingen zorgvuldig treffen.*

De terugtocht schijnt aanvankelijk bedoeld te zijn tot de lijn Beauvechain—Bauterssem—St. Joris Winghe. doch te 7.30 nam. werd de voortzetting daarvan tot de hoogten W. van de Dyle bevolen, naar het front Loonbeek—Leuven—Rotselaar. Dit was zeker een goed gekozen lijn, waarvan het Z. deel uit den Tiendaagschen Veldtocht bekend is. *Maar men had verzuimd haar tijdig in staat van verdediging te brengen*, waardoor zij te groot werd om er *geïmprovisieerd* in stand te houden. Ook in dit opzicht ligt in het gebeurde voor ons een vingerwijzing om *tijdig het operatiegebied in de diepte voor de verdediging te organiseren*, en daarbij, van den aanvang der mobilisatie af, op ruime schaal de burgerbevolking aan het werk te zetten. Hoe grondiger de voorbereiding daarvan in vreedetijd is geschied, des te minder wrijving in oorlogstijd.

Studien, verkenningsrapporten, geheel uitgewerkte werkplannen, regelingen betreffende het verkrijgen van werkers, materialen, enz. moeten voor tal van geschikte stellingen in het laadje gereed liggen.

Ware dit in B. geschied, dan had men b.v. de *voorbereide Dylestelling* als volgt kunnen bezetten: *Verdedigingslijn* (Schetsen 5 en 6) W. van de Dyle de hoogten: W. v. St. Aegienrode, W. v. Neerysche, W. v. Leuven, Herent, Wygmael, Werchter.

Terrtocht: *3de dir.* gelegerd te Leuven, bezet de hoogten W. Leuven; *2de dir.*, gelegerd te Hamme Mille, bezet de hoogten W. Neerysche; *1de dir.*, gelegerd te St. Joris Winghe, bezet de Dyle tusschen het Kanaal bij Wygmael en Werchter;

5de div., gelegerd bij Jodoigne, naar 10 K.M. ten W. v. St. Aegtenrode, reserve achter den Z. vleugel;

1ste div., gelegerd bij Thienen, over Leuven naar Haccht, reserve achter N. vleugel;

Cav. div. te Aerschot om het doordringen tusschen Demer en Gr. Nethe te vertragen.

Mobiele troepen uit Antwerpen in het voorterrein der Stelling N.O. van Mechelen.

Grenzen der vakken: tusschen 3de en 6de div. de lijn Oost-West door Z. rand Berthem;

tusschen 6de en 2de div. de lijn Oost-West 500 M. ten Z. van Wygmael.

Spoorwegvernielingen: zoo grondig mogelijk de lijnen Hasselt-Aerschot, Luik-Thienen-Leuven, Luik-Namen.

19 Aug. (Schetsen 6 en 7). Zonder bij Leuven stand te houden, wordt de terugtocht naar Antwerpen voortgezet. Daartoe moeten de 3e en 6e div. reeds te 4 voorm. de Dylestelling verlaten, onmiddellijk gevolgd door de 1e en 5e div. De 2e div. zou over Cortrijk—Dutzel—Rotselaer—Werchter gaan, het *hoofd* te 5.30 voorm. te Rotselaer. De cav. div. gaat naar Putte, de *staart* moet 5 u. voorm. Rotselaer gepasseerd hebben. De 2e div. dekt dus de cav. Het opp. vertrekt te 5 voorm. van Leuven naar Mechelen.

Het stellingcommando meldt te 8.30 nam., dat den 20sten te 4 voorm. 6 bats. naar Heyst o. d. Berg worden vervoerd, om den terugtocht van het veldleger te dekken.

De brig. J., bestaande uit 9 en 14 R. I. v. d. 3e div. kwam den 18den te 6 nam. te Aerschot aan. Men trof daar 2 bats. v. de 6e brig. en 1 batterij.

Den 19den te 5 voorm. grijpt de vijand met kracht 2 compagnieën der 1e linie aan, doch te 6.15 voorm. is de brig.-commandant van oordeel, dat zijn taak: standhouden totdat de 2e div. met haar achterhoede Cortryck—Dutzel voorbij is, afgeloopen is en gaat eveneens terug in Z.-W. richting over Wesemael, Rotselaer, waar de brig. door troepen der 2e div. opgenomen wordt. Pogingen van de 2e D. cav. div. om de B. in het N. te omtrekken mislukken door het optreden der toegezonden bezettingstroepen. Op den kunstweg Thienen—Leuven wordt de 1e div. door den vijand opgedrongen, doch zij weet zich los te werken.

20 Aug. Bij het aanbreken van den dag wordt de marsch voortgezet tot binnen de fortelinie; de troepen zijn zeer vermoeid, zoodat eenige dagen rust noodzakelijk schijnen. Het geheele D. front zwenkt met den rechtervleugel op 30 K.M. van Antwerpen naar het Z. om, en trekt zich voorloopig niets van het B. leger aan; eerst twee dagen later komt het 3e res. korps tegen Antwerpen observeeren.

De aan het 1e en 2e D. leger verstrekte opdracht om het leger van Antwerpen af te dringen, was niet vervuld. De haat der B. tegenover de D. groeide met den dag, als gevolg van de vele uitspattingen waaraan de D. troepen zich overgaven.

NAMEN. (Zie schets 8.) Voor de verdediging waren bestemd: In de *forten* 9 battijen vg. art. en de 9 (4e) peletons van 13 R. I.; voor de *tusschenlinies* 4 regn. inf. (1 J. t. v., 8 F, 10 F en 13 F), 114 stukken van 9, 8.7, 8 en 7.5 c.M. in 16 battijen en 19 losse secties, 1 bat. vg. genie, 1 sectie lucht v., 6 vliegtuigen, 1000 man schutterij, 300 man kol. troepen, 180 gendarmes; bovendien had de gouverneur 5 compicën wiclr. gevormd; als *mobiele bezetting* de 13e brig. Het opperbevel beval voorts dat de 4e div. (behalve de te Huy geplaatste en later te Luik ingezette 15e brig.) voorloopig in de stelling zou blijven. De 4 sectoren blijken uit de schets. Men had een geïmproviseerde enceinte door burgers doen in staat van tegenweer brengen. De gemaakte werken in en achter de tusschenlinie zijn op de schets aangeduid.

Toen den 18den de groote opmarsch aanving stond de 8e brig., die 6 Aug. bij Huy de 15e had afgelost, bij Andenne en omgeving om den opmarsch des vijands te vertragen. Zij moest reeds bij *eenvoudige bedreiging* door overmacht teruggaan. Twee mobiele colonnes, elk 2 bats., 1 à 3 battijen en 1 à 2 esks., waren voor gelijk doel ten N. van Namen geplaatst, doch werden den 19den teruggeroepen.

19 Aug. De mobiele colonnes en de 8e brig. trekken terug, de laatste na vernieling van den tunnel en de brug bij Andenne. Die brig. wordt deels alg. res. en deels bezetting van sector III. Ook bez. de Maas ontstaat contact met den vijand.

20 Aug. De vijand begint zich onder het vuur der B. fortten te ontwikkelen en wel de 3e garde div. N. v. d. Maas, het XIe korps à cheval van en bezuiden de Maas; de 1e garde res. div. bij Andenne in reserve. De voorposten trekken terug. De Franschen zijn aan de Sambre aangekomen.

21 Aug. neemt de druk op de oostelijke sectoren (I en IV) toe; vooral fortten Maizeret, Andoy en Marchovelette en de tusschenlinies worden bevuurd ook door 15- en 21 c.M. geschut, waarbij de koepels van het laatste fort beschadigd worden. Dit wordt door 42 c.M. motieren bevuurd te 10 voorm.; te 10.15 voorm. is een koepel voor 12 c.M. tijdelijk buiten werking. Deelen van 10 tot 30 R. I. worden in het vuur gebracht, zoodat alleen III/10 en II/30 als sector-reserve blijven. Te 6 nam. zijn van Marchovelette van de 4 groote koepels (2 van 15 en 2 van 21 c.M.) 2 buiten dienst, één van 12 c.M. heeft slechts een beperkten vuursector, een blijft in dienst; van de 3 koepels van 5.7 c.M. is er slechts één in bruikbaren staat, één geheel en één gedeeltelijk buiten dienst. Een deel der bezetting vlucht doch wordt vervangen.

De sector IV krijgt als versterking: I/8, II/8, 1 afd. art. en een C. W. van de Alg. Res. Van 12.30—1 nam. wordt de stad Namen bevuurd; dit wordt in den avond herhaald. Dinant wordt door de D. genomen.

22 Aug. v. GALLWITZ brengt op 20 Aug. de 1 garde res. div. en op 22 Aug. de 38e div. op den N. oever. De 22e div. moet sector I binden, de 14e div. (van VII R.) sector III. Tegen sector IV vallen aan: rechts 1 garde res. div., midden 38e div., links 3 garde div.

Maizeret wordt door 30.5 en 42 c.M. bevuurd en vernield. De bezetting verlaat in den avond het fort, maar toch vuren de D. er op tot den volgenden dag 2 nam. In sector IV opnieuw bombardement van af 7 voorm. op Marchovelette en de tusschenlinies.

Te 10 voorm. wordt de infanterie-aanval op het interval W. Marchovelette afgeslagen, doch een deel der troepen nabij het fort gaat terug. Te 10 voorm. komen 2 Fr. bats. (II/45 en een v. 148 R. I.). Een uitval van I/10, II/30 en

en II/45 Fr. met 2 afdn. V. A. richting Wartet mislukt, waarbij b.v. 1-I/10 136 man verliest. Te 3 nam. is de koepel v. 15 c.M. van Cognelée buiten werking, die van 21 en 12 vuren door. Te 4 nam. drijft de aanvaller O. Cognelée de bezetting terug, doch na een herhaalden tegenaanval, waaraan het Fr. bat. v. 148 R. I. en ruim $\frac{1}{2}$ B. bat. deelnemen, wordt het front heroverd, doch te 8 nam. wordt men weer teruggeworpen. In den nacht wordt de linie Cognelée—Marchovelette teruggebracht. Het laatste bat. der stellingreserve wordt bij sector IV ingezet.

23 Aug. Krachtige druk op het front Cognelée-Marchovelette. Van eerstgenoemd fort zijn de koepels van 12 en 15 c.M. buiten gevecht, de toegangen naar de twee koepels van 21 c.M. versperd. De bezetting van sector IV wijkt te 10 voorm. Tegen den middag gaat op bevel van den sector Ct. alles op Namen terug. Cognelée valt te 12.10 nam.; Marchovelette valt te 2 nam. „nadat een granaat \pm 100 man heeft gedood en evenveel gewond”. Sector Ct. I geeft uit vrees voor zijn flank te 12.30 nam. eveneens het terugtochtsbevel, sector Ct. III om dezelfde reden te 1 nam. De troepen van I gaan Z. van de stad over de Maas. Overblijfselen van IV die O. van de stad over de Maas gaan, worden ingerekend. De stelling Ct. beveelt te 1.30 nam., dat sectoren IV en I in Z. W. richting door sector II zullen teruggaan naar Ermeton sur Biert (Schets 1). Iets later verneemt hij den terugtocht van sector III en gelast hij den terugtocht van het geheel.

Er ontstaat *grootte verwarring* door het oponthoud bij de treinen en doordat ook het 1e Fr. korps de aangewezen terugtochtswegen bezigde. De terugtochtsrichting werd nu Bioul, Sosoye. Te 11 nam. was volgens Bull. Belge de wanorde te Bioul *indescriptible*.

24 Aug. Eerst te 1 voorm. krijgt generaal MICHEL te Rosée contact met den Ct. van 1e Fr. korps. Daarbij wordt, daar de terugtocht der Fr. over Philippeville plaats heeft, bepaald dat de B. oost van die plaats zullen teruggaan. De leiding bij dezen moeilijken terugtocht schijnt zeer slecht te zijn geweest Een deel wordt afgesneden ten N. W. en

W. van Dinant. Den 26sten worden te Liart de troepen ingeladen voor Rouaan. Op 1 en 2 Sept. vertrekken zij van le Havre en komen 2 en 3 Sept. te Zeebrugge en Ostende aan om dadelijk door te reizen naar Antwerpen.

Teneinde den door de forten geboden weerstand overzichtelijk te maken, zij vermeld:

Naam van het bevuurde fort	Het fort al of niet vernield	Het fort wordt bevuurd ... Aug.	Ont-ruiming ... Aug.	Weerstand in dagen
Maizeret	ja	21 te 11 voorm.	22 avond	1 $\frac{1}{2}$
Andoy	ja	21 te 11 voorm.	24 te 11 vm.	3
Dave (licht)		24 te 2 nam.		
(hevig)	ja	25 te \pm 4 voorm.	25 te 3 nm.	1 $\frac{1}{2}$
St. Héribert	neen	24 te 3.30 nam.	24 te 7 ⁴⁵ nm.	1 $\frac{1}{3}$
Malonne	neen	niet	24 te 8 vm. (aan 4 man)	0
Suarlée	ja	23 te 12 midd.	25 te 5 nm.	2 $\frac{1}{4}$
Emines (Veldart.) (hevig)	ja	23 24 te 4 voorm.	24 te 4 ³⁰ nm.	1 $\frac{1}{2}$
Cognelée	ja	22 te 1 nam.	23 12 ⁵⁰ nm.	1
Marchevelette	ja	21 te 10 voorm.	22 te 1 ¹⁰ nm.	1 $\frac{1}{6}$

Gemiddeld per fort was dus de weerstand \pm 1 dag.

De vesting werd *met kracht* aangegrepen op 21 Aug., het terugtochtsbevel werd gegeven in den middag van 23 Aug., zoodat de tegenstand 2 $\frac{1}{4}$ etmaal bedroeg. Als men nagaat, dat volgens generaal DE SELLIERS op een maand weerstand gerekend werd, en dat de bezetting veel sterker was dan oorspronkelijk was bedoeld, dan kan zeker niet worden gezegd, dat deze spervesting aan haar doel beantwoord heeft.

PALAT wraakt de Fransche legerleiding, omdat deze aan de B. niet veel sneller en krachtiger hulp heeft gezonden. Deze is inderdaad zeer laat gekomen en dan nog op dringend verzoek van den Ct. van het 5e leger generaal LANREZAC. Waarom zijn die troepen niet per spoor aangevoerd? Dit

is te meer opmerkelijk, omdat de vesting door den loop der operatiën groote strategische beteekenis kon krijgen als manoeuvreerspil voor het linkervleugelleger der Fr. en voor de E., ook al is het thans niet meer de tijd om die vesting de „Esplanade de Paris” te noemen, waarvan men zeide: „Qui tient les clefs de Namur tient les clefs de la Sambre et de la Meuse, c'est à dire les deux portes de la vallée de l'Oise”. De tijd van de sleutelstellingen, in overigens begaanbaar terrein gelegen, is voor goed voorbij.

Voor ons wegenrijk land moeten ook de grootste optimisten tot de overtuiging komen, dat zeker geïsoleerde sperwerken (zooals b.v. Pannerden) geen oponthoud aan een aanvaller kunnen bezorgen en dat zij dus moeten worden afgeschafft om te voorkomen, dat zij zonder eenige kans op succes worden bezet en door haar val noodeloos personeel en materieel doen verloren gaan en het moreele nadeel hebben, dat hun verlies door den vijand tot een succes van beteekenis wordt opgeblazen.

Duidelijk spreekt *ook hier* de noodzakelijkheid, dat de bezettingstroepen in mobiele verbanden moeten worden georganiseerd.

Het gebeurde bij den terugtocht moge opnieuw de beteekenis verlevendigen van een zeer energieke krachtige leiding bij den terugtocht, die zoo noodig ook drastische middelen moet bezigen om baas te blijven. Blijft de leiding passief, dan zullen in den kortsten tijd panieken, schromelijke wanorde en uitspattingen aan de orde zijn. Hoog en laag kader moeten hiervan doordrongen zijn.

De Voorzitter: Mijne Heeren, we zullen 10 à 15 minuten pauzeeren.

Bij de hervatting van de vergadering zegt de Voorzitter: Het woord is wederom aan den kapitein LAMBOUY.

De heer LAMBOUY:

HET LEGER TE ANTWERPEN.

Het leger is van af 20 Aug. (Schets 9) opgesteld bij de Rupel en Nethe binnen de lijn der Antwerpsche forten,

met een detachement te Dendermonde. Zijn taak zal nu zijn: zooveel mogelijk vijandelijke strijdkrachten binden; aanvallen wanneer het Fr.-E. leger in belangrijke gevechten gewikkeld is of wanneer de evenredigheid der B. en D. krachten een uitval toelaten. „Behalve deze uitgebreide werking zal de met Fr. en E. beraden handeling zich de taak opleggen *ten allen prijze voor het leger een weg tot den terugtocht naar het W. te behouden*, uithoofde een latere samenvoeging te verzekeren ten andere de verkeerswegen van het D. leger te slechten”.

Tot nu toe, Mijne Heeren, had het B. veldleger zich aan een ernstige ontmoeting met den vijand moeten onttrekken, doordat het *vrijwillig* een ongunstig gekozen opstelling had ingenomen, die den vijand als het ware uitlokke, zijn verbinding met Antwerpen af te snijden. Toen werd, gelet op de daar georganiseerde basis, terecht het behoud daarvan een levensvoorwaarde genoemd. Men was dus blijkbaar voornemens, Antwerpen de rol te laten spelen, die daaraan in het vestingstelsel was toegekend, namelijk het voeren daarin van den strijd op leven en dood door het veldleger, dat nagenoeg geheel noodig was om die groote veste tot het uiterste te verdedigen.

Nu komt plots een andere, daarmede absoluut onverenigbare eisch, n.l. verzekerde aansluiting bij de bondgenooten. „Entre ces deux mon coeur balance!”

Maar laat ons in de eerste plaats erkennen, dat het een uiterst moeilijke keuze was, waarvoor het opperbevel gesteld werd. Intusschen kan echter niet worden ontkend, dat nu *het veldleger bij Antwerpen blijft, de vijand het geheel in de hand heeft*, die aansluiting al of niet toe te laten. Immers 30 Aug. staat de D. rechter vleugel bij Amiens aan de Somme, op 60 K.M. van de kust, de E. in Z. richting terug drijvende, terwijl de afstand van Antwerpen tot den Sommond 225 K.M. bedraagt. Hadden de D. zulks *gewild*, dan hadden zij den uittocht uit Antwerpen hetzij over zee hetzij over land kunnen beletten ¹⁾.

¹⁾ Het D. naar officieele bronnen bewerkte relaas „Schlachten des Weltkrieges, Antwerpen 1914” (v. TSCHISCHWITZ) bevestigt deze ziens-

Indien dan ook door het B. opp. die vereeniging *van af den aanvang* als een bepaalden eisch ware beschouwd, dan had men toch zeker *onmiddellijk* moeten beginnen met het verleggen van de basis naar Ostende en niet geruimen tijd daarmede moeten wachten. Mij wil het dan ook voorkomen, dat men eerst gaandeweg, en geleerd door het lot van Luik en Namen beducht is geworden, dat men de kringstelling van Antwerpen toch niet gedurende langen tijd zou kunnen houden. Indien dit zoo is, dan moest toch zeker ook er tegen worden opgezien, die prachtige koopstad in puin te laten leggen ²⁾. Ik deel geheel de meening van hen, die ter vorige vergadering betoogden, dat Amsterdam als reduitstelling moet komen te vervallen en ik ondersteun gaarne de zienswijze van kapitein PREY, geuit in den „Mil. Spectator” van 1919, dat zoo mogelijk ook Utrecht voor verwoesting ware te vrijwaren door de frontlinie der N. H. W. ten W. van die stad te brengen, buiten vuurbereik van beide partijen. Het nadeel, dat de vijand dan over die stad beschikt, moet in den koop genomen worden.

De eigenlijke bezetting van Antwerpen telde volgens sommigen 65.000, volgens anderen 40.000 man, slecht geëncradeerd, bewapend en uitgerust. De voorste fortelinj was nog niet geheel gereed. De forten waren berekend op aanvalsartillerie van 21 c.M., doch niet op kalibers van 30.5 en 42 c.M. *Sedert 1906 was men in commissies aan het*

wijze. Toen men namelijk aan D. zijde (later onjuist gebleken) berichten ontving, die er op wezen dat grootetroepenconcentraties zouden plaats hebben bij Zeebrugge en Ostende, werden 7 Sept. het IXe Res. K. en de 6e Res. div. (v. h. IIIe Res. K.) bestemd om een gewelddadige verkenning in die richting te doen. Den volgende dag bleek uit nadere berichten dat men een luchtstoot zou doen on werd het IXe Res. K. bestemd voor Frankrijk, terwijl de 6e Res. div. voorloopig te Ninove bleef.

²⁾ LUDENDORFF. „Nowo Georgewich is wellicht de laatste gordelvesting die genomen zal worden. De tijd der gordelvesting is voorbij. Zij kan aan de moderne artillerie en aan de ongehoorde munitie-massa's niets gelijkwaardigs tegenoverstellen. Versterkingen zullen noodig blijven, zij zullen echter meer het karakter hebben van uitgebreide grenstellingen”. (Lees voor onze verhoudingen: „uitgebreide stellingen”).

redekavelen over het aan te schaffen materieel, waarvoor toch reeds 30 millioen frs. waren toegestaan. Het gevolg was, dat B. in het gehalte van het geschut en dat van de projectielen achter stond. Zoo duurde b.v. het maken van beddingen voor batterijen van 15 c.M. vier dagen, terwijl de Oostenrijksche motorbatterijen van 30.5 c.M. in een uur in stelling stonden. Ook de verdeeling van het geschut over de fronten liet te wenschen over.

Buiten de stelling traden nog op in B. Limburg vrijwilligers en gendarmes onder generaal DE SCHEPPER, die later naar ons land uitweek, in Vlaanderen schutterij, vrijwilligers en gendarmes onder generaal CLOOTEN (Gent).

De eerste uitval op 24—26 Augustus. (Schets 9). Over dezen uitval zegt generaal DE RYCKEL, dat hij plaats had op aandringen van députés en ministers om voldoening te geven aan de publieke opinie, en toen na afloop minister VAN DER VELDE aan generaal DE RYCKEL kwam vragen wat het doel was geweest, wist deze niet wat te antwoorden! Toch vervulde hij de functie van chef v. d. staf, daar DE SELLIERS weer met „missions spéciales” werd beziggehouden.

Die uitspraak lijkt wel zeer zonderling. Waar bleef dan: la volonté de vaincre? In deze omstandigheden was er toch alles voor te zeggen, het kortelings aangekomen *slechts 2 divisies sterke observatiekorps* (III Res.) een zoo groot mogelijke nederlaag te bezorgen. Een schitterende overwinning stond hier voor het kleine B. in uitzicht, mits de operatie ook werd ingezet *met den vasten wil om den tegenstander te slaan*, en daardoor troepen die tegen de F. en E. in opmarsch waren, te binden vóór Antwerpen. Men wist dat de vijand in een front van 18 K.M. was versnipperd, met detachementen aan de Demerbruggen tot Aerschot, en eerst den 23sten versterkingen aanlegde.

24 Aug. wordt besteed aan *openlijke verkenning* van den juisten toestand en van de stellingen; die verkenning zou één dag aan den aanval vooraf gaan. Bull. Belge verdedigt deze oplossing en zegt dat men niet naar verrassing behoefde te streven, daar een der oogmerken van den uitval was,

zooveel mogelijk troepen voor Antwerpen te houden en zelfs andere aan te trekken. Geenszins kan ik die zienswijze deelen. Was dan niet een *verrassende overmachtige aanval* het beste middel om dat korps *bestissend te slaan* en aldus den weg te openen naar de vijandelijke verbindingen? *Zou deze nederlaag niet het zekerst troepen des vijands aantrekken?* Zou een verrassende aanval niet veel vlotter verlopen en minder bloed kosten, meer kans bieden om de verdedigingswerken te vernielen zooals werd beoogd, dan een, waarbij men daags te voren aan de bel heeft getrokken, waardoor de vijand in zijn werken den aanval verwacht en wellicht zijn versnipperde opstelling heeft verbeterd?

De gelegenheid was zoo schoon om met 5 divisies de 2 overstaande divisies plotseling aan te grijpen! En dan het groote moreele voordeel voor de B. troepen, den vijand te hebben verslagen!

Den 24sten gingen ter verkenning vooruit:

de 5e div. in de strook Wolverthem-Vilvoorde; de 6e div. in de strook Elewijt-Campenhout; de C.D. zou den O. vleugel dekken en verkennen naar Leuven, Wesemael en Aerschot.

De Ct. 5e div. wijst de 17e brig. aan voor de verkenning, versterkt met 2 R.J.t.p., artie., mitrs. en wielrijders. In twee colonnes gaat de brig. vooruit, op de r.f flank beveiligd door de cav. en wielrs. De r. colonne die over Londerzeel, Impde moet gaan, stuit bij Impde en komt daar in gevecht; de linker colonne, die naar Nieuwenrode moet, om steun geroepen, komt niet (door verdwalen van een ordonnans). 's Avonds legert de 5e div. te Londerzeel, Capelle au Bois, Thisselt. De div. had gemeld, dat de vijand zich tot Wolverthem had teruggetrokken.

De 6e div. berichtte 11 nam.: posten van \pm 100 man te Hofstade en N. Sempst en stellingen bij Bosch Schiplaeken, tusschen Elewijt en Percken te Honthem, welke posities door 1000 à 2000 man zouden bezet zijn; Rijmenam bezet. De 6e div. legerde benoorden Mechelen, met voorposten in de lijn Humbeek-Muysen. De cav. div. had de bezetting gemeld van Aerschot, Tremeloo, Werchter en Rotselaer. De

C.D. legerde te Putte, de 2e div. te Lier, de 1e div. O. v. Contich.

De verkregen berichten, meerendeels reeds bekende zaken meldende, hadden maar betrekkelijke waarde, doordat de aanval niet onverwijd volgde; de vijand kon daarin toch gedurende den nacht allerlei wijzigingen brengen. De voordeelen wogen zeker niet op tegen het groote, veel bloed kostende nadeel, dat de hoofdstoot niet verrassend zou komen.

25 Aug. In den avond van 24 Aug. wordt de aanval voor den volgenden morgen bevolen:

6e div. in het centrum op Hofstade en Elewijt;

1e div. rechts van 6e div. op Sempst, Weerde, Elewijt;

2e div. links van 6e div. over Boort-Meerbeek naar het Kanaal als flankdekking tegen Oost;

5e div. op den W. vleugel over Eppenheim, met een detnt. ten W. v.h. kanaal naar Brussel, om den vijand bij Grimbergen en Wolverthem te binden;

3e div. reserve achter de 6e.

De Cav.-div. bij Putte gereed voor een later gebruik.

Deze oplossing kan mij om meerdere redenen niet bekoren. Men botste tegen het vijandelijke front; in een uur kan de vijand de te ver verspreide troepen bijeenbrengen. De verbindingen der D. worden door den stoot niet bedreigd; zelfs bij gelukten aanval kan het IIIe Res. K. terugwijken in de richting Brussel. De meest doeltreffende aanvalsvorm was hier m.i. een verrassende krachtige omvatting van den W. vleugel, afdringen des vijands van Brussel, waarbij tevens de eigen verbinding met de kust verzekerd bleef, dus de strategische bewegingsvrijheid gewaarborgd. De C.D. zou beter werkzaam kunnen zijn op de W. flank, zij wordt daar niet door wateren in haar optreden belemmerd.

Bij het aanbreken van den dag kwam reeds de straf voor het „aanbellen” van den 21sten. Toen de 6e div., gevolgd door de 1e div. (die veel beter daags te voren naar voren ware gebracht) door Mechelen wilde deboucheeren, had de vijand sedert 5 uur voorm. het vuur op die stad geopend, zoodat de divisies te laat op het aangegeven punt kwamen en het aanvalsbevel eerst te 8 voorm. kon worden gegeven.

Tegen de *6e div.* ging te 4.15 voorm. . . . *de gewaarschuwde vijand tot den aanval over*, doch werd teruggedreven. De beweging kwam tot staan N. v. Elewijt. De *1ste div.* stuitte bij Weerde op den vijand en kon niet verder komen dan tot die plaats en tot Eppenheim. De *5e div.* had nog den schrik van den vorigen dag in de leden en brak met de hoofdmacht eerst te 8.30 voorm. op, vorderde uiterst langzaam en kwam niet verder dan Eppenheim en Honthem. De *2e div.* kwam bij Wespelaar tot staan. De spits der C. D. ontmoette bij Tremeloo een inf^{le} post en vernam daar dat Werchter versterkt was. Men legde art^{ie} vuur op die plaats terwijl het veroveren van dat dorp werd opgedragen aan drie compagnieën wielrijders, die het in front en op beide flanken aanvielen. De vijand vluchtte uit de bezette brouwerij en verzuimde de bruggen over Dyle en Demer te vernielen.

Den volgenden morgen moesten alle troepen den aanval voortzetten. Troepen van het IX D. Res. K. die naar het Z. werden vervoerd werden opgehouden om het IIIe D. Res. K. te steunen.

Doch te 8 voorm. werd door de B. bevolen, dat de aanval niet voorbij Honthem—Elewijt zou worden voortgezet, de C. D. moest de O. flank dekken en de *3e div. bleef in reserve*. De troepen moesten zich in de aangegeven lijn versterken. Zou het toch *geen* fabel zijn, dat de operatie zonder vasten wil om door te zetten en te overwinnen was uitgevoerd, doch terwille van de députés op touw gezet? Men stond toch met 17 brigades waarvan er 9 nog niet gevochten hadden tegen hoogstens 5 à 6! De D. landweer brigades, die *later* kwamen, waren toch nog niet *ter plaatse*, althans het onlangs verschenen werk „Schlachten des Weltkrieges, Heft I”, spreekt alleen van IIIe Res. K. en onderdeelen van IXe Res. K.

Te 10.10 voorm. beval het opp. de aanvallen te staken.

De 1e div. bezette den l. Senneoever, de 5e div. Beyghem, terrein N. Pont Brulé, Eppenheim, doch moest 3 nam. deze laatste plaats opgeven; de 6e div. slaagde er niet in Elewijt te bezetten en werd teruggenomen; de 2e div. kon geen voortgang maken en ging terug, omdat ook de C. D. onder *bedreiging* van naderende infanterie bij Rotselaar en Werchter

week. Aan de order om zich ter plaatse in te graven kon de 2e div. niet voldoen.

Het opp. had den terugtocht van het 5e Fr. legeren van het E. vernomen en gaf reeds te 11.20 voorm. een order uit luidende: „Onze geallieerden hebben besloten voorloopig het defensief te aanvaarden; daarom is het offensief van ons doelloos. In afwachting van het gunstige oogenblik om weer het offensief te hervatten zal het leger zijn afwachtede houding in de stelling hervatten...” De motiveering gaat mank.

Dat defensief der geallieerden was gedwongen fraaiigheid. Zij waren zelfs in moeilijken terugtocht. Er was dus alle reden voor de B., juist zeer actief op te treden. Dat men echter geen krachtige actie wenschte, bleek wel uit de confidentieele order die de div. Cn. reeds den vorigen dag ontvingen en waarin de eventueele terugtochtswegen waren opgegeven.

De terugtocht geschiedde ongestoord, de troepen legerden des avonds als volgt: 1e div. Boom, 5e aan de Rupel, 6e Waelhem, 2e Putte, 3e Duffel, C. D. Kessel.

Volgens PALAT zouden bij dezen uitval slechts 16 officieren zijn gedood, hetgeen niet wijst op krachtige actie. De brand te Leuven vond in deze dagen plaats.

Bedreiging van de terugtochtlijn. 4 Sept. vallen deelen van het IXe Res. K. Termonde aan en komen bijna zonder slag of stoot in die plaats. In Aug. waren vrijwilligers en schutters ter plaatse geweest, doch die waren vertrokken; sedert den 28sten stonden daar 4 bats. vg. inf. onder Gl. WARNANT. De D. troepen gaan over de onvernielde Scheldebrug. Het stelling Co. bestemt de 1e, 2e en 6e div. en een afd. houw. voor de verdediging van het W. front. Doch als den 5en blijkt, dat de aanval niet wordt doorgezet, worden tegenbevelen gegeven aan de nog niet op den W. oever overgegangene 2e div. en afd. houw. De 6e div. keert den 6den op den O. oever terug. Alleen de 1e div. blijft tot den 9den bij Termonde e. o. De D. waren teruggetrokken; zij hadden de brug vernield en een deel der stad in brand gestoken.

Het HKw. wordt hervormd. De verhouding tusschen Gl.

DE SELLIERS, die niet meer door den KONING werd geraadpleegd, en Gl. DE RYCKEL werd met den dag meer gespannen. De M. v. O. wist nu door te drijven, dat er een „conseil supérieur de la guerre” gevormd werd, die de operaties zou leiden met Lt. kolonel WIELEMANS (tot heden chef v. h. kabinet van den M. v. O.) als souschef van den staf. Er zou geen chef van den staf meer zijn. Gl. DE RYCKEL werd met een bijzondere zending naar . . . Rusland belast. De raad zou verder bestaan uit den M. v. O., den in actieven dienst teruggeroepen Gl. JUNGBLUTH; Gl. DE SELLIERS, met den titel van inspecteur generaal der artie.; Gl. DUFOUR de vroegere gouverneur der stelling, Gl. DEGUISE stelling ct.; Gl. BIRIN, ct. der genie. Secretaris kapitein GALET. De raad kwam slechts eenmaal bijeen om te beslissen over den terugtocht uit Antwerpen.

Tweede uitval uit Antwerpen van 9—13 September.

Op 7 Sept. werden het IX Res. K. en de 6e D. Res. div. weggeroepen voor een verkenning in de richting der kust. Toen dat niet noodig bleek, moest het IX Res. K. naar St. Quentin trekken en de 6e Res. div. voorloopig te Ninove blijven. Tegenover Antwerpen stonden nu in de lijn Haecht—Merchtem slechts: de marine div. (1 inf. en 1 art. brig.), de 5e res. div. (2 brigs.) en meer achterwaarts de 37e en 26e L. W. brig.

Zeer doeltreffend werd hiervan door den KONING partij getrokken door onmiddellijk een uitval te gelasten. Vooral thans moest het Belgische leger zooveel doenlijk voorkomen, dat de D. troepen naar de Marne gingen, waar 6 Sept. de tegenaanval begon.

De B. divisien waren ongeveer opgesteld als vóór den eersten uitval. Echter was de 4de divisie in de stelling aangekomen en bij Contich opgesteld, de 3de divisie was naar het Oosten verschoven tot Duffel ter vervanging van de 1e div., die nog te Termonde was. In den nacht van 8/9 Sept. was de 2e div. reeds vooruitgebracht naar Heyst o. d. Berg; haar 7e brig., 1 afd. art. en haar pioniers werden aan de C. D. toegewezen.

Het doel van den uitval was: de versterkingen van den

vijand te omtrekken en zijn rechtervleugel te omsingelen. Hij werd ondernomen met het geheele veldleger, behoudens een detachement dat Termonde moest bezet houden. Afgescheiden van het feit dat, om reeds vermelde redenen, aan een omvatting van den linker D. vleugel de voorkeur ware te geven en de operatie sneller kon zijn uitgevoerd, moet worden erkend, dat het *aanvallen met alle krachten* van juist inzicht getuigt. De aanval zou als volgt geschieden :

5e div. moet Bosch van Buggenhout nemen en door offensiefstooten den vijand binden ; 1e div. moet eerst van uit Termonde evenzoo handelen, doch wordt den 10den vervoerd naar Waelhem om op Hofstade Elwijt aan te vallen ; 3e div. valt aan tegen het kanaal Mechelen-Leuven, linker-vleugel op Thildonck ; 2e div. over Belkom tegen dat kanaal in het front Wygmael-Leuven ; 6e div. rukt op achter en tusschen de 3e en 2e div. ; Cav. div. over Aerschot en O. der stad naar de Dyle boven Leuven.

9 Sept. nemen de aan de C. D. toegevoegde 7e brig., versterkt door de rijd. art., wielrs. en pioniers, Aerschot ; de brig. lansiers gaat 8 K.M. ten O. van de stad over den Demer ter omtrekking ; de brig. guides is aanvankelijk in reserve, waarna de C.D. verzamelt bij Cortryck-Dutzel. 1'e rest der 2e div. rukt door tot Werchter-Wesemael. De 3e div. neemt Muysen-Rijmenam en Haecht. De 5e div. neemt Buggenhout.

Den 10den zou het leger : „des mouvements préliminaires à une action d'ensemble ultérieure” uitvoeren. De C.D. moet z. m. boven Leuven een voorhoede over het kanaal zenden ; de 5e div. moet O. van het kanaal n. Brussel op Thisselt rukken met een deint. op den W. oever ; de 1e div. wordt van Termonde naar Waelhem vervoerd, onder achterlating van een bat. ; de 6e div. moet naar Putte en Tremeloo ; de 3e div. moet ter plaatse blijven en Muysen en Haecht bezetten ; de 2e div. (weer geheel vereenigd) moet Werchter bezetten en een voorhoede naar Wygmael zenden. De 2e en 3e div. moeten den overtocht over het kanaal bij Wygmael, Thildonck en Boort-Meerbeek voorbereiden. De vijand doet bij Hansbrug en Wygmael een tegenaanval op de 3e

en 2e div., doch wordt afgewezen. Een deel der 2e div. rukt vooruit in de richting Leuven tot Kessel en Linden. De 6e div. stelt zich te Werchter tusschen de 3e en 2e div. De C.D., eerst doorgedrongen tot Kessel-Loo; wijkt in den nacht N.waarts terug.

Den 11den dringen de B. door tot de lijn Beyghem-Eppeghem (5e div.), Schiplaken (1e div.), Boort-Meerbeek (3e div.), Putkapel-Kessel Loo (2e div.), O. Leuven (C.D.); doch de weerstand van den vijand wordt sterker. Een B. detachement cavalerie vernielt den belangrijken spoorweg Leuven-Thienen bij Cumptich. Er was zeker alle aanleiding geweest om de algemeene reserve met kracht in te zetten, doch het schijnt, dat die eerst enkele dagen geleden aangekomen troepen nog niet op hun verhaal waren van de catastrophe te Namen.

Den 12den gingen de D. opnieuw ten aanval op de 2e div. die bij Rotselaer wordt teruggeworpen, op den Demer en daardoor ook de 6e en later de 3e div. deed teruggaan.

Den 12den 's avonds stond het B. leger nog in de lijn Humbeek-Hofstade-Demer, den 13den werd het bevel voor den terugtocht op Antwerpen gegeven.

Het is zeker te betreuren voor de B., dat hunne troepen nog niet ten volle geschikt bleken, om met hun groote overmacht den vijand krachtig te slaan. Immers ook nu reeds hebben zij hem zeer moeilijke oogenblikken bezorgd. Hij haalde niet alleen onverwijd de 6e Res. div. terug, om die in den strijd te werpen, doch ook landweer van het generaal-gouvernement werd hals over kop ontboden. Troepen van het XVe K., die van den Elzas per spoor werden aangevoerd om den rechtervleugel van het D. front te gaan versterken, werden ijlings uitgeladen om tegen Antwerpen te helpen. Den 10den werd zelfs bevel gegeven, dat het IXe Res. K. opnieuw zou worden teruggeroepen, doch dit bevel werd herroepen.

Er bestaan ook omtrent de in dezen uitval geleden verliezen, voor zoover mij bekend, geen juiste gegevens, zoodat men geen duidelijk beeld heeft omtrent de hardnekkigheid waarmede hij zou zijn uitgevoerd. PALAT vermeldt dat 31 B. officieren zouden gesneuveld zijn.

Vernieling van spoorwegen. 22 Sept. worden 7 detachementen, elk van 100 wielrijders, uitgezonden om de spoorwegen te vernielen, die in Limburg, Brabant en Henegouwen door den vijand gebruikt werden.

Volgens B. berichten zouden deze veel verwarring hebben veroorzaakt. Enkele detachementen zijn gevangen genomen.

Derde uitval. 25 Sept. zou op verzoek van Fr. een handeling plaats hebben tegen de D. verbindingen.

Ditmaal was men m. i. in het betere spoor, daar het doel was: „tourner les Allemands par l'ouest.” Hij zou als volgt geschieden:

4e div. van uit de richting Termonde–Lebbeke tegen den D. linkervleugel,

5e div. naar Buggenhout, Merchtem,

6e div. naar Wolverthem,

3e div. naar Humbeek,

1e div. naar Hofstade, Weerde,

2e div. alg. reserve,

C. D. den linker D. vleugel omvatten door uit Aalst te deboucheeren; zij was te voren per spoor naar Gent vervoerd.

De aanval werd echter niet uitgevoerd; alleen werd geprofitteerd van de wetenschap, dat de 37e L.W. brig. langs Termonde op Aalst rukte om haar door de 4e div. van uit die plaats in front, door de 5e div. op de rechterflank en door de van Gent op Aalst gezonden C. D. in de linkerflank te doen aangrijpen. Doch de 5e div. tastte niet door uit vrees voor haar linkerflank en de vijand kon bij duisternis teruggaan. Den 28sten bezette de 37e L.W. brig. opnieuw Aalst (met een detachement bij Termonde om de Ers. div. te dekken) en werd herhaaldelijk verontrust door de B. cav. div.

BELEG VAN ANTWERPEN (Schetsen 9 en 10).

7 Sept. was reeds door het D. opp. besloten, dat, zoodra het belegeringsgeschut van Maubeuge zou vrij komen, Antwerpen zou worden veroverd. Generaal VON BESELER (Ct. IIIe Res. K.) ontving daartoe de opdracht op 9 Sept. Het belegeringskorps zou bestaan uit de 5e en 6e res. div., de marine-div. (1 inf.- en 1 art. brig.), de 4e Ers. div., de 37e

en 26e L.W. brig. *totaal slechts 66 bats*. Bij de divisies was weinig artillerie ingedeeld, doch aan belegeringsartillerie waren 173 zware stukken aanwezig, waarvan 40 lange kanonnen van 10 en 13 c.M., 72 houw. van 15 c.M., 48 mort. van 21 c.M., 5 mort. van 30.5 c.M., 4 Oostenrijksche mort. van 30.5 c.M., 4 houw. van 42 c.M. waarvan 1 batterij op spoorwagens, de andere had autotractie. (Zie voor details: „Schlachten des Welkrieges”, Heft 1.)

Er waren inundaties gesteld in het land van Waes, Z. van de Rupel, langs de Netho-oeveren en N. van de stad.

De B. hadden vóórstellingen bezet in de lijn Termonde—Mechelen—Putte—Heyst op den Berg, en daarvóór te Sempst en Hofstade.

27 en 28 Sept. worden de vóórstellingen vermeesterd en bezette het B. leger:

Sector 4 (Schelde—Waelhem) 6e div. (W.) en 3e div. (O.)

Sector 3 (Waelhem—Lier) 1e div. (W.) en 2e div. (O.)

Alg. reserve. 5e div.

Scheldebewaking bij Termonde: 4e div.

De D. hadden reeds 28 Sept. al hun zwaarste art. in werking gebracht. Deze vuurde als volgt:

DOEL: HET FORT	DATA		42 c.M.		30.5 c.M.		Pantserkoepels				
	Sept.	Oct.	Afstand in K.M.	Aantal schoten	Afstand in K.M.	Aantal schoten	Vernield	Bruikbaar	Vernield	Bruikbaar	
Breendonck . .		1, 6, 7, 8			7.8 en 8	563	?	?	?		
Waelhem . . .	28,29,30	1,2			9.1 en 7.7	556	2				
Duffel	30	1			10.3	137	?	?	?		
St. Catherine Wavre	28,29,30	1	10.1	171	7.5	327	3	5	3		
Koningshoyekt	29,30	1,2	11.7	113	8.8	411	1	7			
Lier	30	1,2	7.8	175			2	3	2		
Kessel		4	8.4	57	8.0	66	1	6			
Broechem . . .		5,6	8.2	74	8.9	70	0	7	1		
Totaal			590		2130						
							Koepels	9	28	6	13
							Vuurmonden	15	32	6	13

Bovendien 11800 G van 21 c.M. vooral op de tusschenlinies, op bruggen, waterleiding, enz.

De B. 15 c.M. koepel-kanonnen hadden een dracht van 8.4 K.M. voor G. en van 6.7 K.M. voor G.K.T.

29 Sept. te 6 nam. wordt het sterkste in 1904 gebouwde fort St. Catherine Wavre verlaten (volgens D. bron slechts tijdelijk), dus binnen 24 uur.

Na cendaagsche beschieting is het B. opp. tot de overtuiging gekomen dat Antwerpen niet meer geschikt is als reduit voor het leger en besluit de basis naar Ostende te verleggen, waardoor het leger vrij wordt, de vesting te verlaten.

De verbinding Antwerpen—Ostende gevormd door de spoorlijn Willebroeck—Puers—Tamise (spoorbrug over de Schelde)—St. Nicolas—Gent lag onder bereik van het geschutvuur van den vijand. De lijn Zwijndrecht—St. Nicolas had slechts zeer geringe capaciteit. Van 29 September tot 7 October reden de treinen des nachts en met gedoofde lichten zonder dat de vijand het bemerkte. Men stelde nu als *eersten eisch: de beveiliging van den terugtocht, en, zoolang daarmede vereenigbaar, de verdediging van Antwerpen voort te zetten.* Dit schijnt mij geen juiste opvatting, een hinken op twee gedachten. Als men niet vast besloten is de stad tot het uiterste te verdedigen, waarom haar dan aan bombardement blootgesteld? Men schijnt te hebben gehoopt, dat de Franschen zouden komen om de B. linie langs de Dender te verlengen, doch het is duidelijk, dat het zeer onwaarschijnlijk was, dat in zoo korten tijd een eenheidsfront kon bezet worden van Antwerpen langs de Schelde of langs de Lys naar de Ancre, tot waar den 29sten de strijd om de overvleugeling werd gevoerd, zijnde op pl.m. 180 K.M. van Antwerpen verwijderd. Vooral was dit uiterst onwaarschijnlijk, wijl de D. steeds meer krachten aanvoerden en reeds bewesten de Bovenschelde optraden. Zeker kan niet worden betwist, dat een groot voordeel zou zijn verkregen indien de Entente de Scheldelinie had kunnen behouden, maar daarvoor waren de kansen zoo gering, dat dit niet ernstig in overweging kon worden genomen.

Dat voor het beveiligen van de verbinding de 4e div. bij

Baesrode, Termonde en Schoonaerde werd geplaatst, was zeer doeltreffend; doch dat, niettegenstaande dien maatregel, de positie van het B. leger uiterst gevaarlijk gaat worden, indien de vijand er in slaagt hier met groote kracht door te dringen, spreekt evenzeer.

30 Sept. In sector 4 houden de voorposten stand.

Het vuur op de forten in dezen sector heeft geen succes, doch wel dat tegen sector 3 waar de forten tot en met fort Lier gedurende 5 uur onder zwaar artillerievuur werden gehouden en ook de tusschenlinies zoodanig bevuurd, dat de 1e div. terugweek, doch bij duisternis, toen het vuur ophield, haar posities hernam. Bij Termonde sloeg de 4e div. een aanval af.

In deze dagen leden de Duitschers, niettegenstaande de vijand zeer waakzaam was, slechts „verblüffend geringe Verluste; schlechtes Schieszen und viele Blindgänger” worden als oorzaken genoemd.

De 5e res. div. naderde Fort Wavre St. Cath. tot 700 M., doch de Marine div. bleef nog tot 1200 M. van Waelhem af. De 6e res. div. kwam tot 2 K.M. van het front Koningshoyckt-Lier. De 26 L.W. brig. kwam bij de Gr. Nethe op 2 à 3 K.M. te O. van fort Lier, zij dekte tegen een uitval uit het N. die zeer gevaarlijk zou zijn voor de daar opgestelde zware stukken.

1 Oct. vielen Fort Wavre St. Cath. en de schansen Dorpveld en Boschbeek (de laatste niet op de schets vermeld, ligt bij en N.O. van de eerste) in D. handen. Bij Lier kon men zich, dank zij de ingezette 1e brig. (5e div.) handhaven. Een nachtaanval op vak Tallaert-Lier mislukte. Een ondersteuningsstelling werd ingericht in de lijn Ft. Koningshoyckt (1909)—Schans Duffel. Fort Waelhem (1911 verbeterd) werd echter door de Marine troepen nog „nicht sturmreif” bevonden.

2 Oct. werd dit laatste opnieuw bevuurd en heesch 5 nam. de witte vlag. Alle werken behalve Duffel Z. v. d. Nethe vielen in 's vijands handen; de verdediger werd achter die rivier teruggedrongen. Dat fort Lier en de tusschenlinie ontruimd waren, bemerkten de D. eerst bij het aanbreken van den volgenden dag; het fort was uitsluitend door de artillerie bevuurd, waarbij van 175 schoten van 42 c.M. er 32 zware

beschadigingen hadden te weeg gebracht. Volgens generaal DOSSIN was men reeds 2 October besloten, den terugtocht uit Antwerpen te doen aanvangen, doch men kwam daarop in den nacht van 2 op 3 Oct. terug als gevolg van een telegram van Engeland.

3 Oct. Schans Duffel (op 1 K.M. ten Z.W. van die plaats aan den spoorweg in 2e linie gelegen) viel en werd door de marine den 4den te 7.30 voorm. bezet.

In een periode van vijf dagen hadden de D. dus op het gekozen aanvalsfront alle pantserforten en tusschenlinies vermeesterd. Land- en zeemacht hebben hier schouder aan schouder den zwaren arbeid verricht in ondenkbaar korten tijd.

Onder voorzitterschap van den KONING heeft nu een bespreking plaats. CHURCHILL was namelijk gekomen met het voorstel dat, indien B. nog 10 dagen energiek volhoudt, Engeland binnen 3 dagen zal zeggen of en wanneer afdoende ondersteuning kan gezonden worden. Kan E. dit niet zeggen, dan zijn de B. vrij om de verdediging op te geven en zal E. den terugtocht bij Gent of elders steunen. Voorts zal E. marinetroepen en artie. naar Antwerpen zenden. Volgens DEGUISE werd nog medegedeeld, dat Antwerpen ontzet zou worden, dat 6 en 7 Oct. te Ostende 2 E. divisies zouden gedebarbeerd worden en naar Gent gaan waar 8 Oct. met inbegrip van een Fr. territ. div. 85.000 man, 10.000 paarden en 72 stukken ¹⁾ zouden samenkomen en naar Brussel rukken. Het B. leger zou hun bij Termonde, Schoonaerde en Wetteren de hand reiken. Voorwaar. prachtige *beloften*, die echter niet werden gehouden! *De kleine staat wordt zoet gehouden met mooie woorden!*

De D. stuitten op de Nethe die herschapen was in eene 400 M. breede inundatie en waarvan alle bruggen waren vernield.

4 Oct. In den morgen keurt de E. regeering het voorstel van CHURCHILL goed. Aan B. wordt definitief gemeld, dat een hulpleger van 60.000 man 9 of 10 October gereed zou zijn om te opereeren. Er komt een E. Royal-marine brig. van

1) Op 2 October achtte CHURCHILL mogelijk te concentreeren: de 7e E. div., 3e E. cav. div., 3 E. mar. brigs., 2 Fr. divs., zoodat men met 9 à 10 divisies tegen 4 of 5 D. divisies zou staan.

2200 man de 1e B. brig. voor Lier aflossen ¹⁾, de B. troepen tusschen de beide Nethen trekken terug. De D. oefenen druk uit op de Nethe, zij willen vooral spoedig de overgangen bij Lier en Duffel in handen hebben, doch slagen daarin den 4den nog niet. Wel trekken zij in het W. over de Dender, doch het gelukt daar niet, bij Schoonaerde of Termonde over de Schelde te komen, waar de rivier 100 à 150 M. breed is.

Fort Kessel valt, na 2 dagen te zijn bevuurd door 42 en 30 c.M. geschut.

5 Oct. wordt Lier door de D. bezet. Het deboucheeren uit die plaats wordt echter door de E. belet. Z. van Lier bereiken enkele bats. den vijandelijken oever, maar „ein Höllenfeuer lag noch immer auf den Truppen”. De toestand was uiterst critiek. De 26 L.W. brig. nadert de Kl. Nethe N. v. Lier. Het terrein N. van de Nethe wordt hevig bevuurd. Van Schoonaerde komt bericht dat 's vijands druk meer en meer toeneemt. De 37e L.W. brig. was te Aalst (bij order van 4 Oct.) afgelost door de 1e ers. brig. en kwam vrij voor den druk in N. richting. Deze ers. brig. behoorde niet tot de belegerings-troepen doch tot het die van generaalgouvernement.

6 Oct. valt fort Broechem na 2 dagen te zijn bevuurd, doch alle koepels waren nog intact, behoudens 1 voor nabij-verdediging. De Nethe wordt bezet door de 1e, 2e en 5e B. div. en door reserves van de 3e en 6e div. Te 2.30 voorm. komen nog 2 brigades van de Royal Naval Division, die bestemd worden voor de 2e fortelijjn. Tegenaanvallen tegen Lier slagen niet.

Vooraf generaal PARIS, Ct. der Eng. troepen houdt die voor „ondoelmatig”! Zoodat van een voor het geheel geboden offensief slechts een partieele aanval van 2 Belg. regimenten tot uitvoering komt. En toch zegt het D. officieuse bericht: „Es kann Heute als ein Glücksfall bezeichnet werden, dasz die Unterführer — insbesondere general PARIS — die schwic-

¹⁾ CROKAERT is over die slecht uitgeruste en niet marschvaardige „fantassins d'occasion” waarvan de 2e en 3e brig. op 6 October te Antwerpen komen (totaal 10000 man) slecht te spreken. De beide laatste brigades (van de Royal Naval Division) waren 6 à 7 weken geoefend. Anderen spreken gunstig over de Royal mar. brig.

rige Lage der Deutschen vorwärts der Nethe stehenden truppen nicht richtig erkannt hatten. Sie hadden sonst von sich aus den Plan der belgischen Heeresleitung... sicherlich mit Leidenschaft aufgegriffen und so, wie die Dinge lagen, einen groszen Erfolg erringen können. Immerhin war die Lage unserer Infanterie verzweift". Een zooveelste bewijs voor de waarheid, dat vooral de zwakkere zoo lichtgeneigd is, den toestand bij den tegenstander te gunstig te beoordeelen en daardoor afziet van krachtig toetasten.

Gaandeweg wordt de vijand gesteund en gaat hij te 3.30 nam. bij Lier en Duffel over de rivier. Vooral aan het optreden der 6e D. res. div. bij Lier, die flankerend werkte, was het te danken, dat ook deelen van de 5e res. div. bij Duffel konden overgaan. De Marine had zeer groote moeite met het slaan van bruggen in het geïndeerdde terrein en kwam slechts tot aan de Nethe, zij ging den volgenden dag over de rivier in het vak der 5e div. bij Duffel en greep toen in W. richting aan, waardoor de B., die hier hadden stand gehouden, werden verrast en ijlings teruggingen.

Te 10 voorm. had de 6e B. div. bevel ontvangen, over de Schelde te gaan bij Tamise ter versterking van de 4e div., welk bevel te 8 nam. gevolgd wordt door het bevel om het veldleger te doen overgaan, onder achterlating van de bezettingstroepen, de 2e div. en de E. brigades.

Ook bij den aanval op Antwerpen treft opnieuw de snelle val van de pantserforten in gemiddeld 3 dagen. Uit het feit dat E. troepen *binnen* Antwerpen kwamen helpen, leidde generaal von BESELER af dat men de vesting tot het uiterste zou verdedigen. Als men toch van plan was terug te gaan scheen het hem „widersinnig”, die met moeite verkregen troepen daar te doen optreden. Deze op zich zelf logische redeneering heeft de Belgen wellicht gered. Eerst na den snellen val der forten begon v. BESELER werk te maken van de afsnijding, doch kwam te laat.

Het optreden van de 37e L.W. brig., ofschoon deze niet over een pontontrein beschikte en ook den 6den nog niet over de Schelde kon komen, heeft indirect groot voordeel bezorgd aan de D. doordat daardoor de verdediging der vesting heeft

ingeboet aan hardnekkigheid, en ook de lust der te Gent verzamelende troepen tot actieve hulp gedooft werd.

DE TERTUGTOCHT UIT ANTWERPEN TOT 10 OCTOBER.

7 Oct. Het te 8 nam. van den 6den gegeven terugtochtsbevel werd onverwijld uitgevoerd, zoodat den 7den des voormiddags het leger reeds op den W. oever was overgegaan bij Burcht, Steen en Hoboken (Schets 10), bestemd als volgt: C. D. Wetteren, 6e div. Zeele, Berlaere, 4e div. Termonde, 3e div. Tamise en benoorden de Durme, 1e div. St. Nicolas, 5e div. Beveren-Waes, St. Gilles-Waes; hoofdkwartier St. Nicolas. Dit laatste verliet Antwerpen te 3 nam. Intusschen hadden JOFFRE en FRENCH afgesproken, dat van directe operaties tot ontzet van Antwerpen zou worden afgezien en dat de vesting gered zou worden door een omvatting van den D. rechter vleugel bij Lille. Men hoopte dat Antwerpen het met hulp van de E. brigades wel den noodigen tijd zou uithouden. Dit besluit werd intusschen niet ter kennis gebracht van de Anglo-Belgische troepenleiding te Antwerpen, en klopte dan ook niet met de door deze getroffen maatregelen.

De 1e en 5e divisie zouden, elk gevolgd door een versterkingsbrigade resp. van de 3e en 6e div., het eerst naar Ostende gaan, de 1e div. op 8 Oct. per spoor van af St. Nicolas. De 3 overigen moesten met de C. D. bij de Schelde en later aan de Durme den terugtocht dekken. Dit klemde te meer, omdat de overgang bij Schoonaerde, begunstigd door mist, in den vroegen morgen gelukte en eerst bij Berlaere door de 6e div. werd gestuit. Indien de verdediger hier had aangevallen, zou hij zeer beslist den vijand in de rivier hebben geworpen, want er waren slechts 2 bataljons met booten overgêzet, terwijl het tot den avond duurde voordat pontonmaterieel ter plaatse was om den 8sten de rest der 37e L.W. brigade, gevolgd door de zoojuist uit de Vogezen aangevoerde 1e Bei. L.W. brigade te doen overgaan. Het gunstigste moment was toen weer voorbij!

De D. troepen overschreden in grooten getale de Nethe en bombardeerden het terrein ter hoogte van de forten

2, 3, 4, 5. Uit Gent werd gemeld, dat troepen uit Z. richting die plaats naderden, waar toen nog alleen 4 bataljons vrijwilligers, schutterij, een eskadron gendarmerie waren. Te 6.30 nam. werd de 4e brig. der 1e div. per spoor er heen gezonden. Ook aan den E. militairen attaché werd verzocht troepen daarheen te zenden.

De nacht van 7—8 Oct. bracht eindelijk de gelukkige tijding, dat een Fr. marine-brigade (RONARCH) te Gent zou aankomen, ter beschikking van generaal CLOOTEN, die daar het bevel voerde. *De in begin Augustus toegezegde hulp kwam, in miniatuur, 2 maanden later beschikbaar.*

8 Oct. Tot 6 nam. bleven de 6e, 4e en 3e div. „de verbinding met Antwerpen verzekeren” en de Durme verdedigen, doch werden toen in een nachtmarsch teruggevoerd achter het kanaal Gent—Terneuzen, waar ook de treinen en de reeds vooruitgezonden troepen der 5e div. legerden. De 4e div. ging over Exaerde, Terdonck naar Cluysen, de 3e over Saffelaere, Langerbrugge naar Evergem, de 6e over Loochristy, Gent naar Vinderhouten. De C. D. moest bij Destelbergen blijven, en den 9en verkennen richting Antwerpen, Melle, Termonde. Te Lokeren en Zeele was de vijand gemeld. Die troepen waren echter nog zeer zwak. In plaats dat alle beschikbare contingenten der E. snel naar Gent oprukten om van daar door een energiekeen stoot de Belgen eindelijk eens werkelijk krachtig te steunen en *een zekere overwinning te behalen* door aan de D. „recht unangenehme Teilniederlagen” te bezorgen, is RAWLINSON'S voorname zorg: spoorwegmaterieel beschikbaar te doen stellen *voor het geval* dat de E. onder generaal PARIS Antwerpen moesten verlaten. Dit was de eerste toespeling op de ontruiming van Antwerpen. De E. autoriteiten te Ostende wisten niets van de voorgenomen poging tot ontzet en hadden in opdracht een bruggehoofd bij Ostende in te richten. Op verzoek der B. werd de 7e E. div. thans met spoed naar Gent gezonden, waar nu 25000 man samenkomen in plaats van de beloofde 80.000.

Te 6 nam. werd uit Selzaete een beroemd geworden, later „zoekgeraakte” dépêche door den inmiddels overleden

kolonel WIELEMANS aan den Ct. van Antwerpen gezonden, luidende: „Indien de Engelsche troepen Antwerpen zullen ontruimen, zullen zij over de Schelde terugtrekken. Treinen zullen worden gereed gesteld te St. Gilles—Waes om hen naar Zeebrugge te vervoeren. Gelieve generaal PARIS in te lichten. Ter inlichting diene, dat onze troepen Lokeren moeten ontruimen en terug gaan ten W. van het kanaal Gent—Terneuzen”.

Hoogst merkwaardig is het zeker, dat deze order niet zegt wat de B. troepen moeten doen, indien de E. teruggaan. Vooral omdat, naast de *order om tot het uiterste stand te houden*, de mededeeling van den KONING bestond, dat men zich liever moest laten interneeren dan in krijgsgevangenschap gaan, was een nadere aanwijzing noodig. Ik kan niets gevoelen voor dat achterlaten van \pm 60000 man in Antwerpen, terwijl het gros van het veldleger zelf dit reduit verlaat, nadat de hoofdlinie doorbroken is. Waarom niet liever, onder dekking van de 3 divisiën en de C. D. aan de Schelde, de bezettingstroepen mede spoedig laten afvloeien, gedekt door de 2e div. als achterhoede, en aldus de bezetting behouden voor latere operatiën? Nu de vesting niet meer noodig was voor het leger, was het zaak haar onverwijld te verlaten.

Ik heb geen logischen gedachtengang kunnen ontdekken in de bevelen aan het stelling Co.

Dat het hier een snel besliste verloren zaak gold, stond zeker vast na vertrek van het veldleger. Maar welke hoogst gewichtige motieven hebben dan gegolden om die opoffering van 60000 man te rechtvaardigen en een rijke stad aan vernietiging prijs te geven? Heeft men de mogelijke gevolgen van dit besluit onvoldoende overwogen? Het veldleger heeft zich nagenoeg niets aangetrokken van het lot der achtergeblevenen. Wel vermeldt het opp. de achterlating van achterhoeden te Lokeren, Loochrixy, Saffelaere, Wachtebeke en Moerbeke, maar toen de nood aan den man kwam waren deze reeds lang verdwenen en waren alleen voor spoorbewaking present: het 1 R. L., een C. W. en toevallig ook 2 R. Gui.

In de stelling was de hulp, door generaal PARIS aan generaal DEGUISE geboden, uiterst gering. Terwijl delaatste alles in het werk stelde om, trouw aan zijn opdracht, zoo veel mogelijk de krachtige verdediging der stelling te bevorderen, telefoneerde generaal PARIS reeds in den voorm. met generaal RAWLINSON en verzocht terug te mogen gaan. Voorts maakte PARIS bezwaar tegen de verdediging van een door generaal DEGUISE bij Contich aangewezen tusschenlinie en verklaarde te 5.30 nam. (naar het schijnt na bekomen telefonische machtiging) dat hij den toestand als verloren beschouwde en wilde vertrekken. In een krijgsraad werd besloten tot den terugtocht. Bovendien was, na sommatie, in den nacht van 7/8 Oct. het bombardement van de stad begonnen met speciaal aangevoerde vuurmonden van 15 c.M. met een dracht van 16 K.M., opgesteld 2 K.M. ten O. v. Lier (Afstand bedekte terrein van Haarlem—Amsterdam of Naarden—Amsterdam bedraagt ook *niet meer!*). Volgens D. mededeelingen zouden de reeders en kooplieden zeer verbitterd zijn geweest, dat, na den val der voorste fortentlijn, op aandringen van de E. de verdere verdediging is voortgezet. Generaal DEGUISE had reeds tegen den middag order gegeven tot voorbereiding van den terugtocht, waarbij DOSSIN (Ct. 2e div.) de leiding zou hebben.

De Belgen zouden over de brug van Steen gaan, de E. over die van Burcht, doch toen de terugtocht tusschen 6.30 en 8 nam. aanving, trokken de E. toch over de eerstgenoemde brug *vóór* de B. Ook nu weer *waren die slechtgeofende E. troepen een blok aan het been*, doordat generaal PARIS verklaarde slechts etappen van 15 K.M. te kunnen afleggen! Generaal DOSSIN is voornemens (m.i. ten onrechte) het lot der 2e div. aan dat der E. te verbinden. Maar gelukkig kwam te 11.15 nam. de dépêche, die voor de E. spoorwegvervoer in uitzicht stelde. Als verzamelaatsen op den W. oever waren aangewezen: voor de B. Vacreng, voor de E. Haesdonck, waaruit dus bleek dat terecht besloten was, na den overtocht, onverwijld de stelling te verlaten. Doordat niet met krachtige hand het verkeer der burgerbevolking geregeld was, ontstond een onbeschrijfelijke wanorde, vooral

ook omdat een deel der bezettingstroepen mede uitweek.

Generaal DOSSIN zegt in een „Demain” artikel niet te begrijpen waarom het Hkw. zelf zulke haast maakte om uit St. Nicolas weg te komen. *Men had veel langer met Antwerpen in verbinding kunnen blijven.* Ook vindt hij verkeerd, dat het over Selzaete gaat, terwijl juist het gevaar bij Gent lag.

Eerst in den avond van den 8sten begon het Hkw. maatregelen te overwegen, die noodig waren om de veiligheid van het leger en die der E. troepen te verzekeren. De 3e, 4e en 6e div. waren toen reeds in vollen afmarsch, gedekt door de C. D. bij Gouden Hand. In den avond werden nu bevelen gegeven om detachementen te plaatsen en wel: en 1 R. L. bij Wachtebeke (9.30 nam.); van de 6e div. 1 reg. inf. 1 afd. V. A. bij Loochristy (10 nam.); van de 3e div. 1 reg. inf. en 1 afd. V. A. te Saffelaere (10 nam.). De C. D. kreeg order (10 nam.) te demonstreeren richting Lokeren om zoo veel mogelijk „acties tegen den weg Zwijndrecht Stekene af te houden”. Dat deze maatregelen beslist onvoldoende waren, behoeft geen betoog. Ook hier weer spreekt de noodzakelijkheid om voor de strategische beveiliging te beschikken over *sterke mobiele organen.*

Niet opgehelderd is, hoe het B. opp. in den avond van 8 Oct. den voorgenomen terugtocht heeft vernomen.

9 Oct. kwam bij het Hkw. te 12.30 een (valsch gebleken) bericht van den stationchef te St. Nicolas, waarin de opmarsch van D. troepen naar Moerbeke en St. Nicolas werd gemeld. Men verzocht dien chef vertrouwde personen uit te zenden om generaal Dossin te waarschuwen. Toen werd wel aan 2 R. Gui. opgedragen, „une forte pointe” naar Lokeren te zenden om te demonstreeren, maar die zou, wanneer het bericht juist ware geweest, te laat zijn gekomen.

Ter uitvoering van de *spoedeischede* order van 10 nam. gaf de Ct. der C. D. den 9den te 5.30 voorm. bevelen tot uitzenden van drie detachementen om te demonstreeren:

I. $\frac{1}{2}$ 5 R. L., een C. W., een lichte batt., een auto mitr. over Loochristy, Zeveneeken, Kersmaker naar Lokeren (waar 2 R. Gui. reeds is).

II. (1 R. Gui., een C. W., een lichte batt., een auto mitr.) langs den weg Gent, Overmeire.

III. (4 R. L., een C. W., een lichte batt. over Beirvelde en Heyende.

Res. te Beirvelde (1/2 5 R. L.)

Behalve reeds uitgezonden verkenningdetachementen naar Kortrijk, Anvaing, Grammont en Ninove, zouden er gezonden worden naar Melle, Oordegem, Termonde, Lokeren, St. Nicolas, Exaerde, St. Gilles Waes.

Intusschen had onder uiterst moeilijke omstandigheden de terugmarsch der 2e div., die niet over cav. beschikte, en zich door gendarmes beveiligde, doch feitelijk in den blinde marcheerde, plaats.

Det. I stuitte bij Lokeren op vijand en ging 2 nam. op de inf. der 6e Div. (O. Loochristy) terug;

Det. III stuitte O. Beirvelde op vijandelijke afdeelingen en trok, op bevel, 3.50 nam. op die plaats terug;

Det. II stuitte bij Overmeire op den vijand, ging niet verder en werd te 1 nam. op Melle gedirigeerd, om vooral door geschutvuur den overtocht over de Schelde te bemoeilijken.

De Ct. der C. D., die geen bericht schijnt te hebben gehad van de bezetting van Lokeren door den vijand, vroeg terug te mogen gaan, doch kreeg te 1.40 nam. bevel om generaal CLOOTEN te Gent te helpen althans met art.: voorts moest hij op den linker Scheldeoever blijven, omdat hem vermoedelijk een opdracht zou worden verstrekt tot dekking van den rug en van de Z. flank van het leger. Toen daarna de Ct. C. D. opnieuw zijn voornemen kenbaar maakt om bij Cluyssen (W. van het kanaal) te gaan legeren, kreeg hij te 5.20 tegenbevel; hij *moet* O. van het kanaal blijven; generaal CLOOTEN zal hem met infanterie steunen. De C. D. was er niet in geslaagd, den vijand van den terugtochtsweg af te houden. Zij verloor dien dag slechts: 7 man en 14 paarden gewond, 1 officier, 33 man en 16 paarden vermist.

Het *detachment der 6e div.* stelde zich O. Loochristy op, het kreeg opdracht bij een aanval *geen weerstand te bieden*, doch alleen artie. te doen optreden en desnoods op het gros der div. terug te gaan. Te 2.45 nam. heeft de vuuropening

plaats op D. troepen nabij Zeveneeken en te 3.15 vangt echelonsgewijze de terugtocht aan. Op verzoek van de C. D. zou het detachement nog een half uur blijven. Geen vijand werd gemeld, waarna te 6 nam. de terugtocht aanving.

Het *detachement der 3e div.* te Saffelaere kreeg te 3.45 nam. bericht, dat het detachement der 6e div. terug zou gaan, ging zelf eerst tot Oostacker en, op last, te 7.55 nam. achter het kanaal terug over Langerbrugge.

De C. D. ging nu op zeer korten afstand het kanaal dekken te Winkel Ste Croix (2 R. Gui.), Mendonck (5 R. L.), Oostacker (Staf en 1 R. Gui.)

De *2e div.* was te 5.30 voorm. op marsch gegaan richting Moerbeke, Selzaete. Het formeeren der colonne schijnt zeer bezwaarlijk te zijn geweest, terwijl ook door deelen van den aangewezen marschweg werd afgeweken. De veiligheidsdienst was zeer gebrekkig. Generaal DOSSIN, die in zijn verlatenheid onder deze uiterst moeilijke omstandigheden het hoofd koel en zijn volle energie schijnt te hebben behouden, had uit Vacrene aan de omliggende stations geseind om inlichtingen, doch slechts 2 chefs antwoordden. St. Nicolas seinde dat een D. colonne den 8sten van Lokeren op St. Nicolas marcheerende was gemeld; Moerbeke berichtte, dat naar verluid Deutsche troepen naderden. Meer vernam de div. Ct. niet, maar hij begreep dat alleen de weg St. Gilles Waes, Stekene, Moerbeke, Wachtebeke nog vrij was. Hij besloot met de 2e div. in één etappe door te gaan naar Selzaete, niettegenstaande de vermoedheid van den troep. Hij *wil* bij het veldleger aansluiten. Toen hem echter bij Stekene de majoor der cav. LEMERCIER mededeelde, dat de cav. den spoorweg bewaakte, scheen hem de toestand gunstiger en besloot hij 3 uur te rusten bij aankomst te Moerbeke, waar te 11 voorm. de voorste afdeelingen aankwamen. Toen echter te 12.30 LEMERCIER berichtte, dat een D. gemengde colonne naderde, zette hij den marsch voort. Doch toen ongeveer de helft der colonne dat dorp voorbij was, werd het station onder artillerievuur genomen, waardoor deelen noordwaarts ombogen over Zandberg, Kruisstraat om verder langs onze grens naar Selzaete te gaan. De voorste troepen kwamen

daar te 3.15 nam. aan, de andere later, met tusschenpoozen. In den avond was de 2e div. in veiligheid, met achterlating van een voorposten-detachement, dat geen orders had ontvangen en van uitgeputte achterblijvers op dien 65 K.M. langen marsch. Hoeveel man achterbleven wordt niet vermeld. Wél zegt generaal Dossin dat van de 14000 man inf. er nog slechts 6000 over waren.

Van de Engelschen werd een trein gebombardeerd, een deel werd gevangen genomen, een deel week uit naar ons land.

Merkwaardig is nog, dat van de sedert Aug. geoefende troepen der Royal Naval Division 2248, van de Marine-brig. slechts 388 man werden vermist.

Daar met de 2e div. een deel der bezettingstroepen (n.l. de bezetting van de 2e linie en die van de inf. der enceinte) waren vertrokken, bleven den 9den en 10den nog slechts achter: artilleriebezettingen van niet vernielde forten, verder vesting-infanterie die slecht was geoefend, bewapend en geëncadreerd. Zij vonden den weg afgesloten en gingen over de grens. De bezettingstroepen W. van de Schelde werkzaam, waren op eigen gezag vertrokken en naar ons land gegaan. In het geheel werden geïnterneerd 1450 E en 28000 B. Het leger verkeerde bij het verlaten van Antwerpen in een onbeschrijflijken toestand van desorganisatie (Gen. MAGLINSE).

Toen den 9den de vesting capituleerde vonden de Duitschers nog 1800 vuurmonden, waaronder 76 pCt. van die der bevuurde forten, met 900000 schoten.

De vesting die volgens STAVENHAGEN bestemd was om zich een jaar staande te houden tegen een belegeringsleger van 300.000 man, was 12 dagen na de eerste beschieting overweldigd.

Merkwaardig is dat men aan D. zijde op het hoofdaanvalfront den afmarsch niet eerder bemerkt heeft, dan toen deze bleek uit de gevechten ten W. van de Schelde.

Men kan zeker wel vaststellen dat Antwerpen niet is gevallen omdat de verdedigingskrachten en -middelen waren uitgeput.

In de nu volgende dagen trekt volgens Belgische mededeelingen het leger vrijwel gedesorganiseerd en in lompen

gehuld naar den Yser, waar het door een krachtig „halt” en een aangrijpend woord van zijn Vorst plotseling tot bezinning wordt gebracht, waar het eenige dagen later stand weet te houden onder hardnekkige hevige mokerslagen van de Duitsche legerscharen en met zijn hartebloed in hardnekkige doodsverachting een der schoonste bladzijden schrijft waarop de krijgsgeschiedenis van onze Zuiderburen mag roemen.

Hiermede, Mijne Heeren, ben ik gekomen aan het slot van mijn betoog. België heeft 4½ jaar onder vreemde dwingelandij een zee van jammer en ellende moeten verduren, en is de doorstane rampen nog in geen jaren te boven. Na den oorlog legde de chef van den Belgischen generalen staf bij de behandeling der dienstplichtwet de door mij ten volle gedeelde verklaring af, dat zijns inziens Duitschland zich wel twee maal zou hebben bedacht, alvorens België binnen te vallen, indien dit land een weermacht had gehad, meer in overeenstemming met de beteekenis van het land. Zwaar heeft het land moeten boeten voor het gebrek aan voorzorg zijner bestuurders, zwaar drukt de verantwoordelijkheid op deze.

Ik vraag mij af, wat de gevoelens der soldaten zullen zijn geweest, toen zij uiterst zwak in getal, onvoldoende geëncadreerd, onvoldoende geoefend, onvoldoende technisch uitgerust zich met de Duitschers moesten meten. Zouden zij toen *nog* dankbaar zijn geweest voor die lage oorlogsbegrooting?

Ook onze defensie leeft thans in critieke beslissende dagen. Moge hun, die in deze zeggenschap hebben, levendig de geschiedenis van België voor oogen staan, mogen zij ten volle de groote verantwoordelijkheid beseffen, welke zij hebben te dragen, indien Nederland plotseling te wapen zou moeten snellen. Mocht dan in die bij uitstek moeilijke dagen blijken, dat het totaal onmogelijk is, met een kernleger van 36 bataljons, tegen weiken vijand ook ons vaderland te verdedigen in die eerste mobilisatieweken, zoodat dan die onvoldoend geoefende los samenhangende reservetroepen reeds dadelijk zullen *moeten* worden gesteld tegen een vol-

waardige tegenpartij, mocht dan de oorlog ook ons land te vuur en te zwaard verwoesten, omdat van ons leger onvoldoende kracht naar buiten uitstraalde om door preventieve werking te imponeeren, dan zal toch zeker *onze* Vereeniging niet kunnen worden aangewreven, dat zij niet tijdig en met nadruk heeft gewezen, waarheen onvoldoende weerbaarheid kan voeren. Zij zal in waarheid kunnen zeggen:

„Nederland, ik heb U gewaarschuwd”.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Wanneer wij in Den Haag vergaderen, zijn we gewoon te elf uur, uiterlijk half twaalf uiteen te gaan. Het is nu echter reeds kwart over elf. Kapitein LAMBOOY is Brabander en kent blijkbaar zijn pappenheimers uitstekend. Hij weet, dat die er niet tegen op zien wat te blijven plakken. We zullen dan ook nog maar wat doorgaan.

Ik had gedacht in de pauze bestormd te worden en voor niets anders tijd te zullen hebben dan voor het opteekenen van de namen der heeren, die het woord zouden willen voeren. Dit is niet het geval geweest, maar het valt toch moeilijk aan te nemen, dat alle heeren het in het algemeen eens zijn met de stellingen van den spreker. En al mocht dit het geval zijn, dan zullen er toch nog wel punten zijn, waarover het een en ander in het midden is te brengen. Ik geef daartoe dan nu de gelegenheid. Het woord is aan Majoor VAN EVERDINGEN.

De heer VAN EVERDINGEN. Mijnheer de Voorzitter! Ik wist niet de eenige te zijn, die zich voor het debat had aangemeld en gaarne had ik gezien, dat andere heeren mij waren voorgedaan om punten te bespreken, die nauwer in verband stonden met de voordracht. Doch nu de zaken zoo staan wil ik toch op een enkel punt even de aandacht vestigen. Wat toch zegt de heer LAMBOOY in de stellingen 3 en 4 welke wij gedrukt hebben gekregen? Zijn derde stelling luidt: Bij mobilisatie moeten de functies van opperbevelhebber en van commandant van het veldleger in één hand zijn vereenigd. In vredestijd commandeert die titularis persoonlijk

het veldleger, terwijl dan ook reeds de chef van den generalen staf, de commandanten van stellingen en de bezettingstroepen onder zijne bevelen staan, alsmede de inspecteurs der wapens voor zoover het aangelegenheden betreft, die onmiddellijk de oorlogsvoorbereiding raken.

En hij voegt in stelling 4 hier nog aan toe: Het algemeen hoofdkwartier moet *niet* zijn een groot organiseerend administratief lichaam, doch een strategisch bureau in den geest als ons Hoofdkwartier Veldleger.

Inspecteurs van wapens en dienstvakken, de bureaux Beheer Landmacht, geestelijke verzorging, ontwikkeling, ontspanning en interneering behooren bij mobilisatie rechtstreeks onder het D. v. O. te staan.

Mijnheer de Voorzitter, het is niet mijn bedoeling, met den geachten spreker in debat te treden over deze stellingen, omdat ze naar mijne meening in een te ver verwijderd verband met de eigenlijke voordracht staan. Ik wil dan ook geen critiek uitspreken, doch volstaan met de mededeeling, dat mijn opvatting in een andere lijn gaat, vooral wat de vierde stelling betreft.

In verband met hetgeen de spreker over het opperbevelhebberschap heeft gezegd, moet ik opmerken, dat naar mijne meening hier de persoon en de persoonlijkheid zoo'n groote rol speelt, dat het stelsel pas in de tweede plaats komt. Het geldt hier minder het stelsel dan den persoon en in dit opzicht is het heel moeilijk en weinig vruchtdragend er op louter theoretische gronden een discussie over te houden.

En nu meen ik wel te mogen zeggen, dat de twee conclusies, welke de heer Lambooy in zijn voordracht heeft neergelegd, niet kunnen zijn getrokken uit datgene wat wij van hem gehoord hebben en niet zijn te aanvaarden als een leering in verband met hetgeen bij onze zuidelijke naburen is gezien. In zijn geheele voordracht heb ik nergens den indruk gekregen, dat België zoo'n tastbaar groot profijt er van heeft gehad, dat zijn opperbevelhebber tevens commandant van het veldleger was. Ik kan die conclusie dan ook enkel als een persoonlijke opinie van den heer LAMBOOY aanvaarden.

Hetzelfde als met conclusie 3 is het geval met conclusie 4. Wat van het Belgische hoofdkwartier is medegedeeld, doet me de vraag stellen: Was het Belgische hoofdkwartier overladen met papier en in die dagen daarom zoo slecht of was het niet overladen met papier en desondanks zoo slecht?

Ik besluit, dat ik graag de conclusies n°. 3 en n°. 4 apprecieeren wil als de uiting van de persoonlijke meening van iemand van de begaafdheid en de kunde van den heer LAMBOUY, doch eenig bezwaar heb, die voor mijzelf te aanvaarden als lessen, getrokken uit hetgeen onze zuidelijke naburen hebben te zien gegeven.

En dat is meer dan een protest tegen het woord „conclusie”, want het zou juist in deze zaken van zoo groot belang voor eene toekomstige organisatie zijn geweest, indien de stellingen van den geachten spreker steun hadden gevonden in de krijgsgeschiedenis. Ware het inderdaad uit de geschiedenis van den oorlog gebleken, de heer LAMBOUY zou hier veel sterker hebben gestaan in zijn opvatting, aangezien hij dan als waarschuwing of voorbeeld had kunnen aanvoeren hetgeen in de besproken dagen in België is geschied.

De VOORZITTER: Zijn er nog andere heeren?

De heer CRAMER:

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren! Het punt, dat ik wil aanroeren is hetzelfde, dat majoor EVERDINGEN reeds heeft behandeld. Ik zal dan ook niet veel van uw geduld vergen en slechts een enkele opmerking maken. De heer LAMBOUY heeft een parallel getrokken tusschen de Hollandische en Belgische hoogere bevelvoering en zich verklaard voor het Belgische stelsel van opperbevelhebber tevens commandant veldleger. Voor mij ligt de zaak van den Hollandschen opperbevelhebber van land- en zeemacht eenigszins anders dan die van den Belgischen opperbevelhebber. De laatste had m.i. een niet zoo omvattende taak als de Hollandsche opperbevelhebber, die toch behalve het veldleger meer onderdeelen der weermacht onder zijn bevel heeft als stellingen en linies, territoriale troepen, marine.

Ik geloof niet, voor zoover ik daarover als Indisch officier kan oordeelen, dat wij in het Belgische stelsel een stelsel kunnen zien dat op Holland toe te passen is. De taak van den opperbevelhebber van land- en zeemacht is bij ons te veelomvattend, dan dat hij daarbij nog in persoon het veldleger kan commandeeren. Commandeert de opperbevelhebber zelf een der onderdeelen, dan zal hij het geheel niet kunnen blijven overzien, zich niet voldoende met de algemeene leiding kunnen bemoeien, dan wel niet genoeg aandacht kunnen wijden aan zijn bevel over dat onderdeel i.c. het veldleger. Ik geloof dat, als de omstandigheden eenigszins moeilijk worden, het gewenscht zal zijn, dat de commandant van het veldleger niet zijn aandacht aan andere zaken dan het veldleger behoeft te schenken en evenmin dat de opperbevelhebber naast de algemeene leiding de operatiën van het veldleger te bezorgen heeft.

De heer LAMBOUY wil, dat de voor oorlogstijd bestemde opperbevelhebber, tevens commandant veldleger, in vreedestijd het veldleger commandeert en dan o.a. den chef van den generalen staf reeds onder zijne bevelen heeft. De commandant veldleger heeft echter reeds in vreedestijd een staf, waarbij o.a. eenige generale-stafofficieren, die bij mobilisatie optreden als chef van den staf en als officieren van de sectie generale staf van het hoofdkwartier veldleger. Dit hoofdkwartier wordt dus nu in oorlogstijd tevens algemeen hoofdkwartier. Doch hoe gaat het dan met den chef van den generalen staf en het onder die autoriteit werkzaam personeel van den generalen staf? Ik kan niet zoo dadelijk inzien, hoe de heer LAMBOUY zich die combinatie voorstelt.

Voorts moet de chef van den generalen staf in het aanbevolen stelsel steeds jonger in rang zijn dan de commandant veldleger, wat in vreedestijd tot moeilijkheden aanleiding kan geven, als de commandant veldleger den dienst verlaat en een ander titularis moet worden aangewezen.

Verder acht de heer LAMBOUY het niet gewenscht, dat de chef van den gen. staf opperbevelhebber wordt, omdat er dan bij mobilisatie een opschuiving in verschillende functiën komt en personen gezet worden voor een taak, waarop ze

niet zijn voorbereid, doch m.i. is deze moeilijkheid wel te ondervangen, als men den chef van den gen. staf bij mobilisatie het opperbevel wil toevertrouwen — indien althans niet de sovereign of een lid van het Vorstelijke Huis deze functie zal bekleeden — en hem in vrede-tijd daartoe reeds wil aanwijzen. Het bezwaar, dat er dan bij mobilisatie een nieuwe chef van den staf en sous-chef benoemd zouden moeten worden, is te ontgaan als men behalve den chef bij den generalen staf nog 2 opperofficieren (c.q. 1 opperofficier en 1 hoofdofficier) indeelt, waarvan de hoogste of oudste in rang, de sous-chef, dadelijk kan optreden als chef van den staf en de andere als sous-chef en hoofd van de sectie generale staf. Hunne vredeswerkzaamheden zijn een voorbereiding voor deze functiën.

Het aanwijzen van den chef van den gen. staf als opperbevelhebber brengt nog andere voordeelen mede. De chef van den generalen staf behandelt toch in vrede-tijd alles wat de oorlogsvoorbereiding betreft, zoodat hij zich m.i. het best eigent voor de functie van opperbevelhebber. De heer LAMBOUY heeft er voorts ook zelf in zijn eerste conclusie op gewezen, dat in vrede-tijd geregeld voeling moet bestaan tusschen het departement van buitenlandsche zaken en den generalen staf en dat onder den generalen staf moeten ressorteeren een centraal kondschapsbureau en een bureau dat zich uitsluitend moet wijden aan studie en voorbereidingen van strategischen aard. Is nu de chef van den gen. staf bestemd voor opperbevelhebber, dan werken genoemde organen, die in oorlogstijd toch ook tot het algemeen hoofdkwartier zullen behooren en wier arbeid uiteraard voor het richtig voeren van het opperbevel van het uiterste belang zijn, ook reeds in vrede-tijd rechtstreeks onder den toekomstigen opperbevelhebber. Dat lijkt mij beter dan dat er nog een trap is tusschen den opperbevelhebber, die in vrede-tijd commandant veldleger is en als zoodanig den chef van den gen. staf onder zijne bevelen heeft en die organen van den gen. staf.

De beste oplossing is m.i. dan ook, dat de chef van den gen. staf in beginsel opperbevelhebber zal zijn, dat hij daartoe

reeds in vreedestijd wordt aangewezen en dat hij de bevoegdheden heeft, welke de heer LAMBOUY aan den commandant van het veldleger wil toekennen.

Mijnheer de voorzitter, ik meen met het oog op den tijd hiermede te kunnen volstaan en mijn standpunt voldoende duidelijk uiteengezet te hebben, zoodat ik dit punt niet verder zal uitwerken.

De VOORZITTER: Het woord is aan den Kapitein FROGER.

De heer FROGER: Mijnheer de Voorzitter! Stelling 8 van den spreker is me uit het hart gegrepen. We staan in het teeken dat de Fransche voorschriften vaak als model worden genomen. Maar ik wil er nog eens de aandacht op vestigen, dat deze alle gebouwd zijn op den positie-oorlog. De positie-oorlog, zooals deze in die Fransche voorschriften wordt behandeld, zal bij ons slechts kunnen worden toegepast in de permanente stellingen.

De VOORZITTER: Het woord is aan Kapitein SEYN.

De heer SEYN: De 7e conclusie van den heer LAMBOUY betreft de N. H. W. bij Utrecht. Al wordt die stelling ook verlegd, de stad Utrecht zelf zal toch wel beschoten worden. Er is echter een andere reden, waarom ik er voor ben die stelling te verleggen, n.l. dat de inundatie voor Utrecht zeer smal en gedeeltelijk onuitvoerbaar is, terwijl deze westelijk van de stad veel beter kan worden gesteld.

DE VOORZITTER: De Kapitein FRUIJT VAN HERTOG heeft het woord.

De heer FRUIJT VAN HERTOG. Mijnheer de Voorzitter! In zijn voordracht zegt de heer LAMBOUY wel, dat voor ons het N. W. gedeelte van de inundatie van Antwerpen van minder belang is. Ik moge er hier echter op wijzen, hoe de onder-waterzetting aldaar afvloeide op Nederlandsch gebied, omdat de Belgen vergeten hadden, een coupure te

dichten in een inundatiekeering, die gelegen was in de onmiddellijke nabijheid van de Nederlandsche grens, naar ik meen, tusschen Klinge en Nieuw-Namen. Door tijdig ingrijpen van den toenmaligen militairen commandant te Hulst, die de Belgische militaire autoriteiten in kennis stelde met het voor de bewoners van Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen dreigend waterbezwaar, werd aan dezen toestand een einde gemaakt.

Voorts, Mijnheer de Voorzitter, zegt de heer LAMBOOY: „ongeveer 28000 Belgen gingen op ons gebied over en vonden hun weg naar de interneeringsdepois”. Zoo eenvoudig als de heer LAMBOOY dat zegt, is die interneering niet verlopen. Laat ik volstaan met er de aandacht op te vestigen, dat het aantal Belgen nog vermeerderd werd met eenige duizenden Engelschen, zoodat het totaal komt op ongeveer 32000. Voor de aanvankelijke interneering stonden daar in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen slechts $2\frac{1}{2}$ bataljon Nederlandsche Infanterie tegenover. Dat het ons gelukt is, die ruim 30.000 Belgen en Engelschen te ontwapenen en te verplegen en in ongeveer $1\frac{1}{3}$ etmaal over de Schelde te voeren, is grootendeels te danken aan de bijzondere toewijding en plichtsbetrachting van onze Nederlandsche miliciens aldaar.

De VOORZITTER: Mijne Heeren, nu wil ik ook zelf — zij 't dan slechts met eenige woorden — mij mengen in de discussie over eenige der stellingen, welke Kapitein LAMBOOY heeft ten beste gegeven. Ik meen namelijk over de stellingen 2, 3 en 4 te kunnen meespreken, omdat ik van 1 Augustus 1914 tot 1 Mei 1919 aan het algemeen hoofdkwartier ben werkzaam geweest.

De tweede stelling zegt:

De groote lijnen van het algemeen verdedigingsplan en van de daaruit voortvloeiende concentratie- en operatieplannen, moeten in vredetijd door de geheele Regeering worden goedgekeurd en vastgesteld.

Wat het algemeen verdedigingsplan betreft, dat de goedkeuring en vaststelling daarvan door het Kabinet geschiedt, daar kan ik heelemaal mede meegaan, doch de rest der

stelling lijkt me eenigszins zonderling. De concentratie- en operatieplannen toch behooren tot het ressort van den opperbevelhebber, en nu begrijp ik niet goed, dat de heer LAMBOUY ook die wil doen goedkeuren door het Kabinet. Dit heeft daar niets mede te maken. Het is begrijpelijk dat de militaire ministers er van op de hoogte worden gesteld, doch zulks *behoeft* m.i. niet, want het geldt een zuiver militaire aangelegenheid, welke alleen den opperbevelhebber raakt.

Het zou verder, naar het mij voorkomt, zeer nuttig zijn als in vredetijd de opperbevelhebber werd aangewezen. Alle moeilijkheden, welke de kapitein LAMBOUY genoemd heeft, ontstaande door de bij mobilisatie intredende verschuivingen in de hoogere functiën, van boven af tot beneden, mogen niet voorkomen. Hoe men den opperbevelhebber noemt -- opperbevelhebber van land- en zeemacht, legercommandant of hoe ook -- hij moet boven alle anderen staan, en te allen tijde als zoodanig zijn aangewezen. Dan blijven bij mobilisatie de commandant veldleger, de chef van den gen. staf, de sous-chef allen in hun werkkring, en juist in die moeilijke omstandigheden is er dan van verschuiving geen sprake.

Met de derde stelling luidende :

Bij mobilisatie moeten de functies van opperbevelhebber en van commandant van het veldleger in één hand zijn vereenigd. In vredetijd commandeert die titularis persoonlijk het veldleger, terwijl dan ook reeds de chef van den generalen staf, de commandanten van stellingen en de bezettingstroepen onder zijne bevelen staan, alsmede de inspecteurs der wapens voor zoover het aangelegenheden betreft, die onmiddellijk de oorlogsvoorbereiding raken, kan ik me geenszins vereenigen. Het veldleger toch is slechts een der elementen van de strijdmacht, die ter beschikking van den opperbevelhebber is, en welke verder bestaat uit liniën en stellingen, territoriale troepen, reserves en mobiele marine. Ook het veldleger moet een afzonderlijken commandant hebben, die alleen dit onderdeel der strijdmacht aanvoert;

de opperbevelhebber commandeert het geheel. Bovendien, de opperbevelhebber moet, vooral in dagen van spanning, in zeer nauwe aanraking met de Regeering verkeereren, en zooals de toestanden bij ons zijn, moet hij verblijven in de plaats waar Zij zetelt. De commandant veldleger daarentegen behoort te velde. Zou de opperbevelhebber tevens commandant veldleger zijn, dan zou hij te velde verblijven en niet die nauwe aanraking met de Regeering kunnen onderhouden, welke gebleken is voortdurend noodig te zijn.

In de vierde stelling wordt gesproken over het algemeen hoofdkwartier. Dat dit in den gedachtengang van den inleider, die de functie van opperbevelhebber en die van commandant veldleger in één persoon vereenigd wil zien, nog zou bestaan — begrijp ik niet goed. Maar dit daargelaten. Dat het algemeen hoofdkwartier niet moet zijn een orgauniseerend administratief lichaam, dat ben ik volkomen met den spreker eens. Doch zijn conclusie dat de inspecteurs van wapens en dienstvakken, de bureaux Beheer Landmacht, geestelijke verzorging, ontwikkeling, ontspanning en interneering bij mobilisatie rechtstreeks onder het D. v. O. behooren te staan, kan ik niet ten volle onderschrijven. Want ten deele geldt het hier toch regelingen, waarmede de opperbevelhebber wel degelijk te maken heeft, en waarover het Dep. van Oorlog in geregeld contact met hem behoort te staan. Het zijn alles zaken van het hoogste belang en dus moet het Departement, als het er aan werkt, daarover nauwe voeling met den opperbevelhebber onderhouden. De geestelijke verzorging van den troep bijvoorbeeld behoort even goed als de behartiging der stoffelijke belangen bij den troepen-commandant, die het optreden der veldpredikers en aalmoezeniers voor hun gehoor heeft te regelen. Het Departement mag de verschillende cursussen en wedstrijden tot ontwikkeling en ontspanning instellen en het geld er voor verschaffen, maar de troepen-chefs — in hoogste instantie de opperbevelhebber — hebben te beslissen in hoeverre het personeel beschikbaar kan zijn voor deelneming aan dat alles. Dit blijve *hun* gebied onder den opperbevelhebber.

De Bureaux Beheer Landmacht, aan welke ten deel valt

de behandeling van personalia, als verloven, overplaatsingen enz., allemaal zaken welke ter beslissing van den opperbevelhebber zijn, behooren wel degelijk tot het algemeen hoofdkwartier. De interneering is een zaak van het Dep. van Oorlog, volkomen juist; maar het is toch aan den opperbevelhebber om aan te wijzen in welke deelen van zijn operatiegebied hij de interneeringskampen kan inschikken en welke troepen hij voor bewaking kan afstaan. Overleg tusschen het Departement en hem ter zake is dus niet te missen; er moet nauwe voeling bestaan. Het zelfde zou het geval zijn met eventueele gevangenenkampen — laat ons hopen dat die vol zouden zitten!

Men bedenke voorts: periodieke verloven, oefening en ontspanning e. d., komen alleen voor als er handhaving van gewapende neutraliteit van zeer langen duur is, zooals nu het geval is geweest. In een werkelijken oorlog is er van al deze dingen natuurlijk geen sprake.

Wil nog iemand van de heeren het woord voeren? Neen? Dan geef ik nu den Kapitein LAMBOUY de gelegenheid om de debaters kort te antwoorden.

De heer LAMBOUY: Mijnheer de Voorzitter, ik erken gaarne dat er in hetgeen de heer VAN EVERDINGEN heeft gezegd, veel juist is — n.l. dat de oorlog in België niet direct heeft *aangetoond*, dat het Belgische stelsel van aanvoering oordeelkundiger is dan het onze, dus dat uit het *gebeurde* aldaar niet de *conclusie* kan worden getrokken, dat de bevelsverhouding daar beter was. Maar het *vergelijken der beide stelsels* heeft mij toch tot de *conclusie* gebracht, dat ons stelsel gewijzigd moet worden. In de eerste plaats is opgemerkt, dat de zaak in België anders stond dan bij ons, dat de functie bij ons veel meer omvattend is, dat we bij ons stellingen en liniën hebben. Doch die had men in België toch ook (Luik, Namen en Antwerpen) evenals territoriale troepen. En daarbij wil ik er op wijzen, dat, zoowel bij de Franschen als bij de Duitschers, op het hoofdoperatietooneel de opperbevelhebber rechtstreeks de veldtroepen commandeerde. Het door mij aangeprezen stelsel

was dus bij de oorlogvoerenden gehuldigd, *het onze niet*, niettegenstaande de veel grootere verhoudingen. *De oorlogservaring wijst dus in de door mij aangeduide richting.* Bij de Franschen heeft JOFFRE rechtstreeks het veldleger gecommandeerd en had onmiddellijk de commandanten der groote eenheden onder zich en geen commandant veldleger, die tusschen hen instond. Bij de Duitschers bestond een zelfde toestand. Het opperbevel heeft zich geplaatst op het operatietooneel, dat het belangrijkste was, en had, zonder tusschenkomst van wien ook, de legers die *daar* optraden onder zich. We weten uit de geschiedenis, dat het bij de Franschen tijdelijk anders is geweest, in 1917 n.l. de combinatie NIVELLE—PÉTAIN. NIVELLE was opperbevelhebber, PÉTAIN werd toen chef van den generalen staf, die rechtstreeks der regeering van advies diende en dus feitelijk middellijk en door den mond der regeering sprekende, boven NIVELLE stond, wat tot groote wantoestanden aanleiding heeft gegeven.

Er is gevraagd wat er dan moet gebeuren met den staf van den commandant veldleger. Indien het veldleger-commando wordt opgeheven, behoeft er ook geen afzonderlijke staf daarvoor te zijn. In vreedestijd werkt de legercommandant *rechtstreeks* met den chef van den generalen staf en heeft hij *alleen een persoonlijk adjutant*. Bij mobilisatie bewerkt het algemeen hoofdkwartier de bevelen voor het veldleger. Het zou verkeerd zijn, indien men den eisch stelde, dat de O. L. en Z. immobiel, in contact met de regeering, in Den Haag bleef. Trouwens, de praktijk zal in een minimum van tijd aantoonen, vooral als de dingen misloopen, dat de O. L. en Z. zich toch naar of dicht achter het veldleger begeeft, zoodat daar dan twee koetsiers op den bok zullen zitten, een zeer ongewenschte toestand. Nauw contact met de regeering is gewenscht, zeer zeker, maar dit is toch ook in Frankrijk en Duitschland noodig geweest en werd verkregen, niettegenstaande de opperbevelhebber te velde was. Voor onze *veel kleinere afstanden* behoeft dat zeker geen bezwaar te zijn.

De oplossing aanbevolen door den heer CRAMER heeft het groote nadeel, dat bij mobilisatie de chef, de souschef

en de toegevoegde hoofdofficier van positie veranderen. Men bedenke, dat deze laatste bij ons chef van de afdeeling operatiën is en dus zeker in die functie moet blijven gehandhaafd.

Wat betreft de samenstelling van het algemeen hoofdkwartier is zeer terecht gewezen op bezwaren, aan mijn voorstellen verbonden. Maar de *hoofdzaak* is, dat de *operatieve leiding geheel verzekerd zij*. En dan vraag ik: als wij hadden moeten gaan opereeren onder de omstandigheden, waaronder wij in dit opzicht tijdens de mobilisatie hebben verkeerd, of dan de overbelaste opperbevelhebber zijn aandacht aan de operatieve leiding nog voldoende kon wijden.

Ik vermeen dat hij *hieraan alleen* de handen vol zal hebben, en dat hij *zooveel mogelijk* moet worden ontlast van alles wat niet in direct verband daarmede staat.

Natuurlijk zijn er allerlei dingen waarmede noodwendig de opperbevelhebber *eenige* bemoeienis moet hebben. Doch dit is iets anders dan dat, zooals in de mobilisatie, stapels brieven op zijn algemeen hoofdkwartier worden behandeld, en dat hij telkens door tal van autoriteiten in beslag wordt genomen. Wordt de opperbevelhebber, gemengd in en verantwoordelijk gesteld voor al die zaken, hoe belangrijk ook op zichzelf, zooals in de mobilisatie geschiedde, dan wordt van toepassing het: *qui trop embrasse mal étreint*.

Hiertegen kan niet genoeg worden gewaakt. Men is zoo licht geneigd om alles in het hoofdkwartier te centraliseeren en te denken dat daar alleen een richtige behandeling is verzekerd.

Het dep. van oorlog heeft toch óók een afdeeling gen. staf, een afdeeling personeel enz. Waarom zou dat nu bij mobilisatie ineens *niet* in de goede richting werken?

Zeker, de geestelijke verzorging van den troep is van groot belang, zooals door den Voorzitter is gereleveerd. Maar is het noodig, daarvoor tot den opperbevelhebber te gaan? Is het niet voldoende als volgens een regeling van den M. v. O. de divisie-commandant regelt op welke wijze die verzorging zal geschieden. Decentralisatie is hier noodig. De opperbevelhebber moet zooveel mogelijk van zich afschuiven. Het feit dat de mobilisatie brieven kende genummerd O. V. I. No. 110.000 spreekt boekdeelen!

Ten aanzien van het algemeen verdedigingsplan en de operatieplannen zeide ik alleen, dat de regeering de *grootte lijnen* daarvan moet vaststellen, d. w. z. zij moet b.v. bepalen, of zeker feit zal leiden tot het optreden van onze weermacht buiten onze grenzen; of b.v. onder zekere omstandigheden, met het oog op politieke overwegingen de kust voorloopig nog bezet moet blijven om geen aanstoot te geven bij een der partijen, enz. Eenmaal die *grootte lijnen* vastgesteld moet de opperbevelhebber de meest mogelijke vrijheid hebben in de keuze der middelen. Indien de regeering niet in de *grootte lijnen* der operatieplannen is ingewijd, komt men voor hoogst bedenkelijke improvisaties te staan, waarvan de gevolgen onvoldoende zijn overwogen. Een dergelijke improvisatie zou men kunnen noemen het besluit dat in 1914 bij de mobilisatie plotseling in Frankrijk werd genomen om, ten einde geen aanstoot te geven, de troepen tot op 10 K.M. van de grens terug te halen, en waardoor de Vogezenkam werd losgelaten.

Wat de kapitein SEYN over de N. H. W. heeft gezegd, is zeer zeker een zeer groote reden om haar ten W. van Utrecht om te leggen. Doch waar ik alleen sprak over vernieling van groote steden, heb ik alleen *dit* argument voor de verlegging genoemd.

Met mijn woorden, dat de inundatie ten W. van de Schelde van minder beteekenis was, had ik uiteraard uitsluitend de operatiën in België op het oog. Het verheugt mij echter in deze, *niet* duidelijk te zijn geweest, nu dit aanleiding werd voor de interessante mededeelingen van den voorlaatsten spreker.

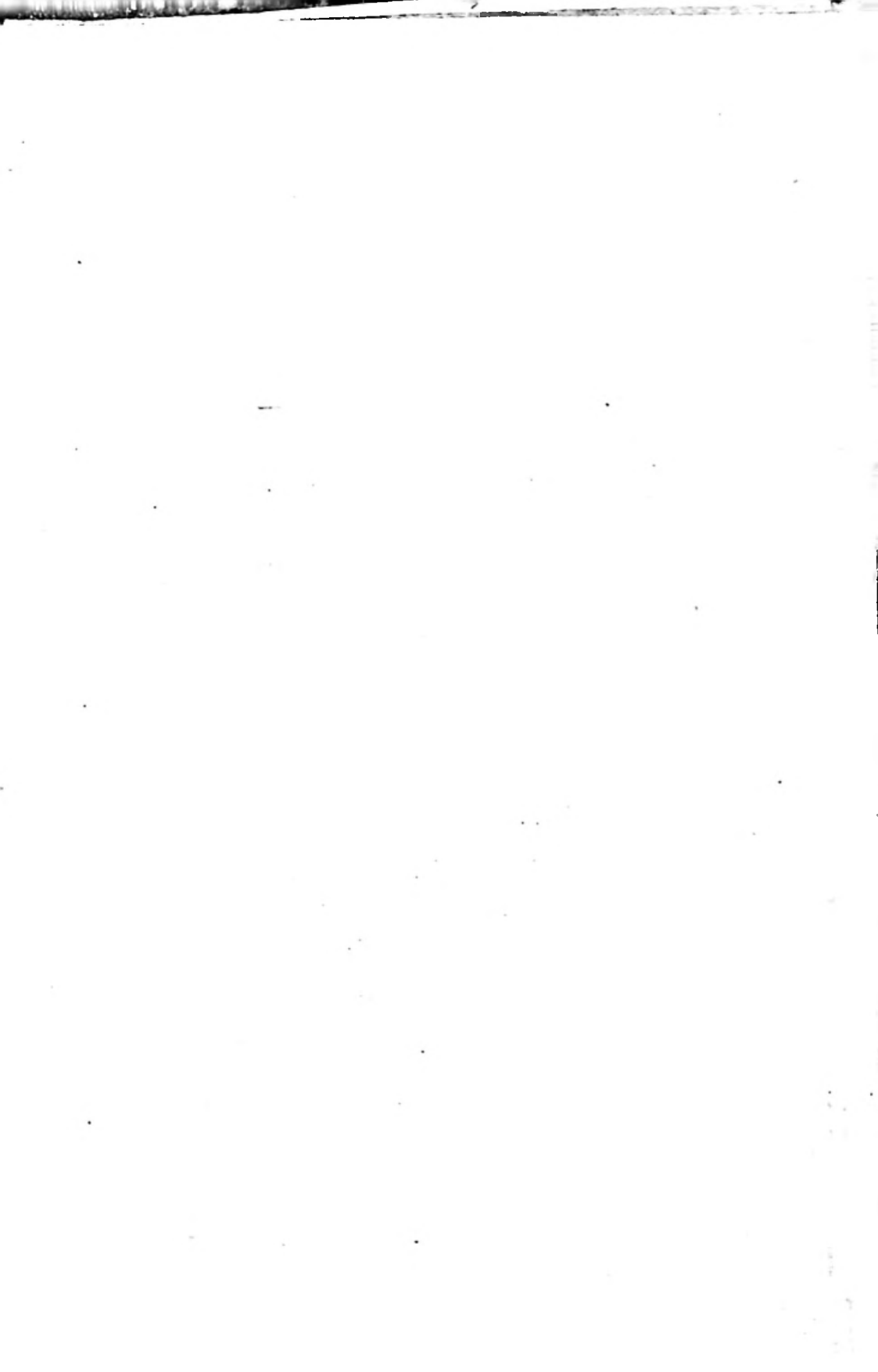
Mijnheer de Voorzitter! Ik zal uw voorbeeld van korthed volgen en met deze woorden volstaan.

De VOORZITTER: Het woord is aan Kolonel DOORMAN.

De heer DOORMAN: Mijnheer de Voorzitter, ik wil slechts een enkel woord spreken. Waar de vereeniging meestal in het intellectueele middelpunt, Den Haag, vergadert, wil ik een woord van dank aan het bestuur brengen, dat het ons,

die slechts zelden de bijeenkomsten in de residentie kunnen bijwonen, in de gelegenheid heeft gesteld, heden deze belangrijke voordracht te hooren.

De Voorzitter: Mijne Heeren, het middernachtelijk uur nadert. Mij rest de aangename taak allereerst den heer LAMBOOY dank te zeggen voor de groote moeite, welke hij zich gegeven heeft om hedenavond de voordracht te houden, die wij gehoord hebben. Ook moet ik mijn erkentelijkheid betuigen aan de heeren, die aan het debat hebben deelgenomen. En dan komt mede een woord van dank toe aan den correspondent, door wiens bemiddeling het ons mogelijk is gemaakt in deze zaal te vergaderen. Ik roep de genoodigden en andere gasten, die geen lid onzer vereeniging zijn, een weerzien toe en spreek de hoop uit, dat deze kennismaking hen er toe zal leiden zich aan te melden voor het lidmaatschap. De vereeniging kan nog best eenige leden velen. Mijne Heeren, ik sluit de vergadering.

INDEELINGSOVERZICHT VAN HET BELGISCHE VELD

Opperbevelhebber:

Chef v. d. Generalen Staf: Luitenant Generaal

Sous-chef: Generaal

	1ste Divisie.			2de Divisie.			3de Divisie.			
Commandant . . .	Luit.-Gen. BAIX			Luit.-Gen. DOSSIN			Luit.-Gen. LEMAN ⁶⁾			
Chef van den Staf .	Lt. Kl. DEGUFFROY			Maj. COPPEJANS			Kol. STASSIN			
Gemengdebrigades ¹⁾	II	III	IV	V	VI	VII	IX	XI	XII	XIV ⁶⁾
Regimenten Infanterie ²⁾	2	3	4	5	6	7		11	12	14
	22	23	24	25	26	27	29	31	32	34
Regiment Veld-Artillerie ²⁾	1			2			3			
Regiment Cavalerie ³⁾	3 ^e Lansiers			3 ^e Jagers te paard			2 ^e Lansiers			
Genietroepen ⁴⁾	Bataljon			Bataljon			Bataljon			
	Sectie veldtelegr.			Sectie veldtelegr.			Sectie veldtelegr.			
	Transportkorps ⁵⁾			Transportkorps ⁵⁾			Transportkorps ⁵⁾			

¹⁾ Bestaande uit 2 regimenten infanterie à 3 bataljons, 1 afd. vlakbaan veld-artillerie van

²⁾ Divisie artillerie: 1 afd (3e divisie 2 afdn.) à 3 vlakbaan veld-batterijen van 4 stukken.

³⁾ 4 eskadrons. De divisie-cavalerie kan tot hooger verband vereenigd worden, alsdan

⁴⁾ Bataljon à 2 compagnieën pioniers-pontoniers.

⁵⁾ 2 actieve en 4 reserve compagnieën.

⁶⁾ Tevens Bevelhebber van de versterkte stelling Luik.

⁷⁾ Tevens Bevelhebber van de versterkte stelling Namen.

} Bovendien is er een vesting-

⁸⁾ De XIIIe en XIVe Brigade zijn organiek ingedeelde vestingtroepen voor mobiele

⁹⁾ 3 batterijen van 4 stukken.

LEGER BIJ HET UITBREKEN VAN DEN OORLOG.

KONING ALBERT.

CHEV. DE SELLIERS DE MORANVILLE.

Majoor Bar. DE RYCKEL.

4de Divisie.				5de Divisie.			6de Divisie.			Cavalerie Divisie.
Luit.-Gen. MICHEL ⁷⁾				Luit.-Gen. RUWET			Luit.-Gen. LANTONNOIS v. RODE			Luit.-Gen. DE WITTE
Kol. CABRA				Lt.-Kol. BEGRAND			Maj. GREINDL			BALTIA.
VIII	X	XIII ⁶⁾	XV	I	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	Ie Cav. Brig.
8	10	13	1 Jag.	1	2 Jag.	3 Jag.	1 Gr.	1 Kar.	2 Kar.	1e Reg. Guides
28	30	33	4 Jag.	21	5 Jag.	6 Jag.	2 Gr.	3 Kar.	4 Kar.	2e Reg. Guides
4				5			6			Ile Cav. Brig.
1 ^e Lansiers				2 ^e Jagers te paard			1 ^e Jagers te paard			4e Reg. Lansiers
Bataljon				Bataljon			Bataljon			5e Reg. Lansiers
Sectie veldtelegr.				Sectie veldtelegr.			Sectie veldtelegr.			Afd. Rijd. Art. ⁹⁾
Transportkorps ⁵⁾				Transportkorps ⁵⁾			Transportkorps ⁵⁾			Bat. Kar. Wielr.
										Cie. Wielrijders,
										pioniers, pontonniers
										Transportkorps

33 batterijen van 4 stukken, 1 peleton gendarmerie en 1 compagnie mitrailleurs van 3 sectiën.

wordt 1 afd. veld-artillerie toegevoegd. Dit is in October geschied.

commando.

werdediging. Het 14e en 34e R. I. tellen 4 bataljons à 3 compagnieën.

BIJLAGE II.

Conclusies van den heer Lambooy.

1. De door den Belgischen generalen staf niet verwachte overvalling van Luik leert:

a. Reeds in vreedestijd moet geregeld voeling bestaan tusschen het departement van buitenlandsche zaken en den generalen staf.

b. Ook in een klein land moet de kondschapsdienst reeds in vreedestijd zoowel in het eigen grensgebied als daarbuiten tot in details zijn geregeld door een centraal bureau, dat onder den generalen staf ressorteert. De kondschappers moeten scherp omljnde instructies hebben met positieve opdrachten.

c. Onder den chef van den generalen staf moet een studiebureau werkzaam zijn, dat de *uitsluitende* taak heeft, zich te wijden aan studiën en voorbereidingen van strategischen aard.

2. De groote lijnen van het algemeen verdedigingsplan en van de daaruit voortvloeiende concentratie- en operatieplannen, moeten in vreedestijd door de geheele regeering worden goedgekeurd en vastgesteld.

3. Bij mobilisatie moeten de functies van opperbevelhebber en van commandant van het veldleger in één hand zijn vereenigd. In vreedestijd commandeert die titularis persoonlijk het veldleger, terwijl dan ook reeds de chef van den generalen staf, de commandanten van stellingen en de bezettingstroepen onder zijne bevelen staan, alsmede de inspecteurs der wapens, voor zoover het aangelegenheden betreft, die onmiddellijk de oorlogsvoorbereiding raken.

4. Het algemeen hoofdkwartier moet *niet* zijn een groot organiseerend administratief lichaam, doch een strategisch bureau in den geest als ons hoofdkwartier veldleger.

Inspecteurs van wapens en dienstvakken, de bureaux beheer landmacht, geestelijke verzorging, ontwikkeling, ontspanning en interneering behooren bij mobilisatie rechtstreeks onder het D. v. O. te staan.

5. De moeilijkste dagen liggen voor ons in de eerste mobilisatieweken. Wij staan *dan* alleen en moeten vooral *dan* sterk zijn. Wij zullen *dan* reeds dadelijk zeer actief en met groote kracht moeten kunnen *opereeren met goede, sterke troepen*. Het is daarom een verkeerd beginsel, personeel dat voor eerste oefening wordt afgericht, te bestemmen voor reservetroepen en met een gedeeltelijke oefening daarvan te volstaan. De aangewezen reservetroepen zijn de oudere lichten, die vanzelf reeds bij het begin van de mobilisatie minder geschikt zijn voor mobiel gebruik.

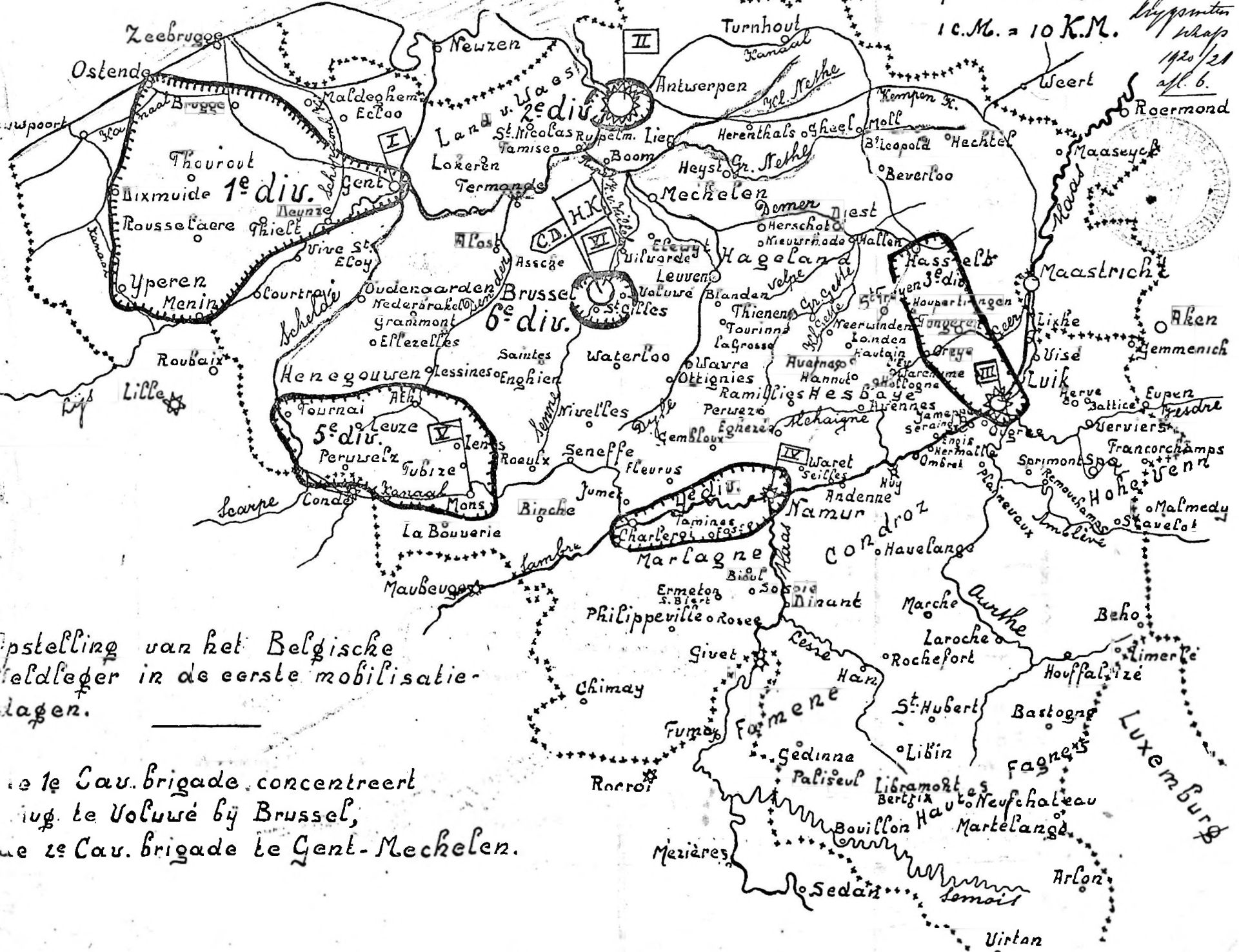
6. De strategische verkennings- en veiligheidsdienst is zoo omvangrijk, van zoo groot gewicht, dat de daarvoor aan te wijzen organen *zeer beduidend* sterker moeten zijn en beter bewapend dan de cavalerie-brigade in 1914 was. Over de meest oordeelkundige samenstelling van die organen moet spoedig worden beslist.

7. Zoo eenigszins mogelijk moet vermeden worden, dat groote centra bij den strijd om een duurzaam versterkte stelling binnen het vuurbereik van een der partijen liggen. De door Kapitein PREY voorgestelde verlegging der N. H. W. west van Utrecht verdient ernstige overweging. In verband met de gehouden voordracht van Kapitein BEST blijft ons vestingstelsel verder onbesproken.

8. Onze zoogenaamde „mooie stellingen” op de Veluwe en in Noordbrabant, voor zoover niet deugdelijk aangeleund, zullen teleurstelling brengen.

9. België had meermalen gelegenheid om met overmacht actieve operatiën te verrichten. Die gelegenheid moet zorgvuldig worden onuerkend en benut.

Schets No 1. *Organ
lijgging
1920/21
afl. 6.*
1 c.M. = 10 K.M.

Opstelling van het Belgische
veldleger in de eerste mobilisatie-
dagen.

de 1e Cav. brigade concentreert
bij Voluwe bij Brussel,
de 2e Cav. brigade te Gent-Mechelen.

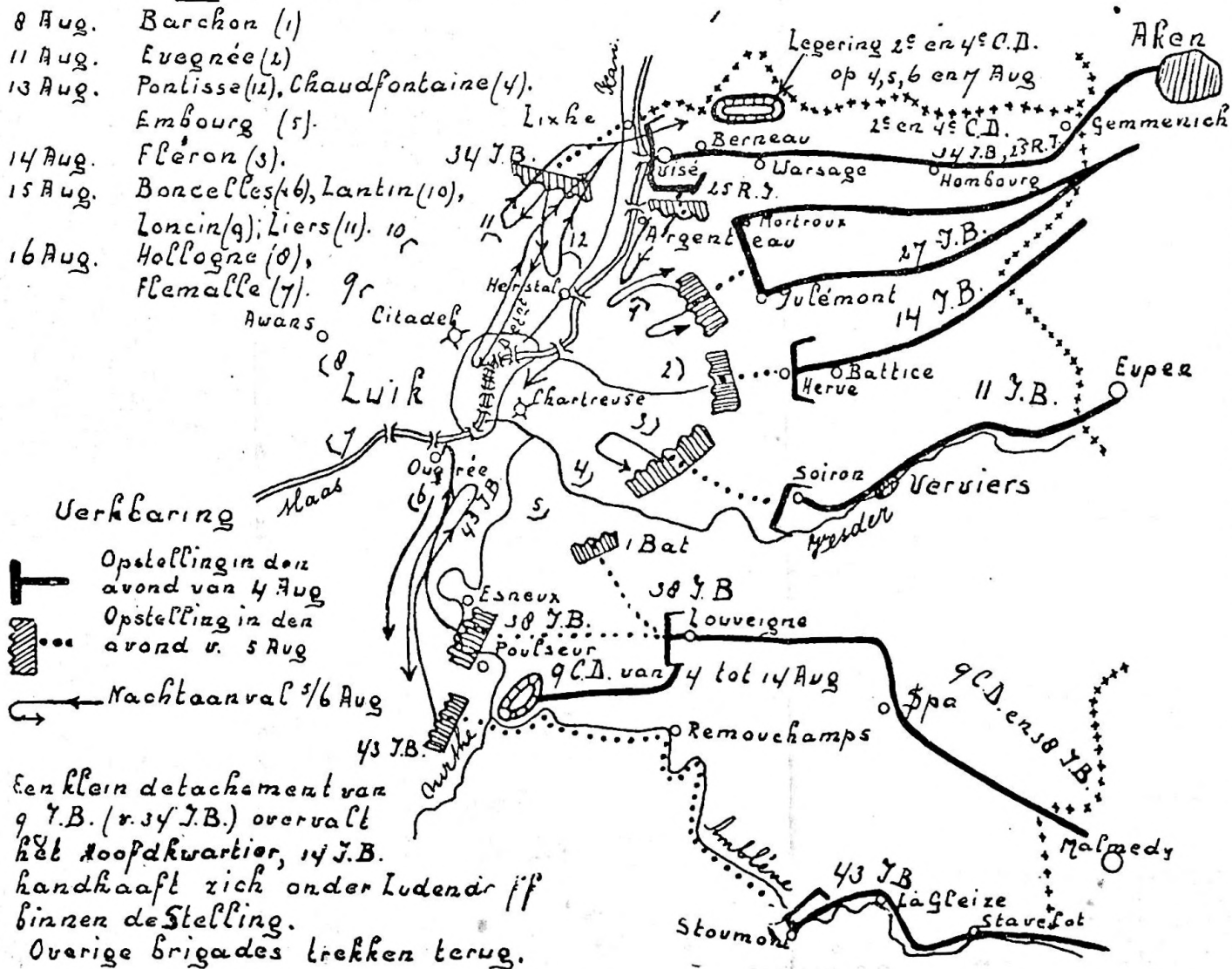
Overvalling van Luik 5/6 Aug.

Schets No 2^a

Val der Forten.

Schaal 1 c.M. = 3 K.M.

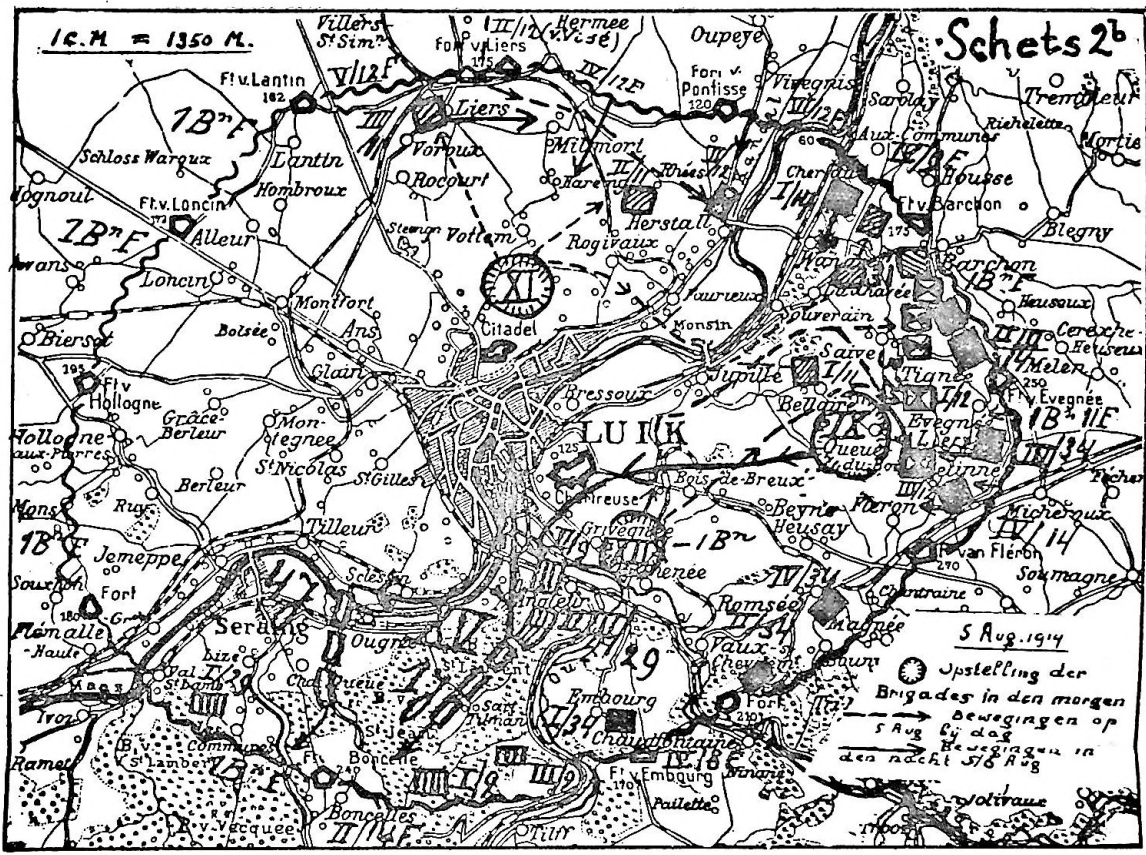
- 8 Aug. Barchon (1)
- 11 Aug. Evgnée (2)
- 13 Aug. Pontisse (12), Chaudfontaine (4),
Embourg (5).
- 14 Aug. Fléron (3).
- 15 Aug. Bonnelles (6), Lantin (10),
Loncin (9), Liers (11), 10^r
- 16 Aug. Hollogne (8),
Flemalle (7), 9^r

Een klein detachement van 9 J.B. (v. 34 J.B.) overvalt het hoofdkwartier, 14 J.B. handhaaft zich onder Ludendorff binnen de stelling. Overige brigades trekken terug.

I.C.M. = 1350 M.

Schets 2^b

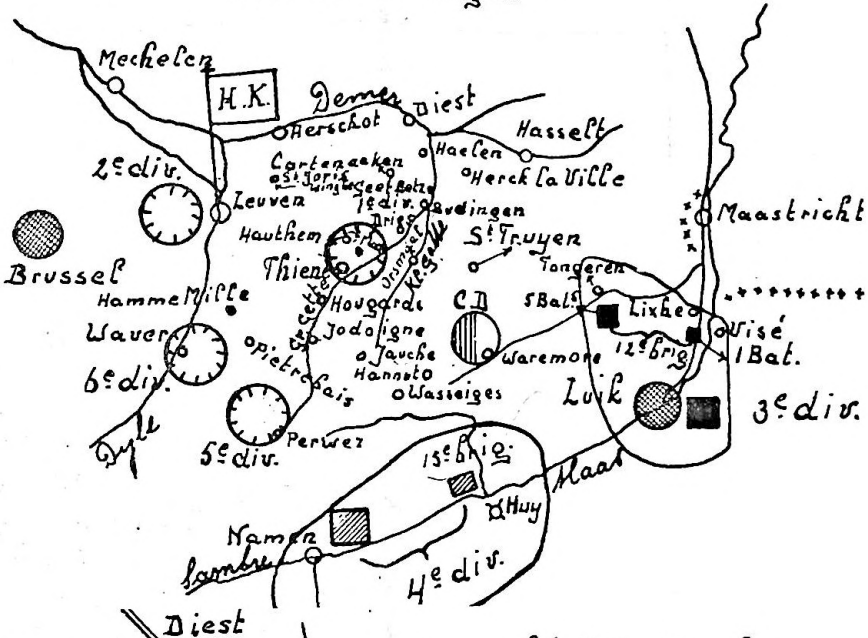
5 Aug. 1914

● Opstelling der
Brigades in den morgen
→ Bewegingen op
5 Aug
↔ Bewegingen in
den nacht 5/6 Aug

Schets 3.

1 c.M. = 10 K.M.

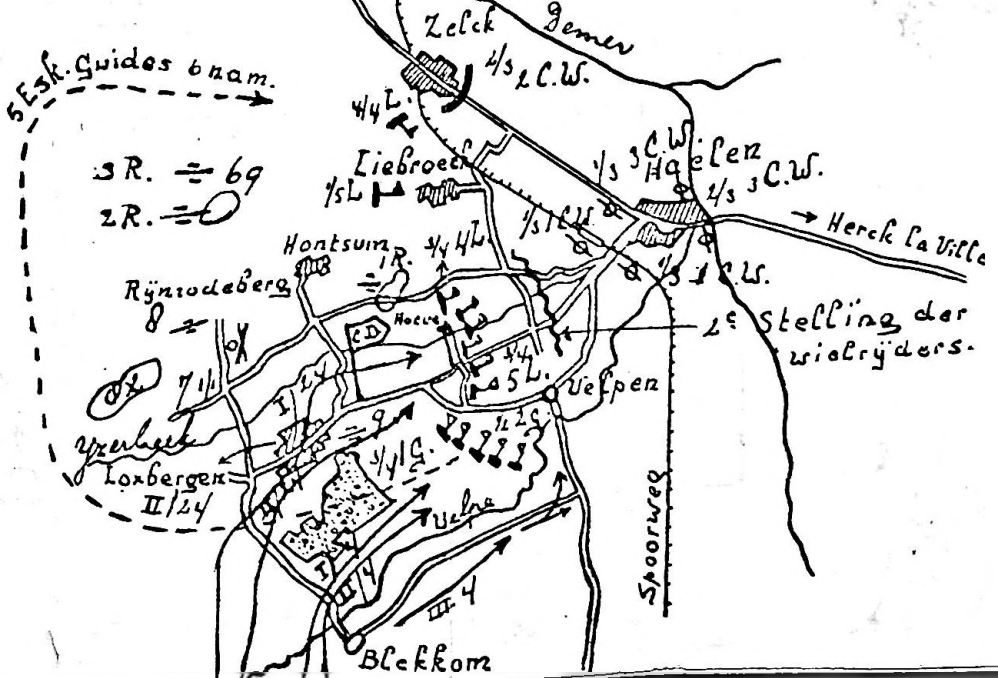
Op 3 Aug. 11 voorm. bevolen opstelling voor het veldleger.

Schets 4.

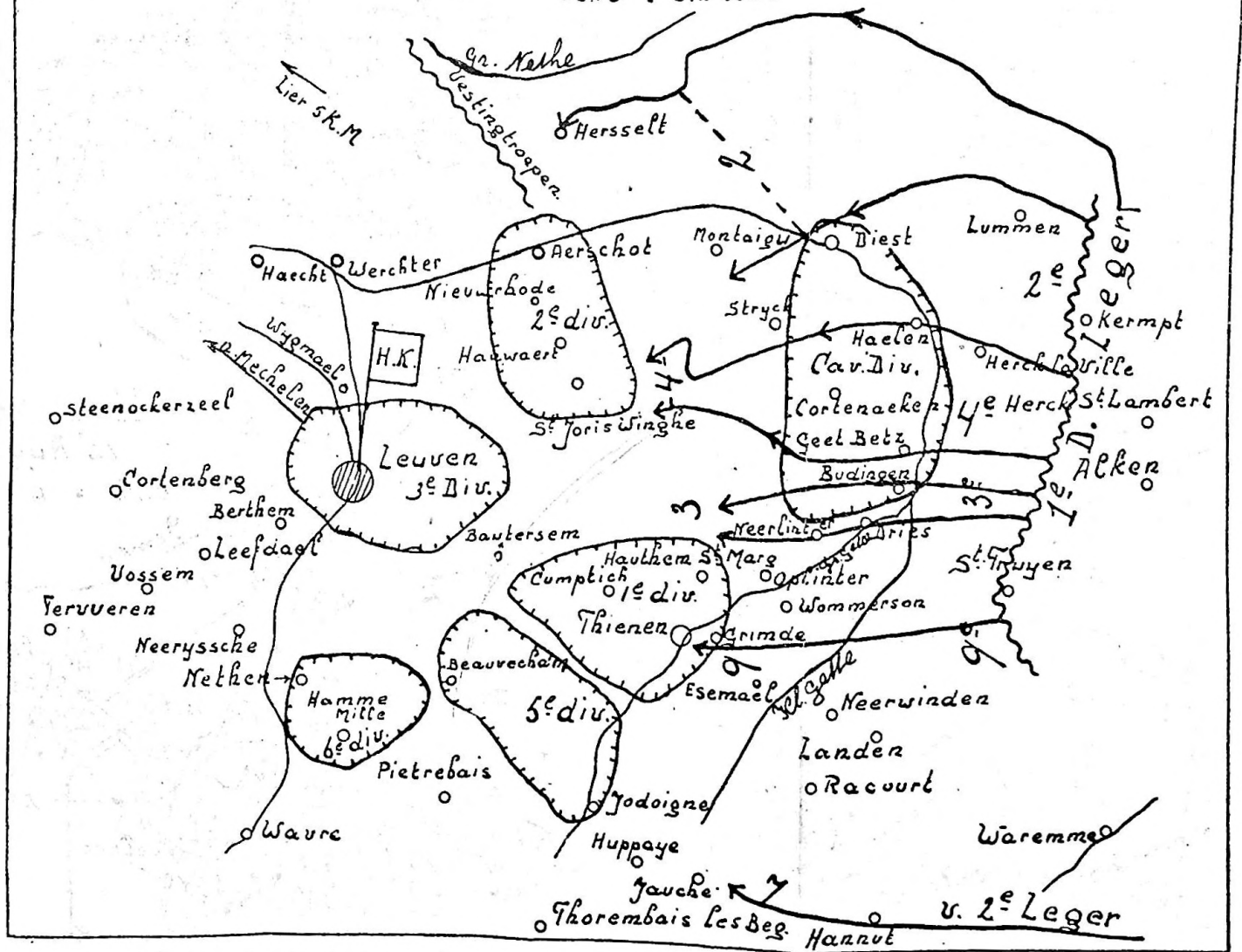
Gevecht bij Haelen
12 Aug.

1 c.M. = 400 M.

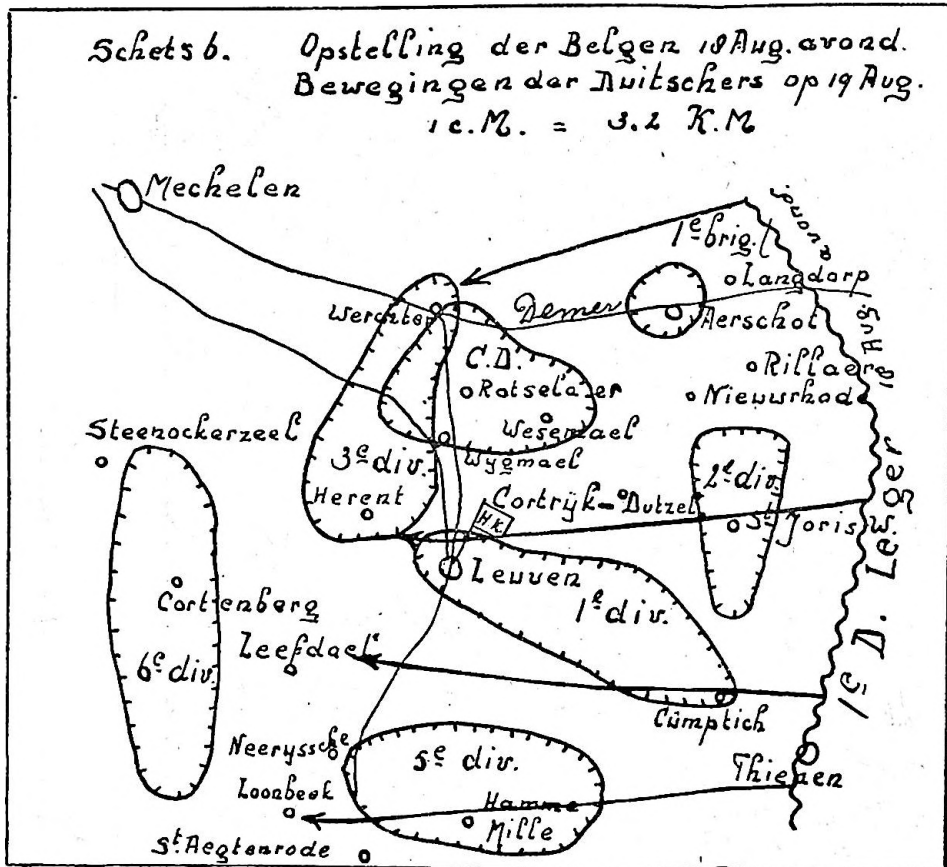

Schets 5.

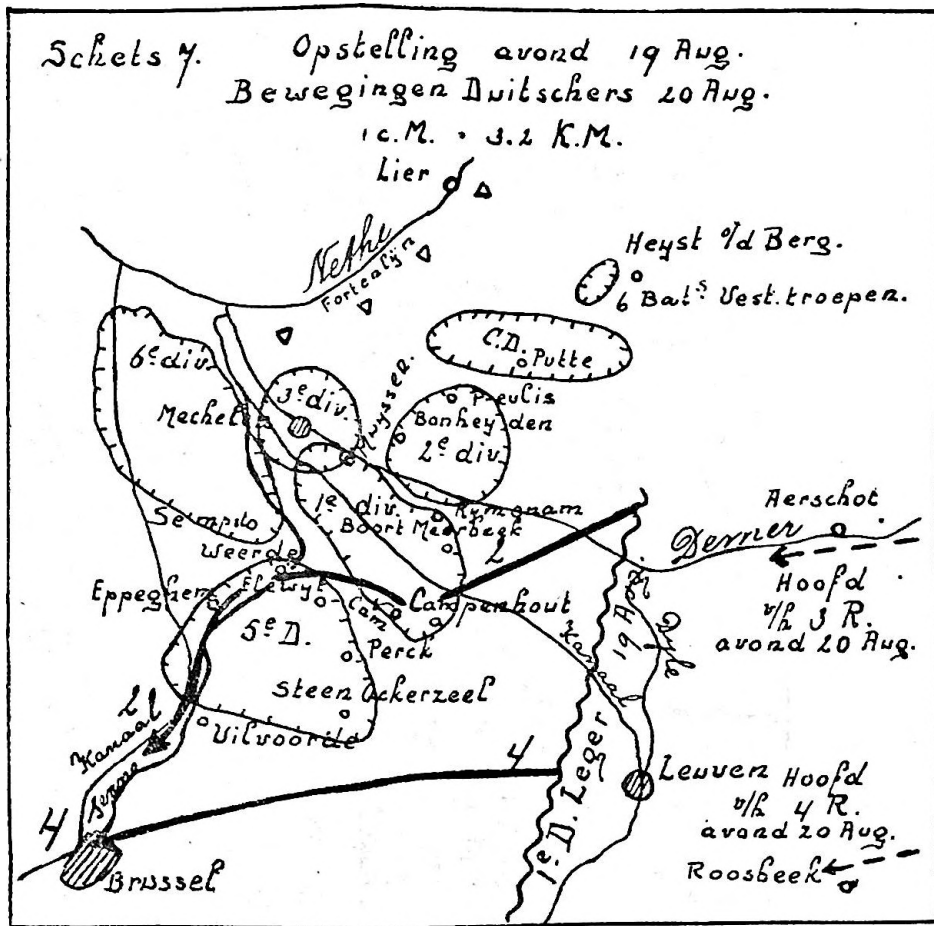
Opstelling avond 17 Aug.
Bewegingen Duitschers 18 Aug.
1 c.M. = 3.2 K.M

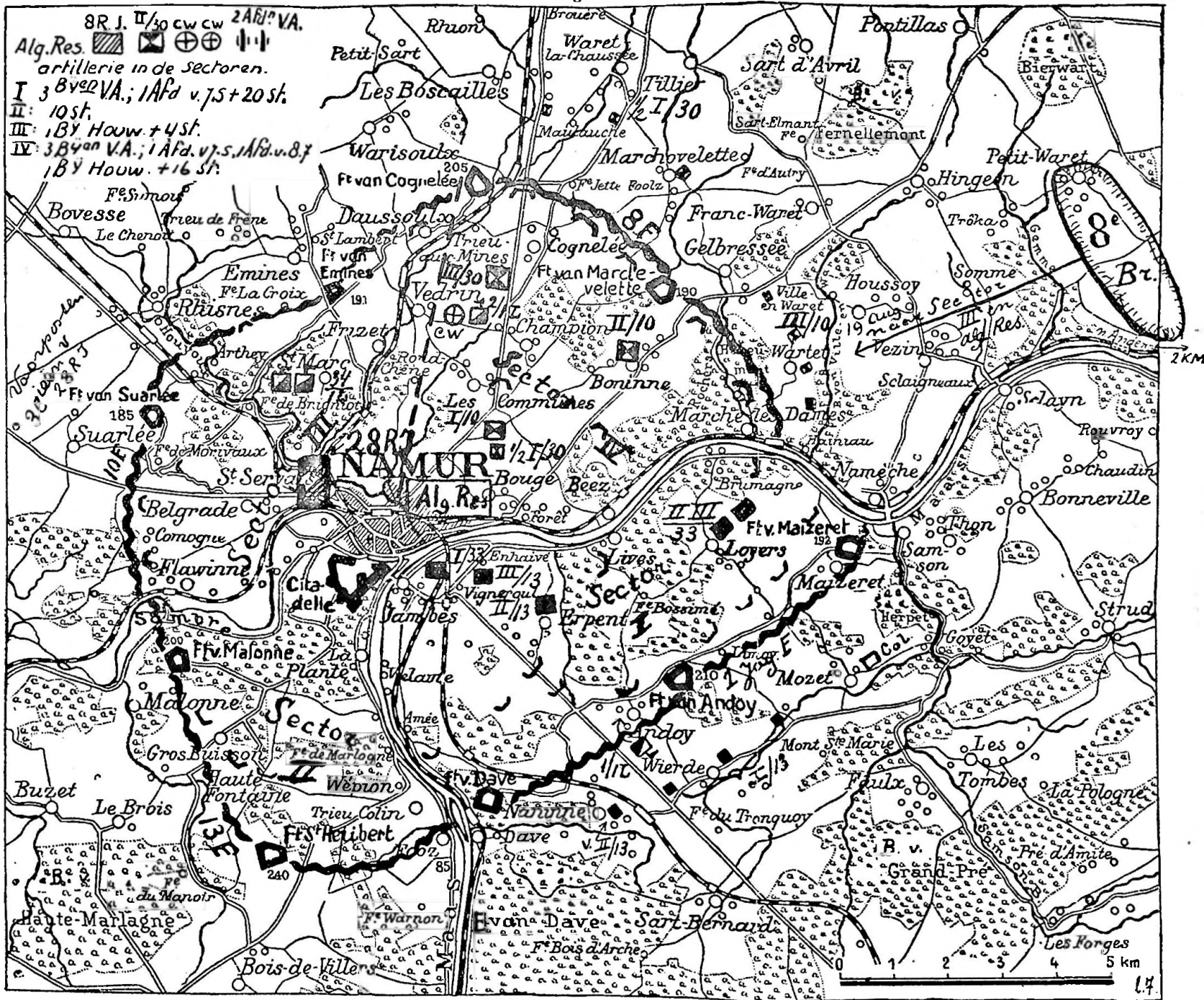

Schets 6. Opstelling der Belgen 19 Aug. avond.
 Bewegingen der Duitschers op 19 Aug.
 1 c.M. = 3.2 K.M.

Schets 7. Opstelling avond 19 Aug.
 Bewegingen Duitschers 20 Aug.
 1 c.M. = 3.2 K.M.

Opstelling in den nacht
van 7/10 October.
1 e.M. = 3 k.M.

§kets 10.

Van de Duitschers bereiken:

Op 9 Oct: 37 L. Brig. Lokeren;

1^e Bei. L. brig. Moerbeke;

Van de 4^e Ers. div. (Over Termonde marcheerende, de 9^e brig. Zeeveneeken, de 13^e en 33^e brig. Berlaere; de 1^e brig. Melle.

Op 10 Oct: door scherpe zwenking naar het N.O.: de 37^e brig. St. Nicolaas, 1^e Bei. brig. St. Gilles Waas, de 9^e brig. St. Paul, de 13^e brig. Kettermuit, de 33^e brig. gaat van Termonde naar Zeeveneeken.